

**АКАДЕМІЯ ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНИХ ВІДНОСИН І ТУРИЗМУ
ФЕДЕРАЦІЇ ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ**

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІНФОРМАТИКИ І ПРАВА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікована наукова праця на правах рукопису

КРАВЧЕНКО ОЛЕКСАНДР МИКОЛАЙОВИЧ

УДК [342.951:347.775](477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОХОРОНИ
КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове
право; інформаційне право

Галузь знань – 0802 (Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **О.М. Кравченко**

Науковий керівник – **ТКАЧУК Тарас Юрійович**, доктор юридичних наук,
доцент

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Кравченко О. М. Адміністративно-правові засади охорони комерційної таємниці в Україні. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. — Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Київ, 2019.

Зміст анотації

Дисертаційне дослідження присвячено виявленню теоретичних і практичних проблем правового регулювання відносин в сфері охорони комерційної таємниці в Україні, як інституту інформаційного права. Робота є одним із перших комплексних наукових досліджень теоретичних питань та практики правового регулювання комерційної таємниці в Україні. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих особисто здобувачем.

Актуальність роботи пов'язана із необхідністю захисту інформації з обмеженим доступом суб'єктів господарювання, а саме комерційної таємниці підприємств, установ та організацій, що має вийти на перший план для успішного росту економіки нашої країни. Сьогодні суттєвою прогалиною правового регулювання комерційної таємниці залишається правова невизначеність змісту інформації, яка може вважатись у якості досліджуваного об'єкта права інтелектуальної власності.

Водночас, актуальність запропонованої теми дослідження підтверджується й доволі незначною кількістю адміністративно-правових норм у сфері охорони комерційної таємниці, що викликає необхідність теоретичного аналізу зазначеної проблематики.

Основний акцент в роботі робиться на пошуці оптимальних рішень правової охорони комерційної таємниці від сучасних загроз, таких як

комерційне, економічне, промислове шпигунство, проявів недобросовісної конкуренції та ін.

У дисертації розкрито стан генезису розвитку теорій про зміст комерційної таємниці. Встановлено, що процес формування законодавчої бази і функціонування системи захисту комерційної таємниці в історичному вимірі пройшов чотири етапи, а саме: а) етап виникнення інституту комерційної таємниці, від моменту виникнення феодальної держави до селянської реформи 1861 року, з урахуванням еволюції розвитку торгових відносин як усередині держави, так і з іншими країнами; б) етап становлення інституту комерційної таємниці, який припадав на кінець XIX — початок XX століття, підсумком якого виявилось закріплення в національному законодавстві норм, що встановлювали випадки і межі розкриття комерційної таємниці; в) етап занепаду інституту комерційної таємниці (радянський етап), коли комерційна таємниця з ідеологічних позицій вважалась несумісною з соціалістичним виробництвом, а підприємницька діяльність, пов'язана з отриманням прибутку, була заборонена кримінальним законом; г) етап розвитку інституту комерційної таємниці та його нормативно-правового забезпечення.

Окремо визначено та охарактеризовано сучасні підходи до сутності комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації. Автор підкреслює ключову роль комерційної таємниці, як своєрідного інституту ринкової економіки, яка полягає в забезпеченні економічної безпеки окремого об'єкта від різноманітних загроз і посягань, забезпечуючи його конкурентоспроможність, що значною мірою впливає на загальну безпеку держави, її політичну та економічну незалежність.

Визначено теоретичні засади правового регулювання комерційної таємниці в Україні, а саме: принципи, мету, функції та його завдання, класифікацію загроз комерційної таємниці, охарактеризовано юридичну відповідальність за правопорушення у сфері обігу інформації в режимі комерційної таємниці.

Окремий акцент в дисертаційному дослідженні робиться на удосконаленні наступних понять «комерційна таємниця», «віднесення інформації до комерційної таємниці», «звід відомостей, що становлять комерційну таємницю», «засекречування матеріальних носіїв з комерційною таємницею», «матеріальні носії комерційної таємниці», «інформація, що складає комерційну таємницю», «режим комерційної таємниці», «власник комерційної таємниці», «доступ до комерційної таємниці», «надання інформації, що складає комерційну таємницю», «розголошення інформації, що складає комерційну таємницю».

В роботі досліджено та виокремлено найбільш прийнятні напрями імплементації досвіду зарубіжних країн в охороні комерційної таємниці в національну практику. Зокрема, на підставі аналізу нормативно-правових актів, які встановлюють юридичну відповідальність за порушення законодавства про захист комерційної таємниці в зарубіжних країнах, зроблено висновок про його яскраво виражену кримінально-правову спрямованість, що, на думку автора, є неприйнятним для національного законодавства.

Автор обґрунтовує свою точку зору наступним: а) посилення кримінальної відповідальності не сприяє підвищенню ефективності захисту комерційної таємниці; б) визначальна роль у застосуванні заходів щодо захисту комерційної таємниці належить профілактиці правопорушень в окресленій сфері суспільних відносин; в) найбільш дієвий та ефективний спосіб захисту комерційної таємниці полягає у застосуванні нового для національної правової системи різновиду відповідальності – корпоративної.

В дисертаційному дослідженні велику увагу приділено визначенню правових заходів забезпечення комерційної таємниці в Україні та наданню юридичної оцінки рівня правового забезпечення охорони комерційної таємниці.

Надається авторське визначення нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці як встановлених законом юридичних

інструментів, за допомогою яких передбачені на законодавчому рівні суб'єкти здійснюють вплив на суспільні відносини у сфері правового регулювання комерційної таємниці з метою забезпечення прав чи захисту порушеного права суб'єктів права на комерційну таємницю.

В роботі проведено ґрунтовний та системний аналіз нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці. Доведено, що до них належать правова норма у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці, охорона комерційної таємниці самим суб'єктом господарювання, самозахист суб'єкта господарювання, оформлення на підприємстві певних документів, що забезпечують охорону та захист комерційної таємниці, судовий захист, а також ряд адміністративно-правових заходів – заходи, що здійснюються з метою охорони комерційної таємниці органами державної влади; заходи адміністративної відповідальності та заходи, що здійснюються Антимонопольним комітетом України.

Автором зроблено висновок, що не зважаючи на доволі розгалужену систему нормативно-правового забезпечення у сфері захисту комерційної таємниці, суттєвою прогалиною законодавчого регулювання у цій сфері виступає відсутність профільного Закону України «Про комерційну таємницю», проект якого запропоновано автором (додаток «А»).

Важливий акцент в дисертаційному дослідженні зроблено на визначенні адміністративної відповідальності у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці. Автор пропонує власне визначення цього поняття, під яким необхідно розуміти систему передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку у сфері забезпечення комерційної таємниці заходів впливу щодо винної особи, яка здійснюється з додержанням встановленої процедури відповідними правомочними суб'єктами.

Особливе місце в дослідженні займає питання адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці, під якими автор пропонує розуміти суспільні відносини, що врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами охорони та захисту

комерційної таємниці в Україні та винними у вчиненні адміністративного проступку в зазначеній сфері, між фізичними (юридичними) особами, права яких порушені та суб'єктами публічної адміністрації, а також між вищестоящими та нижчестоящими органами публічної адміністрації з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері, що пов'язана із здійсненням прав і обов'язків з приводу комерційної таємниці.

Автором виокремлено ознаки та структуру адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці. В дисертаційному дослідженні окреслено коло суб'єктів, на яких покладена функція захисту комерційної таємниці.

Встановлено, що система суб'єктів щодо захисту комерційної таємниці в Україні включає в себе наступні групи суб'єктів: 1) суб'єкти публічної адміністрації загальної компетенції (Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України); 2) суб'єкти публічної адміністрації галузевої компетенції (Міністерство освіти і науки України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України); 3) суб'єкти публічної адміністрації функціональної компетенції (підрозділи органів внутрішніх справ, Антимонопольний комітет України, Державна фіскальна служба України); 4) суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи, що є суб'єктами права на комерційну таємницю, які самостійно здійснюють охорону та захист комерційної таємниці використовуючи різноманітні заходи на свій власний розсуд.

Досліджено повноваження суб'єктів, на яких покладена функція захисту комерційної таємниці за ступенем участі у механізмі захисту комерційної таємниці.

В роботі окремо розроблено напрямки взаємодії правоохоронних органів з комерційними організаціями в районах проведення антитерористичної операції, які передбачають самостійне визначення власником комерційної таємниці способів, спрямованих на її захист.

Зроблено висновок, що у разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з органів, які уповноважені здійснювати її охорону при проведенні антитерористичної операції, збитки відшкодовуються винними органами.

Дослідження проблемних аспектів правового регулювання захисту комерційної таємниці дало змогу дійти висновку, що до останніх належить відсутність у трудовому законодавстві правових норм, що регулюють встановлення режиму комерційної таємниці в рамках договірних і трудових відносин; прогалини в забезпеченні режиму захисту комерційної таємниці при її передачі правоохоронним і контролюючим органам; неврегульованість порядку встановлення та реалізації матеріальної відповідальності за витік або втрату носіїв з комерційною таємницею. Окреслено суперечності й перспективи адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів охорони комерційної таємниці в Україні.

Надзвичайно перспективним з точки зору подальших досліджень, а також пропозицій щодо внесення змін до законодавства з приводу регулювання відносин в сфері захисту комерційної таємниці в Україні є пропозиція ефективних напрямків поліпшення нормативно-правового забезпечення захисту комерційної таємниці організацій на внутрішньовідомчому (корпоративному) рівні, до яких автор відносить: а) закріплення у корпоративних управлінських актах права підприємства на володіння та захист комерційної таємниці; б) встановлення керівником підприємства переліку відомостей, які підлягають захисту як комерційна таємниця; в) затвердження типового положення про комерційну таємницю; г) розроблення інструкції з організації роботи з документами, що містять комерційну таємницю; д) врахування в типовому трудовому договорі (контракті) умов щодо нерозголошення комерційної таємниці працівником.

В дисертаційному дослідженні виокремлено особливість законодавчого забезпечення захисту комерційної таємниці, яка полягає у концентрації зазначених норм переважно у кодифікованих правових актах.

На цій підставі автором сформульовано пропозиції, зміст яких стосується: 1) вдосконалення адміністративного законодавства у сфері правового регулювання комерційної таємниці шляхом включення до проекту Закону України «Про комерційну таємницю» норм, які регулюють встановлення режиму комерційної таємниці в рамках договірних і трудових відносин; 2) закріплення у Кодексі законів про працю України: а) юридично оформленого обов'язку працівника щодо нерозголошення комерційної таємниці, що належить роботодавцю, без спеціального дозволу; б) встановлення в трудовому договорі чітко визначеного терміну, впродовж якого працівник не матиме права працювати в організаціях-конкурентах попереднього роботодавця за умови, якщо працівник мав доступ до комерційної таємниці; 3) закріплення в Господарському кодексі України норм, що регулюють порядок укладання угод про конфіденційність і нерозголошення комерційної таємниці; 4) закріплення в Цивільному кодексі України норм, що регулюють порядок зберігання комерційної таємниці у договірних відносинах.

Ключові слова: комерційна таємниця, адміністративно-правові засоби, охорона, нормативно-правові заходи, адміністративно-правові відносини щодо охорони комерційної таємниці.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Колективна монографія в Україні:

1. Кравченко О.М. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні. *Органи публічної влади в Україні: теорія та практика*: колект. моногр. Київ : МОН України ; НУ «Одеська юридична академія», 2019. С. 133–156.

Статті в наукових періодичних виданнях з юридичних наук інших держав:

2. Кравченко О.М. Ways of adaptation of Ukraine to international standards of legal protection of trade secret. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. С. 75–79.

3. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці підприємств, установ та організацій від комерційного шпигунства. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. № 4/2018. С. 152–156.

4. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці суб'єктів господарювання від актів недобросовісної конкуренції, комерційного, промислового, економічного шпигунства. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2019. № 1 (35). С. 91–93.

5. Кравченко О.М. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. № 1/2019. С. 82–89.

6. Кравченко О.М. Структура правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3. С. 137–145.

Статті в наукових фахових виданнях України з юридичних наук, у т. ч. тих, які зареєстровані в міжнародних наукометричних базах:

7. Кравченко О.М. Проблеми правової природи комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації в Україні. *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2015. № 1–2. С. 59–65.

8. Кравченко О.М. Досвід зарубіжних країн в правовій охороні комерційної таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 1 (17). С. 91–98.

9. Кравченко О.М. Нові парадигми сучасних загроз комерційній таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3 (19). С. 111–121.

10. Кравченко О.М. Перспективи адаптації законодавства України до міжнародних стандартів охорони комерційної таємниці. *Право України*. 2016. № 2. С. 175–181.

11. Кравченко О.М. Впровадження інноваційних напрямів правового забезпечення охорони комерційної таємниці. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 353–360.
12. Кравченко О.М. Взаємодія правоохоронних органів з підприємствами, установами та організаціями в охороні комерційної таємниці. *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2016. № 3–4. С. 29–34.
13. Кравченко О.М. Актуальні проблеми захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2016. № 1 (20). С. 69–82.
14. Кравченко О.М. Потреба України в Законі «Про комерційну таємницю». *Публічне право*. 2017. № 3 (27). С. 196–202.
15. Кравченко О.М. Економічне шпигунство. *Публічне право*. 2017. № 4 (28). С. 224–228.
16. Кравченко О.М., Ткачук Т.Ю. Яким має бути Закон «Про комерційну таємницю»? *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2017. № 2. С. 10–18.
17. Кравченко О.М. Комерційне шпигунство. *Вісник Південного регіонального центру Нац. акад. правових наук України*. 2017. № 11. С. 41–48.
18. Кравченко О.М. Вдосконалення законодавства України щодо комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 13–19.
19. Кравченко О.М. Системний підхід у дослідженні комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 2 (22). С. 43–51.
20. Кравченко О.М. Право Служби безпеки України та Національного антикорупційного бюро України на доступ до комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 1 (23). С. 130–136.
21. Кравченко О.М. Стан захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях України та в зоні

проведення АТО. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 2 (24). С. 117–124.

Публікації в інших виданнях, тези наукових доповідей:

22. Кравченко О.М. Комерційна таємниця як елемент інформації з обмеженим доступом в секторі інформаційної безпеки України. *Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави* : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 19.03.2015). Київ : Центр навч., наук. та період. видань НА СБ України, 2015. – С. 435–436.

23. Кравченко О.М. Проблеми адаптації вітчизняного законодавства про комерційну таємницю до стандартів ЄС. *Модернізація українського суспільства у світлі угоди про асоціацію з ЄС* : зб. тез (Київ, 02–03.04.2015). Київ : Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2015. С. 107.

24. Кравченко О.М. Захист комерційної таємниці в Україні. *Україна в сучасному світі: виклики і можливості* : зб. тез наук. конф. викладачів, аспірантів і студентів (Київ, 13–14.04.2016) : у 2-х т. Т. 1. Секція 1. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2016. С. 88–90.

25. Кравченко О.М. Сучасні загрози комерційній таємниці в Україні. *Право як регулятор суспільних відносин: історія, теорія, практика* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 2016). Київ : ВГО «Майбутнє України» ; журнал «Публічне право». С. 78–80.

26. Кравченко О.М. Правове регулювання комерційної таємниці в Україні. *Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 05–06.04.2017) / за заг. ред. Т. В. Семигіної. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2017. С. 201–204.

27. Кравченко О.М. Стан охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення АТО. *Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО* : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19.04.2017) / упор. Я. В. Журавель, О. С. Хопун ; заг. ред. Т. В. Семигіної. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2017. С. 36–39.

28. Кравченко О.М. Промислове шпигунство. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави* : матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19.05.2017) / уклад. І. П. Голосніченко, Т. О. Чепульченко, В. Ю. Пряміцин. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 128–129.

29. Кравченко О.М. Вдосконалення законодавства України у сфері захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Розвиток Національної системи нормативно-правової інформації: комунікаційний та правовий аспекти (у контексті децентралізації влади в Україні)* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 26.05.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 113–115.

30. Кравченко О.М. Правові проблеми впровадження технології інтернету речей. *Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження* : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24.10.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 70–72.

31. Кравченко О.М. Правові механізми протидії корупції як 16 ціль у забезпеченні сталого розвитку. *Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку* : матеріали IX Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24.11.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 226–227.

32. Кравченко О.М. Засади реформування правоохоронних органів України. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки та оборони України* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 24.11.2017) : у 2-х т. Т. 2. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017.– С. 73–75.

33. Кравченко О.М. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та її захист в Україні. *Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави* : зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 28.02.2018). Київ : Центр учбової літератури, 2018. С. 58–61.

34. Кравченко О.М. Правове регулювання комерційної таємниці в Україні (інформаційно-правові аспекти). *Правове регулювання суспільних відносин на шляху до сталого розвитку* : матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 15–20.05.2018). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2018. С. 236–237.

35. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці суб'єктами господарювання в Україні. *Стан та перспективи реформування сектору безпеки та оборони України* : матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 30.11.2018). Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 300–301.

36. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці від сучасних загроз. *Юридична практика в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Арад, Румунія, 25–26.01.2019). Арад : вид-во Західного ун-ту ім. Васіле Голдеш, 2019. С. 373–376.

37. Кравченко О.М. Необхідність критичного мислення в правових науках. *Критичне мислення у вільному суспільстві: теоретико-методологічний, конституційно- та міжнародно-правовий потенціал* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 17.04.2019). Київ : Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2019. С. 120–124.

38. Кравченко О.М. Удосконалення законодавства України в сфері охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Євроінтеграція: польський досвід і українські перспективи* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 29.04.2019). Одеса : Міжн. гуманітарний ун-т, 2019. С. 54–59.

39. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці. *New challenges of legal science in Ukraine and EU countries* : international scientific and practical conference (Miskolc, Hungary, 04.19–20.2019). Miskolc : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. С. 229–232.

ABSTRACT

Kravchenko, O.M. Administrative and legal principles of protection of trade secrets in Ukraine. = Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

Thesis for the Candidate of Law, Speciality 12.00.07 = Administrative Law and Litigation; Finance Law; Information Law = Scientific and Research Institute of Informatics and Law of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine. Kyiv, 2019.

Abstract content

The thesis deals with revealing theoretical and practical problems of legal regulation of relations in the field of protection of commercial secrets in Ukraine as an institution of information law. The paper is one of the first comprehensive research on theoretical issues and practices of legal regulation of commercial secrets in Ukraine. A number of new scientific provisions and conclusions suggested personally by the applicant are formulated.

Topicality of the paper is connected with the necessity of protection of information with limited access of economic entities, namely commercial secrets of companies, institutions and organizations, which should come to the forefront for the successful growth of our country's economy. Today, a significant gap in the legal regulation of commercial secrets is still the legal indefiniteness of the content of information that can be considered as the object of study of intellectual property rights.

At the same time, the topicality of the proposed research topic is also confirmed by the rather small number of administrative and legal regulations in the field of protection of commercial secrets, which necessitates a theoretical analysis of the mentioned range of problems.

The main emphasis in the paper is on finding optimal solutions to the legal protection of commercial secrets against current threats such as commercial, economic, industrial espionage, unfair competition and so on.

The thesis reveals the state of the genesis of the development of theories about the content of commercial secrets. It was established that the process of

formation of the legislative framework and functioning of the system of commercial secrets protection in the historical dimension took place in four stages, namely: a) the stage of emergence of the commercial secret institution, from the moment of emergence of the feudal state to the peasant reforms of 1861, taking into account the evolution of trade relations both within the state and with other countries; b) the stage of the formation of the commercial secret institution, which fell to the end of the 19th and early 20th century, which resulted in the consolidation in the national legislation of the rules establishing the cases and limits of the disclosure of commercial secrets; c) the stage of collapse of the commercial secret institution (the Soviet stage), when the commercial secret from the ideological positions was considered incompatible with socialist production, and the entrepreneurial activity with getting profits was prohibited by criminal law; d) the stage of development of the commercial secret institution and its regulatory framework.

The modern approaches to the essence of a commercial secret as a separate type of secret information are characterized and described. The author emphasizes the key role of a commercial secret as a kind of the market economy institution, which is to ensure the economic security of an individual object against a variety of threats and encroachments, ensuring its competitiveness, which greatly affects the overall security of the state, its political and economic independence.

The theoretical foundations of legal regulation of a commercial secret in Ukraine are determined, namely: principles, aim, functions and tasks, classification of threats to commercial secrets, legal liability for violations in the sphere of the information circulation in the commercial secret regime is characterized.

A separate emphasis in the thesis is on improvement of the following concepts: “commercial secret”, “referring information to a commercial secret”, “a set of information constituting a commercial secret”, “classification of material carriers with commercial secrets”, “material carriers of a commercial secret”, “information constituting a commercial secret”, “commercial secret regime”, “owner of a commercial secret”, “access to a commercial secret”, “provision of

information constituting a commercial secret”, “disclosure of information constituting a commercial secret”.

In this paper, the most suitable areas for the implementation of the experience of foreign countries in the protection of commercial secrets in the national practice have been studied and singled out. In particular, based on the analysis of regulatory acts that establish legal liability for violations of the legislation on the protection of commercial secrets in foreign countries, a conclusion was drawn about its pronounced criminal law orientation, which, according to the author, is unacceptable for national legislation.

The author substantiates his point of view as follows: a) strengthening of criminal liability does not promote increase of efficiency of commercial secret protection; b) the decisive role in the application of measures to protect a commercial secret belongs to the prevention of offenses in the specified area of public relations; c) the most effective way of protecting a commercial secret is to apply a new type of responsibility - corporate responsibility - to the national legal system.

In the thesis much attention is paid to determination of legal measures to secure commercial secrets in Ukraine and to provide legal assessment of the level of legal protection of a commercial secret.

Author's definition of regulatory legal measures to secure a commercial secret as a legal instrument established by law, with the help of which the subjects provided for at the legislative level influence the social relations in the field of legal regulation of a commercial secret in order to ensure the rights or protection of the violated right of the subjects of the right to a commercial secret.

The thorough and systematic analysis of legal and regulatory measures for ensuring a commercial secret was carried out. It is proved that they include the principle of law in the field of ensuring legal protection of a commercial secret, the protection of a commercial secret by the economic entity itself, the self-protection of the economic entity, registration of certain documents in the company that

ensure security and protection of commercial secrets, remedy, as well as a series of administrative and legal measures - measures taken to protect commercial secrets by state authorities; measures of administrative responsibility and measures taken by the Antimonopoly Committee of Ukraine.

The author concludes that despite a rather extensive system of the legal and regulatory support in the field of protection of commercial secrets, the absence of a specialized Law of Ukraine “On Commercial Secrets”, the draft of which was proposed by the author, is a significant gap in the legislative regulation in this area (appendix «A»).

An important emphasis in the thesis is made on determination of administrative responsibility in the field of ensuring legal protection of commercial secrets. The author suggests own definition of this concept, which shall be understood as the system of measures provided for by law for committing an administrative misconduct in the sphere of ensuring a commercial secret to influence over a guilty party, which is realized in compliance with the established procedure by the competent entities

A special place in the study is taken by the issue of administrative and legal relations in the field of commercial secret protection, under which the author suggests to understand the social relations, regulated by the principles of administrative law, that arise between the subjects of security and protection of commercial secrets in Ukraine and guilty of committing an administrative misconduct in the specified sphere, between the natural (legal) persons whose rights are violated and the subjects of public administration, as well as between the superior and inferior bodies of the public administration in order to ensure the rights, freedoms and legitimate interests of natural and legal persons in the field related to the exercise of rights and fulfilling obligations with regard to a commercial secret.

The author identified the features and structure of the administrative legal relations in the sphere of commercial secret protection. The thesis outlines a range of subjects entrusted with the function of commercial secret protection.

It was established that the system of subjects regarding the protection of commercial secrets in Ukraine includes the following groups of subjects: 1) subjects of public administration of general competence (the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Ministry of Justice of Ukraine); 2) subjects of public administration of sectoral competence (the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine); 3) subjects of public administration of functional competence (subdivisions of the bodies of internal affairs, the Antimonopoly Committee of Ukraine, the State Fiscal Service of Ukraine); 4) economic entities, entrepreneurs, individuals who are subjects of the right to a commercial secret, which independently ensure security and protection of commercial secrets using various measures at their own discretion.

The powers of the subjects entrusted with the function of protecting commercial secrets are studied based on the degree of participation in the mechanism of commercial secret protection.

The directions of interaction of law enforcement bodies with commercial organizations in areas of anti-terrorist operation, which provide for independent determination by the owner of a commercial secret of methods aimed at its protection are separately developed in the paper. It is concluded that in case of causing damage to the entity by leakage of information constituting commercial secret from the authorities authorized to ensure its protection during the anti-terrorist operation, the losses shall be reimbursed by the guilty authorities.

Study of the problematic aspects of legal regulation of the commercial secret protection made it possible to conclude that the latter include the absence of principle of law in the labour legislation that regulate the establishment of a regime of commercial secrecy within the framework of contractual and labour relations; gaps in ensuring the regime of protection of commercial secrets during its transfer to law enforcement and controlling bodies; unregulated procedure for the establishment and realization of material liability for the leakage or loss of carriers with commercial secrets. The contradictions and prospects of adaptation of the

national legislation to the international standards of commercial secret protection in Ukraine are outlined.

Extremely promising from the point of view of further research, as well as proposals for amending the legislation on regulation of relations in the field of commercial secret protection in Ukraine, is the proposal of effective ways to improve the regulatory framework for the protection of commercial secrets of organizations at the internal (corporate) level, to which the author refers: a) fixation of the right of companies to ownership and protection of commercial secrets in corporate management acts; b) establishment by the head of the company of a list of information that is to be protected as a commercial secret; c) approval of a standard provision on commercial secrets; d) the development of instructions for the organization of work with documents containing commercial secrets; e) taking into account conditions of non-disclosure of commercial secret by an employee in a typical labour contract.

The feature of the legislative support of commercial secret protection, which consists in concentration of the mentioned principles mainly in the codified legal acts is singled out.

On this basis, the author formulates the proposals concerning: 1) improvement of administrative legislation in the field of legal regulation of a commercial secret by including in the draft Law of Ukraine “On Commercial Secrets” of the principles governing the establishment of a regime of commercial secrecy within the framework of contractual and labour relations; 2) incorporation into the Code of Labour Laws of Ukraine of: a) the legally established obligation of the employee to not disclose the commercial secret belonging to the employer without special permission; b) establishment in a labour contract of a clearly defined time limit during which the employee will not be entitled to work in the competitor organizations of the previous employer if the employee has access to commercial secrets; 3) incorporation in the Commercial Code of Ukraine of the rules governing the procedure for the conclusion of confidentiality agreements and commercial secrets non-disclosure agreements; 4) incorporation in the Civil Code

of Ukraine of the rules governing keeping commercial secrets in contractual relations.

Key words: commercial secret, administrative and legal means, protection, regulatory and legal measures, administrative-legal relations concerning the protection of commercial secrets.

LIST OF PUBLISHED PAPERS ON THE THESIS SUBJECT

Collective monograph in Ukraine:

1. Kravchenko O.M. Subjects and their powers regarding the protection of trade secrets in Ukraine. Public authorities in Ukraine: theory and practice: collective monogr. Kiev .: MES of Ukraine; NU "Odessa Law Academy", 2019. Pp.133–156.

Articles in scientific periodicals from the legal sciences of other countries:

2. Kravchenko O.M. Ways of adaptation of Ukraine to international standards of legal protection of trade secret. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. Pp. 75–79.

3. Kravchenko O.M. Protection of trade secrets of enterprises, institutions and organizations from commercial espionage. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2018. № 4. Pp.152–156.

4. Kravchenko O.M. Protection of trade secret of business entities from acts of unfair competition, commercial, industrial, economic espionage. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2019. № 1 (35). Pp. 91–93.

5. Kravchenko O.M. Regulatory measures to ensure trade secrets in Ukraine. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. 2019. № 1. Pp.82–89.

6. Kravchenko O.M. Structure of legal relations in the sphere of protection of trade secrets in Ukraine. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3. Pp.137–145.

Articles in scientific specialized editions of Ukraine on legal sciences,

which are registered in the international scientometric bases:

7. Kravchenko O.M. Problems of the legal nature of commercial secrets as a separate type of secret information in Ukraine. *Bulletin of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism*. 2015. No. 1–2. Pp. 59–65.

8. Kravchenko O.M. Experience of foreign countries in the legal protection of commercial secrets. *Information Security of the Person, Society and State*. 2015. № 1 (17). Pp. 91–98.

9. Kravchenko O.M. New paradigms of modern threats to commercial secrets. *Information Security of the Person, Society and State*. 2015. No. 3 (19). Pp.111–121.

10. Kravchenko O.M. Prospects of adaptation of Ukrainian legislation to international standards for the protection of commercial secrets. *The Law of Ukraine*. 2016. No. 2. Pp.175–181.

11. Kravchenko O.M. Implementation of innovative directions of legal protection of commercial secrets. *Public law*. 2016. №1 (21). Pp.353–360.

12. Kravchenko O.M. Interaction of law enforcement bodies with enterprises, institutions and organizations in the protection of commercial secrets. *Bulletin of the Academy of Labor, Social Relations and Tourism*. 2016. No. 3–4. Pp. 29–34.

13. Kravchenko O.M. Topical issues of protection of commercial secrets of business entities. *Information Security of the Person, Society and State*. 2016. No. 1 (20). Pp.69–82.

14. Kravchenko O.M. The Need of Ukraine in the law "On Commercial Secrets". *Public Law*. 2017. No. 3 (27). Pp.196–202.

15. Kravchenko O.M. Economic espionage. *Public Law*. 2017. No. 4 (28). Pp. 224–228.

16. Kravchenko O.M., Tkachuk T.Yu. What should represent the Law “On Commercial Secrets”? *Bulletin of the Academy of Labour, Social Relations and Tourism*. 2017. № 2. Pp.10–18.

17. Kravchenko O.M. Commercial espionage. *Bulletin of the Southern Regional Center of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*. 2017. No. 11. Pp. 41–48.

18. Kravchenko O.M. Improvement of Ukrainian legislation on commercial secrets of business entities. *Information and Law*. 2017. No. 2 (21) Pp.13–19.

19. Kravchenko O.M. The systemic approach to the study of commercial secrets as a separate type of secret information. *Information Security of the Person, Society and State*. 2017. №2(22). Pp.43–51.

20. Kravchenko O.M. Right of the Security service of Ukraine and the National anti-corruption bureau of Ukraine in access to trade secret of business entities. *Information Security of the Person, Society and State*. 2018. № 1 (23). Pp.130–136.

21. Kravchenko O.M. The business entities trade secret defense condition on the temporally occupied territories of Ukraine and in ATO zone. *Information Security of the Person, Society and State*. 2018. № 2 (24). Pp.117–124.

Publications in other editions, theses of scientific reports:

22. Kravchenko O.M. Commercial secret as a part of information with accuracy access in the sector of information security of Ukraine. The actual problems of the management of information security of the state: collection of materials of scientific-practical conference (Kiev, 19.03.2015). Kiev: Center for educational sciences and periodicals NA SSU, 2015. Pp. 435–436.

23. Kravchenko O.M. Problems of adaptation of the national legislation on commercial secret to EU standards. Modernization of Ukrainian society in the light of the association agreement with the EU: collection of theses of international scientific-practical conference (Kiev, 02–03.04.2015). Kiev: Academy of Labor, Social Relations and Tourism Federation of trade unions of Ukraine, 2015. P.107

24. Kravchenko O.M. Protection of commercial secrets in Ukraine. Ukraine in the modern world challenges and opportunities: collection of theses of scientific conference of teachers, graduate students and students (Kiev, 13–14.04.2016): u 2-

h t. Kiev: Academy of Labor, Social Relations and Tourism, 2016. T. 1. Section 1. Pp. 88–90.

25. Kravchenko O.M. Modern threats to commercial secrets in Ukraine. Right as a regulator of social relations: history, theory, practice: materials of international scientific-practical conference (Kiev, 18–19.04.2016). Kiev: VHO «Future of Ukraine»; magazine «Public law», 2016. Pp. 78–80.

26. Kravchenko O.M. Legal regulation of commercial security in Ukraine. Stainless development goals: global and national dimensions: materials of international scientific-practical conference (Київ, 05–06.04.2017) / head editor T.V. Semigina. Kiev: Academy of Labor, Social Relations and Tourism, 2017. Pp. 201–204.

27. Kravchenko O.M. State of protection of commercial secrets of business entities in the temporarily occupied territories of Ukraine and in the zone of ATO. Urgent problems of the socio-legal status of persons affected during the ATO: collection of materials of all-ukranian scientific-practical conference (Kiev, 19.04.2017) / emphasis E. V. Zhuravel, O. S. Gopun; head editor. T. V. Semigina. Kiev: Academy of Labor, Social Relations and Tourism, 2017. Pp. 36–39.

28. Kravchenko O.M. Industrial espionage. Legal regulation of social relations in the conditions of democratization of Ukrainian state: materials of VII international scientific-practical conference (Kiev, 18–19.05.2017) / emphasis I. P. Golosnichenko, T. O. Chepulchenko, V. Yu. Pryamitsyn. Kiev: NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 2017. Pp. 128–129.

29. Kravchenko O.M. Improvement of the legislation of Ukraine in the field of protection of trade secrets of economic entities. Development of the national system of regulatory information: communications and legal aspects: materials of scientific-practical conference (Kiev, 26.05.2017). Kiev: NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 2017. Pp. 113–115.

30. Kravchenko O.M. Legal problems of implementation of the technology of the internet of things. Internet of things: problems of legal regulation and

implementation: materials of scientific-practical conference (Kiev, 24.10.2017). Kiev: NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 2017. Pp. 70–72.

31. Kravchenko O.M. Legal mechanisms of combating corruption as 16 goals in ensuring sustainable development. Modern problems of governance: imperatives of sustainable development: materials of XI international scientific-practical conference (Kiev, 23–24.11.2017). Kiev: NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 2017. Pp. 226–227.

32. Kravchenko O.M. Principles of reforming the law enforcement bodies of Ukraine. State and prospects of the reforming to the security and defense of Ukraine : materials of international scientific-practical conference (Kiev, 24.11.2017): u 2-h t. Kiev: National academy of public prosecutor of Ukraine, 2017, T. 2. Pp. 73–75.

33. Kravchenko. O.M. The right of subject of business on commercial security and its protection in Ukraine. Legal reality in the transformational conditions of the development of a modern state: collection of materials of international scientific-practical conference «Current law» (Kiev, 28.02.2018). Kiev: Center for educational literature, 2018. Pp. 58–61.

34. Kravchenko. O.M. Legal regulation of commercial secrets in Ukraine (informational and legal aspects). Legal regulation of social relations towards sustainable development: materials of VIII international scientific-practical conference (Kiev, 15–20.05.2018). Kiev: NTUU «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», 2018. Pp. 236–237.

35. Kravchenko. O.M. Protection of trade secret by business entities in Ukraine. State and prospects of the reforming to the security and defense of Ukraine : materials of II international scientific-practical conference (Kiev, 30.11.2018). Kiev: Private entrepreneur Kandiba T. P., 2018. Pp. 300–301.

36. Kravchenko. O.M. Protection of trade secrets against modern threats. Legal practice in EU countries and in Ukraine on the contemporary phase: materials of international scientific-practical conference (Arad, Romania, 25–

26.01.2019). Arad: Publishing house of the Vasile Goldis western institute, 2019. Pp. 373–376.

37. Kravchenko. O.M. The need of critical thinking in the legal sciences. Critical thinking in a free society: theoretical and methodological, constitutional and international legal potential: materials of international scientific-practical conference (Kiev, 17.04.2019). Kiev: V.I. Vernadsky taurida national university, 2019. Pp. 120–124.

38. Kravchenko. O.M. Improvement of the legislation of Ukraine in the sphere of protection of trade secrets of business entities. European integration: Polish experience and Ukrainian perspectives: materials of international scientific-practical conference (Odessa, 29.04.2019). Odessa: International humanitarian university, 2019. Pp. 54–59.

39. Kravchenko. O.M. Protection of trade secrets. *New challenges of legal science in Ukraine and EU countries*: international scientific and practical conference (Miskolc, Hungary, 04.19–20.2019). Miskolc: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. C. 229–232.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК

УМОВНИХ

ПОЗНАЧЕНЬ.....	28
ВСТУП.....	29-38
РОЗДІЛ 1. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	39
1.1. Генезис розвитку теорії про зміст комерційної таємниці.....	39-56
1.2. Системний підхід в дослідженні комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації.....	56-77
1.3. Взаємодія як форма співпраці правоохоронних органів із суб'єктами господарювання в процесі охорони комерційної таємниці.....	77-91
Висновки до розділу 1.....	92-93
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ.....	94
2.1. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні.....	94-120
2.2. Структура правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні.....	120-135
2.3. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні.....	135-152
Висновки до розділу 2.....	153-155
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ.....	156
3.1 Досвід зарубіжних країн в охороні комерційної таємниці.....	156-168
3.2. Удосконалення законодавства України у сфері охорони комерційної таємниці.....	168-190
Висновки до розділу 3.....	191-193

ВИСНОВКИ.....	194-197
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198-224
ДОДАТКИ.....	225-253

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АМКУ	– Антимонопольний комітет України
АТО	– Антитерористична операція
ДБР	– Державне бюро розслідувань
КТ	– комерційна таємниця
ЄС	– Європейський Союз
ЦК України (ЦКУ)	– Цивільний кодекс України
ГК України (ГКУ)	– Господарський кодекс України
КПК України	– Кримінальний процесуальний кодекс України
КК України (ККУ)	– Кримінальний кодекс України
КзпП України	– Кодекс законів про працю України
СБУ	– Служба безпеки України
США	– Сполучені Штати Америки
НАБУ	– Національне антикорупційне бюро України
Нмдг	– неоподаткований мінімум доходів громадян
Угода ТРІПВ (TRIPS)	– Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності
КМУ	– Кабінет Міністрів України
НБУ	– Національний банк України
СОТ	– Світова організація торгівлі
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
Мінекономрозвитку	– Міністерство економічного розвитку і торгівлі України

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Перехід до інформаційного суспільства ознаменував стрімкий розвиток інформаційних відносин в Україні та необхідність унормування їх окремих видів. Серед пріоритетів виокремились правовідносини, які мають економічний контекст. Насамперед, це правовідносини, пов'язані з охороною комерційної таємниці. Адже основним чинником економічного розвитку і окремих підприємств, і держав є конкуренція. Розвиток технологій як результату інтелектуальної праці спонукає до появи окремого сегмента інформації, яка має комерційну цінність та яку слід охороняти законодавчо, оскільки її втрата, розголошення чи спотворення призводять до втрати ринку, зменшення прибутковості, банкрутства тощо.

Тому серед пріоритетів як державної політики, так і стратегії окремих підприємств перебувають адміністративно-правові заходи охорони комерційної таємниці, ефективна реалізація яких має слугувати безпечній та економічно обґрунтованій діяльності суб'єктів господарювання.

У цьому контексті актуальність запропонованої теми дослідження підтверджується роллю правових механізмів в охороні комерційної таємниці, потребою ефективного законодавчого врегулювання суспільних відносин у цій сфері, необхідністю визначення адміністративно-правових засад взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами господарювання, доцільністю розроблення та теоретичного осмислення пріоритетних напрямів удосконалення адміністративно-правових засад охорони комерційної таємниці.

Теоретичною основою дисертаційного дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених. Серед них: В.Б. Авер'янов, О.П. Альохін, Л.С. Анохіна, І.В. Арістова, І.Л. Бородін, К.І. Беляков, Ю.П. Битяк, І.А. Галаган, С.Т. Гончарук, Е.Ф. Демський, Є.В. Додін, В.В. Зуй, Д.П. Калаянов, Л.В. Коваль, В.В. Ладиченко, Д.М. Лук'янець, В.І. Олефір, О.В. Олійник, С.В. Пєтков, В.Д. Сорокін, Ю.М. Старилов, М.М. Тищенко, М.І. Хавронюк, О.П. Шергін.

Наукові праці, предметом яких є суспільні відносини у галузі інформації, її охорони та захисту, належать таким ученим, як: О.А. Баранов, І.Л. Бачило, М.І. Брагинський, П.Т. Бубенко, В.В. Величко, М.В. Венецька, В.В. Вітрянський, С.М. Глухарєв, О.М. Давидюк, В.С. Дмитришин, О.Д. Довгань, Д.В. Задихайло, О.О. Золотар, О.В. Ізмайлова, Т.В. Кашаніна, Є.Р. Кибенко, О.О. Кравчук, Л.В. Кузенко, Д.В. Ланде, В.М. Лопатін, С.І. Ляпунов, Г.В. Медведєв, І.О. Микульонок, В.Я. Настюк, С.Ю. Петряєв, В.Г. Пиличчук, Б.І. Пугинський, О.П. Сергєєв, В.Л. Сидоренко, Є.А. Суханова, Т.Ю. Ткачук, М.А. Федотов, В.В. Філіпов, В.М. Фурашев, О.М. Шевчук.

Значний внесок у дослідження інформаційної безпеки, в тому числі окремих питань правового регулювання комерційної таємниці, зробили: А.І. Алексєнцев, Г.О. Андрощук, С.Г. Гордієнко, М.С. Денчик, О.В. Єлютіна, Ю.С. Капіца, П.П. Крайнів, А.Е. Кузьмін, О.О. Куликов, Ю.В. Макогон, А.І. Марущак, А.В. Мовчан, Г.К. Нікіфоров, С.С. Нікіфоров, О.Е. Радутний, О.П. Світличний, В.А. Северин, Г.О. Сляднева, А.Є. Шерстобитов, О.В. Яніна.

Однак комплексні дослідження проблем правового регулювання комерційної таємниці не здійснювались. Отже, поза увагою науковців залишаються сучасні підходи до сутності комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації, прийнятні напрями імплементації досвіду зарубіжних країн в охороні комерційної таємниці в національну практику, сучасні загрози щодо комерційної таємниці, актуальні проблеми захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 03.03.2016 р., Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого Постановою Верховної Ради України від 04.06.2015 р. № 509-VIII, Планових

дослідницьких тем Академії праці, соціальних відносин і туризму, затверджених рішенням Вченої ради АПСВТ від 20.10.2016 р. (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. Мета – науково обґрунтувати адміністративно-правові засади охорони комерційної таємниці в Україні, а також розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

Відповідно до мети дослідження визначено такі *завдання*:

- дослідити історіографію законодавчого забезпечення охорони комерційної таємниці;
- узагальнити сучасні підходи в дослідженні комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації в Україні;
- визначити та обґрунтувати конкретні напрями взаємодії правоохоронних органів із суб'єктами господарювання в процесі охорони комерційної таємниці;
- запропонувати нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні;
- дослідити структуру правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні;
- окреслити коло суб'єктів, на яких покладено функцію охорони комерційної таємниці, та систематизувати їх повноваження за ступенем участі в механізмі охорони комерційної таємниці;
- проаналізувати досвід зарубіжних країн в охороні комерційної таємниці;
- виокремити суперечності та розробити пріоритетні напрями удосконалення національного законодавства з урахуванням вимог міжнародних стандартів з охорони комерційної таємниці.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у сфері охорони і використання комерційної таємниці в Україні.

Предмет дослідження становлять адміністративно-правові засади охорони комерційної таємниці в Україні.

Методи дослідження обрано з урахуванням його теми, мети та завдань. Методологічною основою дослідження є система філософсько-світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. У процесі дослідження застосовано такі методи: діалектичний – для розгляду всіх явищ і процесів у загальному взаємозв’язку; історичний – для розкриття основних напрямів наукової думки, генезису та становлення правового інституту охорони комерційної таємниці в Україні та на пострадянському просторі (підрозділ 1.1); логіко-семантичний – для удосконалення понятійно-категоріального апарату, зокрема, термінів «комерційна таємниця» та «конфіденційна інформація» (підрозділи 1.1, 1.2); компаративного аналізу – для зіставлення концепцій щодо сутності та розвитку правової охорони комерційної таємниці в Україні як інформаційно-правових аспектів (підрозділи 1.1, 1.2); формально-юридичний – для розкриття системи норм права України та інших країн, пов’язаних із правовою охороною комерційної таємниці (підрозділи 1.3, 2.2, 2.3, 3.2); порівняльно-правовий – для дослідження правових та організаційних засад охорони комерційної таємниці суб’єктів господарювання в Україні, пошуку напрямів удосконалення правових та інституційних механізмів охорони комерційної таємниці й порівняння наявних нормативно-правових документів з метою удосконалення законодавчої бази України (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1). У дослідженні також використано метод експертних оцінок. Комплексне застосування в роботі різних методів спрямовують системний і структурно-функціональний методи, що дають можливість дослідити проблему в єдності та цілісності.

Основою джерельної бази дисертації є Конституція України, закони України та інші нормативно-правові акти. Комплексний характер досліджуваної проблеми зумовив використання наукових праць учених у галузі інформаційного, адміністративного права та ін. Під час розгляду та оцінювання зарубіжного досвіду проаналізовано нормативно-правові акти інших держав та праці зарубіжних учених щодо принципів організації

системи правової охорони комерційної таємниці та реалізації цих механізмів у життя.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є одним із перших комплексних наукових досліджень адміністративно-правових засад охорони комерційної таємниці в Україні. У ній запропоновано вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає в розробленні теоретичних та правових засад охорони комерційної таємниці в Україні, а також практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства в цій сфері.

Уперше:

- визначено систему адміністративно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці, а саме: заходи, що здійснюються з метою охорони комерційної таємниці органами державної влади; заходи адміністративної відповідальності та заходи, що здійснюються Антимонопольним комітетом України;
- запропоновано класифікацію суб'єктів правовідносин щодо охорони комерційної таємниці в Україні;
- розкрито сутність адміністративно-правових засад охорони комерційної таємниці в Україні, які полягають: у прийнятті закону про охорону комерційної таємниці в Україні; охороні комерційної таємниці самим суб'єктом господарювання; самозахисті суб'єкта господарювання; оформленні на підприємстві документів, що забезпечують охорону та захист комерційної таємниці; судовому захисті та інших адміністративно-правових заходах.

Удосконалено:

- змістовну складову суспільних відносин у сфері охорони і використання комерційної таємниці в Україні, яку втілено в авторському проекті Закону України «Про комерційну таємницю»;
- зміст понять «комерційна таємниця», «віднесення інформації до комерційної таємниці», «звід відомостей, що становлять комерційну

таємницю», «засекречування матеріальних носіїв з комерційною таємницею», «матеріальні носії комерційної таємниці», «інформація, що складає комерційну таємницю», «режим комерційної таємниці», «власник комерційної таємниці», «доступ до комерційної таємниці», «надання інформації, що складає комерційну таємницю», «розголошення інформації, що складає комерційну таємницю», «комерційне шпигунство», «економічне шпигунство», «промислове шпигунство»;

– теоретичні засади правового регулювання комерційної таємниці в Україні, а саме: принципи, мету, функції та його завдання;

– механізм взаємодії власника комерційної таємниці з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, контролюючими та правоохоронними органами під час надання відомостей, що становлять комерційну таємницю;

– механізм співпраці правоохоронних органів України із суб'єктами господарювання щодо охорони комерційної таємниці під час проведення антитерористичної операції, бойових дій та у разі тимчасової окупації територій.

Набули подальшого розвитку:

– аналіз способів одержання інформації в режимі комерційної таємниці;

– положення щодо правової регламентації порядку надання інформації в режимі комерційної таємниці органам державної влади, органам місцевого самоврядування, а також контролюючим і правоохоронним органам;

– характеристика юридичної відповідальності за правопорушення у сфері обігу інформації в режимі комерційної таємниці;

– класифікація загроз щодо комерційної таємниці.

Практичне значення одержаних результатів проведеного дослідження полягає в тому, що напрацьовані науково-теоретичні положення, висновки за результатами дослідження можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій сфері – під час проведення наукових досліджень з питань правової охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання;

- у сфері правотворчості – з метою удосконалення чинного національного законодавства щодо правової охорони комерційної таємниці запропоновано проект Закону України «Про комерційну таємницю» (проект Закону України «Про комерційну таємницю», розроблений аспірантом Кравченком О.М., науковим керівником к.ю.н., доцентом Ткачуком Т.Ю.; рецензія на проект від завідувача кафедри національної безпеки Національної академії СБ України, доктора економічних наук, професора М. Чеховської від 29.05.2017 р.);

- у практиці підприємств, установ та організацій – для вдосконалення правової охорони комерційної таємниці запропоновано акт впровадження положення про комерційну таємницю підприємства, правила її збереження, а також саме положення (акт впровадження на ПП «АВІ» від 25.02.2016 р., «Положення про комерційну таємницю підприємства та правила її збереження», затверджене протоколом № 2 від 25.02.2016 р.);

- в освітньому процесі – матеріали дисертації доцільно використовувати в навчальному процесі, а в Академії праці, соціальних відносин і туризму їх уже використовують (акт про впровадження в навчальний процес Академії праці, соціальних відносин і туризму результатів наукового дослідження від 04.10.2018 р.; список наукових праць, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації та які засвідчують апробацію її матеріалів).

Особистий внесок. Дисертаційне дослідження виконано самостійно з використанням останніх досягнень науки інформаційного, адміністративного права та ін. Всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовано на основі особистих досліджень автора. При використанні наукових доробків інших учених для обґрунтування власних міркувань автора на них зроблено відповідні посилання. Із наукової праці, опублікованої у співавторстві,

використано лише ті ідеї та положення, які одержано особисто здобувачем. Особистий внесок автора в наукову працю «Яким має бути Закон "Про комерційну таємницю"», виконану у співавторстві, становить 80%: подано авторське визначення термінів, у тому числі комерційної таємниці, її охарактеризовано в межах трудових відносин, запропоновано заходи з її охорони тощо.

Апробація результатів дисертації. Процес досліджень та їх проміжні результати, а також окремі положення дисертації викладалися на науково-практичних конференціях, у тому числі міжнародних: «Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави» (Київ, 19 березня 2015 р.); «Модернізація українського суспільства у світлі угоди про асоціацію з ЄС» (Київ, 2–3 квітня 2015 р.); «Потенціал молоді в Євразійській інтеграції: економіка, право, політика» (м. Алмати, Республіка Казахстан, 4 березня 2016 р.); «Україна в сучасному світі: виклики і можливості» (Київ, 13–14 квітня 2016 р.); «Право як регулятор суспільних відносин: історія, теорія, практика» (Київ, 18–19 квітня 2016 р.); круглий стіл «Гідна праця в Україні: рівні можливості та робочі стосунки» (Київ, 6 жовтня 2016 р.); «Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри» (Київ, 5–6 квітня 2017 р.); «Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО» (Київ, 19 квітня 2017 р.); «Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави» (Київ, 18–19 травня 2017 р.); «Розвиток Національної системи нормативно-правової інформації: комунікаційний та правовий аспекти» (Київ, 26 травня 2017 р.); «Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження» (Київ, 24 жовтня 2017 р.); «Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку» (Київ, 23 листопада 2017 р.); «Стан та перспективи реформування сектору безпеки і оборони України» (Київ, 24 листопада 2017 р.); «Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави» (Київ, 28 лютого 2018 р.); «Правове регулювання суспільних відносин на шляху до сталого розвитку» (Київ, 15–20 травня 2018 р.); «Стан

та перспективи реформування сектору безпеки та оборони України»: II Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 30 листопада 2018 р.); «Юридична практика в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі» (м. Арад, Румунія 25–26 січня 2019 р.); «Критичне мислення у вільному суспільстві: теоретико-методологічний, конституційно- та міжнародно-правовий потенціал» (Київ, 17 квітня 2019 р.); «Євроінтеграція: польський досвід і українські перспективи» (Одеса, 29 березня 2019 р.); «Нові завдання юридичної науки в Україні та в країнах ЄС» (м. Мішкольц, Угорщина, 19–20 квітня 2019 р.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження, одержані узагальнення та висновки відображено: в 20 статтях, опублікованих у фахових виданнях України, наукових періодичних виданнях інших держав і наукових періодичних вітчизняних виданнях, що включені до міжнародних наукометричних баз даних (у тому числі 5 – у наукових періодичних виданнях інших держав); 18 тезах доповідей (із яких 15 – на міжнародних науково-практичних конференціях); підрозділі в колективній монографії в Україні.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, вісьмох підрозділів, висновків та списку використаних джерел, до якого увійшло 277 найменувань, викладених на 27 сторінках. Загальний обсяг дисертації складає 253 сторінки, з них основного тексту – 197 сторінок, 6 додатків на 28 сторінках.

РОЗДІЛ 1. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Генезис розвитку теорії про зміст комерційної таємниці

Успішна економічна діяльність підприємства, установи, організації, фірми чи банку, взаємовигідне партнерство, добросовісна конкуренція безпосередньо залежать від наявності таких життєво важливих для господарюючого суб'єкта інститутів, як комерційна таємниця, а також її належний правовий захист.

Розглянемо історичні аспекти становлення комерційної таємниці та погляди провідних науковців на цю проблематику.

З давніх-давен винороби, ювеліри, ковалі, каменярі та інші професіонали не афішували секрети власного виробництва, успішні купці приховували інформацію про своїх постійних постачальників, очікувані угоди, нестандартні засоби впливу на контрагентів. У цеховій системі середньовіччя деякі секрети цеху охоронялись не лише від сторонніх осіб, але й від учнів і підмайстрів та ін.

У праці «Промислове шпигунство» (видана у 1969 р.) Ж. Берж'є зазначав, що промислове шпигунство бере свій початок з глибини століть. Так, первісні люди відправлялися у сусідні племена, аби викрасти таємницю добування вогню. А алхіміками Стародавньої Греції, держав Близького Сходу, Західної Європи були розкриті секрети: наприклад, герметичної закупорки, пороху, кислот, зберігання харчових продуктів, металів, холодного світла, очищення алмазів і – що особливо цікаво – виробництва золота. Поява патенту на винахід (1791 р.) – є закінченням періоду «кустарного шпигунства» [1, с.65].

Нами з'ясовано, що вперше охорона комерційної таємниці була передбачена в Законі СРСР «Про підприємства в СРСР» (№ 1529-І від 4 червня 1990 р.) [2], де визначався термін «комерційна таємниця підприємства» та загальні риси її правового режиму та ін. Під комерційною таємницею підприємства розумілись «пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державною таємницею».

Прийнятий 27 березня 1991 р. Закон України «Про підприємства в Україні» у ст. 30 «Комерційна таємниця» визначив, що під комерційною таємницею підприємства маються на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам [3]. Тут під інформацією законодавець має на увазі інформацію, яка має комерційну цінність.

Слід зазначити, що в період Київської Русі за часів правління Ярослава Мудрого з'явився перший збірник законів «Руська Правда» [4], в якому вперше в історії було зібрано закони, що регламентували фінансові відносини, регулювали поняття «кредиту».

Слід розглянути погляди науковців на саме поняття «інформація». Наприклад, О.А. Городов говорить про змістовність та незалежність форми надання відомостей [5, с.14] і називає низку ознак, які характеризують офіційну формулу інформації, але підкреслює не саму інформацію [6, с.72]. Дослідник В.М. Лопатін до основних ознак інформації відносить: ідеальність, невичерпність, якісну визначеність, відокремленість [7, с.39]. В.О. Калятін, акцентуючи увагу на понятті «інформація», зазначає, що «інформація як об'єкт людських дій має певні особливості і при передачі вона зберігається у суб'єкта, який її передає» й підкреслює, що «право на інформацію та інформаційні ресурси слід розглядати як виключне у контексті умовності поняття «інтелектуальна власність» [8, с.402]. В.О. Копилов аналізує виключно юридичні особливості та властивості інформації, зокрема: оборотоздатність та відособленість [9, с.49]. Варто погодитися з думкою О.О. Фатьянова, який підкреслює, що інформація має в достатній мірі унікальні властивості, які виділяють її серед інших об'єктів [10, с.20].

О.В. Кохановська вказує на такі юридично значущі ознаки інформації: збереження інформації за суб'єктом, який її передає, що є однією з головних ознак інформації в низці теорій; нематеріальний характер; суб'єктивний характер – відповідно до концепції вузького розуміння інформації – інформація з'являється в результаті діяльності суб'єкта, який має свідомість і є результатом його інтелектуальної діяльності [11, с.549]. Юридичне значення ознак інформації полягає в тому, що саме вони визначають її правовий режим і повинні бути основою концепції її правової охорони, що обирається законодавцем.

Інформація реалізує матеріальне середовище життя людини, виступаючи в ролі інноваційних технологій, а також є основним засобом взаємовідносин між особами, постійно виникаючи, видозмінюючись і трансформуючись у процесі переходу відповідних прав від однієї людини до іншої [12, с.37].

Так, співвідношення права і інформації як двох явищ буття виражається в такому. З одного боку, право як створена і забезпечена державою система правових норм, що регулюють певні відносини, є нормативно-правовою інформацією, тобто різновидом інформації [13, с.30]. З другого, інформацію можна розглядати як благо, із приводу якого формуються певні відносини, врегульовані нормами права – правовідносини. Тобто інформацію припустимо розглядати як об'єкт правових відносин [14, с.26].

В.А. Дозорцев зазначав, що на ознайомлення з інформацією не закріплюється виключне право, діє початок свободи пізнання інформації, крім випадків, коли її конфіденційність спеціально охороняється законом або врегульована договірними відносинами [15, с.303]. Він вважає, що інформація може виступати як об'єкт правового регулювання тільки тоді, коли вона персоніфікована за суб'єктною або об'єктною ознакою, тобто якщо мова йде про охорону інформації як конфіденційної.

А саме слово «інтелект» походить від латинського «intellectus» (розуміння) і означає здатність раціонального мислення [16, с.495]. У новому тлумачному словнику української мови інтелект, розум, здатність людини думати, мислити – це синоніми [17, с.793]. У науковій літературі існує точка зору, що інформація створюється в процесі будь-якої інтелектуальної діяльності людини [18, с.12]. Наприклад, О.О. Кулініч вважає очевидним той факт, що інформація є певним результатом інтелектуальної діяльності [12, с.40].

Захист суверенітету та територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (ч.1 ст.17 Конституції України)[19].

Процес формування законодавчої бази і функціонування системи захисту комерційної таємниці (далі – КТ) історично включає етапи, характерні для періодизації історії держави і права. ***В розвитку комерційної таємниці можна виділити чотири етапи. На першому етапі*** з моменту виникнення феодальної держави і права до селянської реформи (XIX ст.– 1861 р.) з урахуванням еволюції розвитку торгових відносин як усередині країни, так і з іншими державами панувало звичайне право. Так, наприклад, у «Руській Правді» [4] можна знайти положення про договори купівлі-продажу, підряду, позики з відсотками, кредиту для торгових цілей.

Другий етап розвитку охорони інституту комерційної таємниці припадає на кінець XIX ст. У цей період в індустріально розвинених країнах Європи, в тому числі Росії та Україні, відносини з приводу комерційних секретів розглядалися як фактичні відносини, якими значною мірою обумовлювався успіх підприємства. Поширювалася практика укладання усних і письмових угод про нерозголошення комерційної таємниці. Порухення договірних зобов'язань, а також вчинення інших протиправних дій, які пізніше отримали назву недобросовісної конкуренції, обумовлюють виникнення перших судових спорів у справах про комерційну таємницю. Підсумком другого етапу розвитку права комерційної таємниці є прийняття до середини XIX ст. у деяких європейських країнах норм кримінально-правового характеру, спрямованих на захист порушених інтересів власників комерційної таємниці (Бельгії 1867 р., ст. 338; Баварського Кримінального кодексу 1861 р.; Кримінального кодексу Франції 1863 р.). До особливостей розвитку комерційної таємниці на цьому етапі слід віднести також закріплення в національному законодавстві норм, що встановлювали випадки і межі розкриття комерційної таємниці.

На третьому етапі (1917-1991 рр.), який іменується радянським періодом, відношення держави до комерційної таємниці було негативним. Воно

розглядало її з ідеологічних позицій, вважало несумісним із соціалістичним виробництвом, коли приватнопідприємницька діяльність, пов'язана з отриманням прибутку, була заборонена законом. Хоча в початковий період і на завершальному етапі існування СРСР ситуація з легалізацією комерційної таємниці дещо різнилася – в роки НЕПУ в 1926 р. було затверджено перелік секретів, який дозволяв підприємствам захищати виробничу і комерційну таємницю. Особливо плідним, в плані формування законодавчої бази про комерційну таємницю, є період реформування СРСР та його розпаду (1985-1991 рр.), коли, починаючи з 1987 р., створювалися спільні підприємства за участю іноземного капіталу, й інвестори зажадали забезпечення збереження комерційних секретів партнерів. У цей період було прийнято низку законів, де вперше було закріплено право підприємств на комерційну таємницю.

А на четвертому етапі в період реставрації капіталізму (1992 р.) по теперішній час питанням охорони комерційної таємниці приділена увага в різних нормативно-правових актах України.

В Угоді ТРІПС було закріплено три відомі критерії режиму комерційної таємниці: секретність, комерційна цінність та вжиття адекватних заходів для забезпечення секретності, які запозичені з американського законодавства [20]. На нашу думку важливість підходу до тлумачення закритої інформації Угодою ТРІПС впливає з того, що статтями 41-47 Угоди на країни-учасниці покладається обов'язок створення національних систем для впровадження визнаних Угодою прав інтелектуальної власності [20]. Важливим також є поширення на відносини щодо охорони закритої інформації або комерційної таємниці міжнародної системи СОТ вирішення спорів [1].

Загальноприйнятим є той факт, що захист порушених суб'єктивних прав на комерційну таємницю може здійснюватися у юрисдикційній і неюрисдикційній формах захисту. Юрисдикційна форма захисту є діяльністю уповноважених державних органів щодо захисту порушених прав або оскаржуваних суб'єктивних прав. Суть цієї форми виражається в тому, що суб'єкт господарювання, чиє право на комерційну таємницю порушене,

звертається за захистом до державних або інших компетентних органів [21, с.69-82].

Статтями 41 та 54 Конституції України кожному гарантується право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, а також захист інтелектуальної власності, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом [19].

Сам факт наявності в Конституції нашої держави норм про захист інтелектуальної власності є важливим кроком на шляху розвитку чинного законодавства відповідно до загальносвітових прогресивних тенденцій, але в правовій системі України, яка тільки-но формує традиції демократичного конституціоналізму, правове регулювання інтелектуальної власності за допомогою конституційних приписів поки не набуло поширення. Такі обставини викликають неоднозначні підходи до проблематики. Трактування статей Конституції має спиратися на всебічний підхід, визначений у сучасних міжнародних документах, а конституційні норми, що закріплюють права інтелектуальної власності мають широко використовуватися в правозастосовній практиці [1, с.137-138].

Вперше в Україні визначення поняття «комерційної таємниці» було сформульовано в Законі України «Про підприємства в Україні» № 887 - XII від 27.03.91 (втратив чинність з 01.01.2004 на підставі Кодексу № 436 - IV від 16.01.2003). Згідно зі ст. 30 цього Закону, під комерційною таємницею підприємства малися на увазі відомості, пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства, що не є державною таємницею, розголошення (передача, витік) яких могло завдати шкоди його інтересам. Це визначення комерційної

таємниці не встановлювало вимоги щодо незагальновідомості інформації, яка її складає та ін. [3].

Значний вплив на формування правового механізму регулювання комерційної таємниці справив Закон України «Про інформацію». Вперше в кодифікованому акті, у ст. 200 ЦКУ, подано визначення інформації як документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві, державі і навколишньому середовищі. При цьому, поняття «інформація» вживається у широкому розумінні, яке не підпадає під дію положень про охорону норм спеціального законодавства про інтелектуальну власність. Подібне визначення міститься і у ст. 1 Закону України «Про інформацію». Проте положення цієї статті поширюються і на охороноспроможні рішення (ноу-хау), які не є запатентованими [22].

Згідно зі ст. 28 Закону України «Про інформацію», за режимом доступу (передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації), інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом [22]. На відміну від відкритої інформації, інформація з обмеженим доступом має особливе, обмежене коло користувачів. Доступ до такої інформації, її використання і поширення регламентовані спеціальними правилами. Чинне законодавство передбачає наявність відомостей, на які не можна поширювати режим обмеженого доступу, але не містить вичерпного переліку відомостей, які не можуть складати інформацію з обмеженим доступом. Особливість використання інформації, яка складає комерційну таємницю, полягає в тому, що доступ до неї обмежений на законній підставі.

У Законі України «Про інформацію» з сучасними змінами, під поняттям «інформація» розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [22].

До комерційної таємниці не належать відомості, які, згідно з чинним законодавством, підлягають оприлюдненню. Передусім це відомості,

загальнодоступність яких гарантується Конституцією і законами України та не може бути обмежена, наприклад, інформація, необхідна громадянам для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, інформація, приховування якої становить загрозу для життя чи здоров'я людей. Вказівка на відомості, які підлягають оголошенню, а отже не визнаються комерційною таємницею, може міститися у різних нормативних актах. Скажімо, ст. 15 Закону України «Про товарну біржу» від 10.12.1991 р., відносячи зміст біржової угоди до інформації, яка не підлягає оголошенню, водночас містить застереження: за винятком найменування товару, кількості, ціни, місця і строку виконання [23].

Окремі автори (О.О. Суярова, 2009) вважають, що систему характерних рис, ознак комерційної таємниці можна поділити на три основні групи: ті, що стосуються властивостей самого об'єкта; ті, що належать до умов його правової охорони та ті, що визначають необмеженість строку її захисту та інші. До першої групи ознак належать:

1. Нематеріальність. По-перше, комерційній таємниці властиві всі ознаки нематеріального об'єкта – можливість одночасного використання необмеженим колом осіб, відсутність фізичної амортизації тощо. По-друге, має значення зміст, сутність нематеріального об'єкта, тобто самі відомості, які становлять комерційну таємницю, а не форма їх зовнішнього представлення (на відміну від авторського права). Тобто комерційна таємниця є об'єктом виключних прав, для якого визначальним є сутність результату інтелектуальної діяльності. Відповідно, об'єкт, який має цінність у силу своєї сутності, а не форми, може бути створений повторно, незалежно від першого творця, іншою особою. Тому для встановлення правової охорони необхідні спеціальні заходи з відокремлення об'єкта;

2. Результат інтелектуальної діяльності: від інформації, що становить комерційну таємницю, не вимагається, щоб вона обов'язково була результатом творчої діяльності (остання є різновидом інтелектуальної діяльності та передбачає створення якісно нового об'єкта), як це, наприклад, необхідно для винаходу;

3. Конфіденційність інформації, що становить комерційну таємницю. Інформація, на яку правомірно поширено режим комерційної таємниці, є різновидом конфіденційної інформації. Остання, у свою чергу, протиставляється за режимом доступу відкритій інформації [1,с.21-22].

До другої групи ознак належать: ознаки комерційної таємниці, що властиві їй в силу самої сутності об'єкта, обумовлюють особливі умови надання об'єкту правової охорони. Цими умовами є: відсутність загальновідомості, відсутність загальнодоступності, оборотоздатність, відсутність потреби реєстрації об'єкта [1,с.21-22].

1. Відсутність загальновідомості полягає в тому, що інформацією володіє обмежене коло осіб, хоча й не обов'язково одна особа. Однією і тією ж інформацією або навіть аналогічною інформацією можуть одночасно володіти декілька осіб – але визначальним є те, щоб коло цих осіб було обмеженим. Ця умова виконує також функцію відокремлення об'єкта, що є необхідним для його економічного обігу. Саме незагальновідомість є вихідною для встановлення охорони змістовного об'єкта, яким є комерційна таємниця, за відсутності його спеціальної реєстрації [1,с.22-23].

Ця ознака вказує також на особливості суб'єктів права на комерційну таємницю. По-перше, оскільки змістовний нематеріальний об'єкт може бути створений незалежно кількома особами і за відсутності реєстраційної системи закріплення права, первинне право на один і той самий (або аналогічний) об'єкт може одночасно належати кільком особам. Інакше кажучи, можлива множинність правоволодільців на один і той самий об'єкт нематеріального характеру. По-друге, якщо допустимо закріплення первинного майнового права на об'єкт за кількома особами, то відсутнє право авторства на цей об'єкт. Жоден із суб'єктів не має права авторства, яке як абсолютне право може належати лише одній особі. Відповідно, підставою закріплення первинних майнових прав на об'єкт охорони (права на використання відомостей та розпорядження правом) є не авторство, а належність ресурсів, завдяки яким було отримано результат, тобто ці виключні права

закріплюються за суб'єктом, до особистої сфери якого входить цей матеріальний, кадровий, організаційний та інший ресурс. І, по-третє, первинним володільцем майнових прав на комерційну таємницю може бути не лише фізична, але й юридична особа (творчість не є обов'язковою ознакою об'єкта) [1,с.23].

2. Розвиває попередню умову ознака відсутності загальнодоступності інформації, яка становить комерційну таємницю. Незагальнодоступність означає відсутність вільного доступу до інформації на законній підставі. Особи, які допущені до таємниці, повинні бути зобов'язані не розголошувати їх [1, с. 23].

Саме з цією ознакою пов'язують вимогу до правоволодільця (володільця виключних прав на інформацію, яка становить комерційну таємницю) вживати заходів для збереження секретності, незагальновідомості, конфіденційності інформації. Ці заходи можуть мати різний характер:

а) посадові особи та працівники правоволодільця зобов'язані дотримуватись комерційної таємниці; особам, які мають доступ до комерційної таємниці, слід повідомити про їхній обов'язок не розголошувати відомості третім особам, про віднесення відомостей до комерційної таємниці та відповідальність за розголошення;

б) правоволоділець повинен закріплювати в контрактах зі своїми контрагентами, яким він передає конфіденційні відомості, їхній обов'язок утримуватись від передачі цих відомостей третім особам, повідомляти контрагентів, що певні відомості складають комерційну таємницю;

в) правоволоділець повинен вжити заходів для запобігання несанкціонованому доступу третіх осіб до конфіденційної інформації, наприклад, перешкоджати промисловому шпигунству [1, с.23-24].

3. Оборотоzdатність об'єкта передбачає його комерційну цінність, тобто можливість отримання економічної вигоди від введення його в оборот. Іншими словами, оборотоzdатність передбачає значущість інформації для становища правоволодільця на ринку, тобто її корисність. Передумовами

оборотоздатності є незагальновідомість та не загальнодоступність. Особливість наведених умов або критеріїв охороноздатності комерційної таємниці полягає в тому, що перевірка їх наявності здійснюється не в порядку спеціальної попередньої процедури, а лише тоді, коли право на комерційну таємницю порушується або заперечується [1, с.24].

4. Інформація, яка становить комерційну таємницю, не потребує офіційного визнання її охороноздатності, реєстрації чи дотримання інших формальних процедур для поширення на неї правової охорони. Проте, це не означає повну відсутність потреби фіксації нематеріального результату інтелектуальної діяльності на матеріальному носії для їх ідентифікації, і, насамперед, для використання як засобу доведення при вирішенні суперечок. Адже для охорони комерційної таємниці необхідно мати відомості, достатні для її ідентифікації, тому вони мають бути зафіксовані на матеріальному носії (зразок, електронна форма, відео-, звукозапис та ін.), доступному для сприйняття третіми особами (відповідно, усна форма є недостатньою)[1,с.24-25].

До третьої групи ознак комерційної таємниці можна віднести необмеженість строку її захисту. Право на комерційну таємницю зберігається до того часу, доки зберігається фактична монополія особи на інформацію, що її утворює, а також наявні передбачені законом умови її охорони [1,с.25].

Відповідно до українського законодавства, наприклад, виходячи із легального визначення комерційної таємниці в ст. 505 ЦК України, комерційній таємниці притаманні такі ознаки:

1) Інформація має дійсну або потенційну комерційну цінність для певної особи унаслідок її невідомості третім особам. Це означає, що інформація має в даний час або може придбати в майбутньому споживчу вартість, тобто є товаром, – становить інтерес для суб'єктів комерційної діяльності, може виступати предметом купівлі-продажу, обміну або іншого обігу на ринку;

2) Проте ця ознака може і має застосовуватися як умова для надання правової охорони тільки при встановленні цінності інформації, що можливо

лише в ході її використання. На доказ такої позиції можна навести ретельне наукове розмежування потенційної і дійсної цінності комерційної таємниці [1,с.24-25].

Таким чином можна зауважити, що сам факт віднесення інформації до комерційної таємниці вже підтверджує наявність такої цінності для її власника та ін.

Якщо система охорони підприємства не вживає відповідних заходів для збереження в таємниці інформації, що складає для нього предмет комерційної таємниці, то в разі її витоку (у результаті, наприклад, промислового, економічного, комерційного шпигунства) воно позбавляється можливості захисту своїх прав з використанням спеціальних правоохоронних засобів, іншими словами – права на судовий захист[1,с.26].

На думку М. Хавронюка, істотні ознаки підприємницького шпигунства, що відрізняють його від інших видів, такі:

- 1) предметом підприємницького шпигунства є відомості, що складають комерційну таємницю;
- 2) крім збирання певних відомостей або їхньої передачі до підприємницького шпигунства, закон відносить і використання таких відомостей;
- 3) споживачами отриманих у результаті підприємницького шпигунства відомостей, що складають комерційну таємницю, можуть бути будь-які особи й організації – як вітчизняні, так і іноземні;
- 4) підприємницьке шпигунство є кримінально-карним лише за умови, що діями винного суб'єкта підприємницької діяльності завданий великий матеріальний збиток;
- 5) підприємницьке шпигунство є кримінально-карним лише у випадку, якщо воно вчинене: з корисливих або інших особистих спонукань; особою, якій відомості, що складають комерційну таємницю, стали відомі в зв'язку з професійною або службовою діяльністю [24, с.12].

Слід погодитися з П.П. Андрушком, що суб'єктивна сторона незаконного використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, передбачає наявність лише умисної вини. При цьому винна особа усвідомлює, що вона незаконно використовує відомості, що становлять комерційну таємницю, тобто використовує їх з порушенням законодавства, що регламентує використання конфіденційної інформації, чи використовує відомості, здобуті незаконним шляхом. Щодо наслідків незаконного використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, у вигляді заподіяння істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності, умисел може бути як прямим, так і непрямым [25, с.65].

В.А. Северин відзначає, що суб'єктами права на комерційну таємницю є фізичні і юридичні особи, що займаються підприємницькою діяльністю [26, с.9]. Є.В. Єлютина вказує, що громадяни-споживачі, так само як і підприємці, що здійснюють свою діяльність з порушенням закону, не є суб'єктами права на комерційну таємницю [27, с.19].

Втім, і таке розуміння суб'єктів права на комерційну таємницю є звуженим, оскільки суб'єктами права на комерційну таємницю можуть бути не тільки суб'єкти підприємницької (господарської, комерційної), а й іншої господарської (некомерційної) діяльності. Те, що суб'єкти некомерційної господарської діяльності не ставлять за мету одержання прибутку, не означає, що вони не можуть здійснювати підприємницьку діяльність і, отже, мати комерційну таємницю. Визначальне значення комерційної таємниці, як було вказано, обумовлено конкурентоздатністю суб'єкта господарювання, тому будь-який суб'єкт господарювання – юридична або фізична особа – може мати комерційну таємницю. Однак не можна вважати самостійними суб'єктами права на комерційну таємницю філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), створені ними для здійснення господарської діяльності, що зазначені як суб'єкти господарювання у ч.2 ст.55 ГКУ. Оскільки вони наділяються майном юридичними особами, що їх створили – господарськими

організаціями і діють від імені останніх, вони мають право на комерційну таємницю не як самостійні суб'єкти, а як підрозділи (структурні одиниці) господарських організацій.

Таким чином, правовими ознаки комерційної таємниці є:

–секретність інформації, яка є комерційною таємницею, полягає в тому, що вона є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить,

– інформація, яка визнається комерційною таємницею, має комерційну цінність, тобто певну цінову визначеність (вартість);

–комерційна таємниця - склад і обсяг відомостей, що визначені суб'єктом господарювання або уповноваженим на це органом;

–власник інформації повинен вживати належних заходів до охорони інформації, яка є комерційною таємницею;

–строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності факторів, коли така інформація: має комерційну цінність, невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів до її схоронності [28].

Г. Андрощук і П. Крайньов позитивно ставляться до захисту комерційної таємниці на підприємстві шляхом регулювання трудових відносин, та встановлення правил у локальних нормативних актах [29]. Науковці наголошують на важливості комплексного застосування напрацьованого арсеналу правових засобів, який дозволив би залежно від внутрішньої та зовнішньої ситуацій оптимізувати управління економікою на тих засадах, що є найбільш ефективними в масштабі як усієї економіки, так і окремих її кластерів [30, с. 131-132, 136-137].

Якщо суб'єкт господарювання, що незаконно заволодів інформацією, яка є комерційною таємницею, не отримав ніякої вигоди від її використання, а подальше розкриття і використання комерційної таємниці не завдасть

збитку колишньому власникові комерційної таємниці, заборонні обмеження щодо розкриття і використання не будуть введені [31].

Одним із законодавчо закріплених способів захисту об'єктів прав інтелектуальної власності називають компенсацію. В науковій літературі, зокрема О.О. Підпригорою, підтримана доцільність застосування компенсації до комерційної таємниці. І зазначається, що компенсація повинна виплачуватися, крім компенсації збитків і прибутку, як міра покарання за порушення прав, і, можливо, в інших розмірах [32].

Як у науковій літературі, так і в нормах чинного законодавства неправомірне заволодіння або використання комерційної таємниці конкурента оцінюється як недобросовісна конкуренція. Г. Ф. Шершеневич зазначав, що проявом недобросовісної конкуренції визнається збирання чужих комерційних таємниць, чи підкуп службовців, чи направлення підставних робітників [33].

В.А. Северин використовує три терміни «володілець», «володар» і «власник» [34, с.39]. Інші вчені оперують терміном «правоволоділець» [35, с.31]. Більшість фахівців в галузі захисту інформації, зокрема, А.П. Сергєєв, В.Н. Лопатін, А.А. Куліков, використовують термін володар інформації [36, с.44; 37, с.100].

Суб'єктів права на комерційну таємницю називають по-різному.

В одних працях [26, с.76] зустрічається поняття «власник комерційної таємниці». В інших – володілець або володар. Найбільш правильним на наш погляд є поняття, що зазначили Г. Отнюкова [38, с.57] та А. Алексенцев [39, с.5] для позначення суб'єкта, що має право на формування режиму комерційної таємниці, уживають термін «володілець» або «власник» комерційної таємниці.

Немає єдиної термінології й у законодавстві України. Так, у ст.162 ГК України в якості особи, що має право на захист від незаконного використання інформації третіми особами, зазначено суб'єкта господарювання, що є володільцем комерційної інформації [40].

У главі 46 ЦКУ не названий власне суб'єкт права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, однак у ст.505 ЦКУ при визначенні комерційної таємниці та її ознак зазначена «особа, яка законно контролює цю інформацію» [41].

В.М. Лопатін вважає, що основними суб'єктами права на комерційну таємницю є володарі комерційної таємниці, їхні правонаступники. Володарі комерційної таємниці – фізичні (незалежно від громадянства) і юридичні особи (комерційні і некомерційні організації), що займаються підприємницькою діяльністю і мають монопольне право на інформацію, що складає для них комерційну таємницю. правонаступники – фізичні і юридичні особи, яким у силу службового становища, за договором або на іншій законній підставі (у т.ч. у спадщину) відома інформація, що складає комерційну таємницю іншої особи [42].

У цьому плані видається правильним позначення меж здійснення права на комерційну таємницю. Як указує І.Г. Чумарин, власник інформації як власник відповідного права повною мірою реалізує повноваження володіння, користування і розпорядження своїми інформаційними ресурсами в межах, установлених законом [43, с.16].

Перелік відомостей, які складають комерційну таємницю має періодично коректуватися, переглядатися та ін. Відомості, що втратили своє значення, повинні виключатися, а вноситися ті, які мають потребу в належній охороні. Відомостями, які складають комерційну таємницю, не можуть бути відомості, що становлять державну таємницю. Перелік відомостей, які не становлять комерційної таємниці, затверджений Постановою КМУ від 09.08.93 р. № 611 [44]. До такої інформації може бути віднесена, зокрема, інформація про випуск акцій підприємством, що пропонуються для відкритого продажу, яка, згідно зі ст. 23 Закону України «Про цінні папери і фондову біржу» від 18 червня 1991 р. № 1201-ХІІ підлягає обов'язковому опублікуванню [45].

На думку Н. Денчика, реалізація права господарюючого суб'єкта на комерційну таємницю пов'язана з трьома робочими принципами у формуванні ринкових відносин:

- обмеженням втручання держави у підприємницьку сферу;
- розвитком добросовісної конкуренції й обмеженням монополістичної діяльності;
- задоволенням і повагою прав споживачів продукції.

Учений розглядає право на комерційну таємницю як правову форму обмеження втручання держави в підприємницьку діяльність [46, с.92].

На погляд О. Кравчука, еволюція сучасного інформаційного права як на глобальному, так і на національному рівнях має враховувати і враховуватиме, цілі та задачі сталого розвитку як найбільш актуальні та універсальні механізми забезпечення суспільного, економічного та екологічного благополуччя [47, с.44].

Підсумовуючи, слід зазначити, що іноді право на комерційну таємницю трактується як одне з природних прав. Оскільки поняття «природне право» у юридичній доктрині застосовується лише до фізичних осіб, право на комерційну таємницю не можна розглядати як природне право.

Встановлено, що процес формування законодавчої бази і функціонування системи охорони комерційної таємниці в історичному вимірі пройшов чотири етапи, а саме: а) етап виникнення інституту комерційної таємниці, від моменту виникнення феодальної держави до селянської реформи 1861 року, з урахуванням еволюції розвитку торгових відносин як усередині держави, так і з іншими країнами; б) етап становлення інституту комерційної таємниці, який припадав на кінець XIX - початок XX століття, підсумком якого виявилось закріплення в національному законодавстві норм, що встановлювали випадки і межі розкриття комерційної таємниці; в) етап занепаду інституту комерційної таємниці (радянський етап), коли комерційна таємниця з ідеологічних позицій вважалась несумісною з соціалістичним виробництвом, а підприємницька діяльність, пов'язана з отриманням прибутку,

була заборонена кримінальним законом; г) етап розвитку інституту комерційної таємниці та його нормативно-правового забезпечення.

1.2. Системний підхід в дослідженні комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації

У своїх наукових дослідженнях К.І. Беляков наголошує, що «для успішного розв'язання суспільних проблем, що породжує наш час, потрібні дослідження на межі різних наук. Саме тоді відбувається взаємодія, взаємодоповнення і взаємозбагачення наукових знань, раціональне їх використання. Сьогодні розвиток наук вступає в таку фазу, коли взаємозв'язки між ними все більше підсилюються. Така ситуація зумовлена процесами інформатизації суспільства, інтеграцією та диференціацією наукових знань, зміною наявної загальної системи уявлень про інформацію – формуванням нової інформаційної парадигми» [48, с.12].

Як влучно зазначає О. Баранов, що з огляду на те, що інформаційні відносини є як самостійними та автономними, так і супутніми для переважної більшості інших суспільних відносин в різних сферах людської діяльності, результати вирішення проблем розвитку інформаційного права та вдосконалення інформаційного законодавства будуть вагомими для всієї системи права [49, с.30].

О.Золотар зазначає, що в чинному законодавстві необхідно визначити знищення інформації як вид інформаційної діяльності [50, с.39-44].

Варто відзначити значний внесок у розвиток сучасного інформаційного права таких науковців як В. Фурашев, Д. Ланде, В. Пилипчук, С. Петряєв, В. Настюк та ін.

Учена О.В. Кохановська запропонувала доктринальне визначення інформації як нематеріального немайнового блага особливого роду, яке

нерозривно пов'язане з життям, з його виникненням і закінченням, яке проявляється як особисте немайнове благо, як результат впливу на людину та інших суб'єктів та об'єктів права, як результат інтелектуальної творчої діяльності і як відомості про осіб, події та явища, предмети, об'єкти і процеси незалежно від форми їхнього представлення. Дослідниця розглядає комерційну таємницю як класичний об'єкт нового інституту інформаційних прав, що поступово формується в системі цивільного права, і не заперечує того, що інформація може містити елементи творчості й у такій своїй якості відповідати ознакам об'єкта інтелектуальної власності. При цьому вчена вважає, що поняття «комерційної таємниці» як виду інформації ширше, ніж поняття «комерційної таємниці» як одного з об'єктів права інтелектуальної власності [51].

Якщо система захисту державних таємниць в незалежній Україні вже діє, і має належний захист, то в питаннях захисту комерційної таємниці як невід'ємної частини загальної системи інформаційної безпеки відчувається деякий занепад.

Визначимо декілька концептуальних положень підходу до проблеми захисту комерційної таємниць України:

- комерційна таємниця – це продукт історичного розвитку ринкових відносин. Вона має економічну природу, розвивається і функціонує за законами ринкової економіки, з притаманними їй інститутами (конкуренція, бізнес, комерція і тд.), тому її не можна розглядати як простий різновид таємниці взагалі;

- роль комерційної таємниці як своєрідного інституту ринкової економіки полягає в тому, що вона забезпечує економічну безпеку окремого об'єкта від різноманітних загроз і посягань (недобросовісна конкуренція, економічне, промислове, комерційне шпигунство) і тим самим оберігає інтереси цього об'єкта, забезпечуючи його конкурентоспроможність, що значною мірою впливає на загальну безпеку держави, її політичну та економічну незалежність в цілому;

– у реальному житті комерційна таємниця виступає у вигляді різнопланових комерційних таємниць (метидика, секрети виробництва, організаційна інформація, інша комерційна інформація, яка має комерційну цінність), що становить інтерес для конкуруючої сторони і підлягає захисту спеціальними заходами безпеки на підприємстві;

– захист комерційної таємниці має суттєві особливості, він не є ідентичним до захисту державних таємниць і потребує створення на об'єктах організаційно нових структур і підрозділів, а саме із залученням до роботи в них відповідно підготовлених фахівців із захисту інформації;

– створення сучасної нормативно-правової бази на основі останніх наукових розробок.

На думку В. Мовчана, який в свою чергу зазначає, що в умовах економічної конкуренції особливу занепокоєність викликає можливість застосування інформаційних технологій та можливостей кібернетичного простору для здійснення промислового (комерційного) шпигунства [52, с.138].

На думку науковця, способи розголошення комерційної таємниці можуть бути різними: усно, письмово, із застосуванням засобів зв'язку, передача документів або предметів, повідомлення в засобах масової інформації, наукових статтях, виступах, ознайомлення хоча б однієї сторонньої особи з відповідними документами або предметами, навмисне створення умов для такого ознайомлення, у тому числі шляхом бездіяльності, тощо [52, с.135].

Однією з ключових проблем, які в умовах глобалізації інформаційного обміну і широкого впровадження інформаційних технологій у всіх сферах життєдіяльності суспільства постали перед усіма державами світу, є проблема захисту інформації, що обробляється в інформаційно-телекомунікаційних системах [52, с.138].

В умовах жорсткої конкурентної боротьби великі корпорації для захисту конфіденційної інформації застосовують комплексні системи

захисту. Зокрема, локалізувати небезпеку можна шляхом встановлення спеціальних захисних екранів і фільтрів на вході в локальну мережу. Найефективніше взагалі не підключати комп'ютери з важливою інформацією ні до локальної, ні до глобальної мережі. Для нових розробок зазвичай використовують комп'ютери, в яких немає технічної можливості вставити флеш-накопичувач, а всередині їх немає жорсткого диску (вони підключені до серверів, розташованих в окремому захищеному приміщенні). Обмін інформацією з іншими користувачами здійснюється за допомогою одного комп'ютера, а робота з кресленнями, програмним кодом тощо – на іншому, не підключеному до мережі Інтернет [52, с.138].

Ми погоджуємось з науковцем, який наголошує, що економічна безпека держави в сучасних умовах є важливою складовою забезпечення національної безпеки України і потребує здійснення комплексу заходів організаційно-правового і технічного характеру [52, с.138].

Але особливої уваги заслуговує і такий потужний пласт для конкурентної розвідки, шпигунства і, навіть, підриву безпеки країни, як управління інформацією в мережі Інтернет [53].

С. Гордієнко зазначає, що промислове шпигунство стосовно до бізнесу – це різновид економічного шпигунства, коли завдання по одержанню інформації, що цікавить, звужується від масштабів держави до однієї, або декількох фірм-конкурентів. Таким чином, для бізнесу промислове шпигунство – усього лише спосіб конкурентної боротьби. І якщо у випадку економічного шпигунства суб'єктом (стороною, яка здійснює активні дії) є держава в особі своїх спецслужб, то у випадку промислового шпигунства суб'єктом є окремий підприємець, фірма, тобто фізичне або юридична особа. На думку науковця, принципова різниця між промисловим шпигунством і бізнес-розвідкою тільки в дотриманні останньою законодавства й етичних норм, з якою ми не можемо не погодитись [54, с.298-299].

Сучасний аналіз теоретичних питань адміністративної відповідальності за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності дозволив

з'ясувати, що, крім ст. 156–3 КУпАП, окремі властивості посадової особи та фізичної особи – підприємця не входять до складу проступку, але є важливими у разі притягнення особи до відповідальності за скоєне правопорушення в цілому. Це стосується таких статей КУпАП: 51–2, 164, 164–3, 164–6, 164–7, 164–9, 164–13. Зміст вказаних статей дає підстави встановити, що, крім загальних ознак, у складах адміністративних правопорушень суб'єкт характеризується ще й додатковими, специфічними властивостями, які є характерними для юридичних осіб, а також фізичних осіб – підприємців.

Суб'єктом адміністративних правопорушень у складах указаних статей КУпАП, крім загального суб'єкта, також є посадові особи та фізичні особи – підприємці, які підлягають адміністративній відповідальності за адміністративні правопорушення, передбачені нормами указаних статей [55, с. 48].

На думку А.Е. Кузьміна, при порушенні комерційної таємниці збиток у першу чергу завдається підприємству, отже, безпосереднім власником комерційної таємниці є самостійний господарюючий суб'єкт – юридична особа, фізична особа, що веде підприємницьку діяльність від свого імені, інші суб'єкти підприємницької діяльності [56, с.52-53].

Об'єкти інтелектуальної власності, щодо яких отримано патенти або авторські свідоцтва, немає сенсу відносити до комерційної таємниці, оскільки подібні об'єкти охороняються відповідним законодавством (законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-XII, «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 № 3792-XII, «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688-XII, «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689-XII[57; 58; 59;60]).

На документах, у яких міститься інформація, що становить комерційну таємницю, суб'єкти господарювання на власний розсуд проставляють гриф секретності, або «Комерційна таємниця» («КТ»), або «Конфіденційно»

(«Конф.»), ми в нашому проекті Закону України «Про комерційну таємницю» запропонували позначати грифом «КТ» (Додаток А).

Г. О. Сляднева, керуючись нормами чинного законодавства, наголошує на можливості застосування таких способів захисту, як-то: вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності; вилучення з цивільного обороту матеріалів і знарядь, що використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності; публікація в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності і зміст судового рішення про таке порушення (при цьому в публікації не повинна розкриватися суть комерційної таємниці); застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності [61].

Щоб системно захистити комерційну таємницю в Україні, потрібно використовувати наступні заходи:

- *організаційні*, щоб захистити інформацію, яка є важливою для підприємства, установи чи організації обмежують доступ до неї осіб, які не повинні мати доступ до такої, шляхом створення відповідного режимного підрозділу, або якщо це мале підприємство, зулученням відповідальної однієї особи або кількох;

- *технічні* з метою захисту інформації, що має комерційну цінність використовують різноманітні технічні пристрої, обладнання, програми та ін.;

- *юридичні заходи* з метою правової охорони комерційної таємниці на підприємстві, установі чи організації оформляються наступні документи: статут підприємства (де прописують, що запроваджується режим комерційної таємниці (КТ)); засновницький договір; колективний договір; положення про комерційну таємницю і правила її збереження; положення про дозвільну систему доступу виконавців до документів і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства; про режим роботи

працівників із даними, що становлять комерційну таємницю (КТ), або до інших локальних документів.

Так, В.А. Плаксін і Ю.В. Макогон вважають, що за змістом законодавчих норм власником комерційної таємниці слід вважати, очевидно, будь-який господарюючий суб'єкт, що має статус юридичної особи. Така властивість має бути визначальною при вирішенні цього питання, тому що саме юридична особа має право створювати локальні нормативні акти, що регулюють охорону комерційної таємниці, а потім – виступати в якості самостійного суб'єкта, що може вимагати залучення до відповідальності винного за її розголошення і відшкодування завданого в зв'язку з цим збитку [62, с.76].

У середині минулого століття А. Даллес відмітив наступні види використання технічних засобів щодо розвідки [63]:

- 1) прослуховування переговорів;
- 2) радіолокація;
- 3) фотографування;
- 4) хімічний аналіз середовища біля об'єкта спостереження (грунту, води, повітря).

На сьогодні до переліку вищеназваних засобів додалися: біологічний аналіз, комп'ютерна розвідка (хакерство), телевізійні спостереження та ін. Тепер ця інформація одержується і обробляється набагато простіше прямо з об'єкта спостереження, завдяки певним технічним засобам[64].

Під час функціонування, технічні засоби генерують у навколишній світ сторонні випромінювання різноманітної природи (механічні, теплові, електричні, електромагнітні тощо) [65].

Крім цього, противник може ефективно використовувати якості дійсних каналів витоку інформації і отримувати її шпигунськими методами. Це обов'язково треба брати до уваги. Як зазначає О. Крижанівський, знімання інформації з акустичних каналів може бути здійснено через скло вікон, будівельні, сантехнічні, вентиляційні, теплотехнічні й газорозподільні

конструкції, з використанням для передачі сигналів радіо, радіотрансляційних, телефонних і комп'ютерних комунікацій, антенних і телевізійних розподільних мереж, охоронно-пожежної сигналізації чи сигналу тривоги, мереж електроживлення й часофікації, гучномовного й диспетчерського зв'язку, ланцюгів заземлення й т. п. Випадковий пропуск хоча б одного можливого каналу витоку може звести до нуля всі витрати й зробити систему захисту неефективною [66].

Бурхливий розвиток сучасних технологій і техніки сприяє постійному розширенню спектру ймовірних каналів витоку інформації, через це дослідження каналів витоку стає все більше актуальним, і складним завданням. Канали витоку інформації поділяють на: матеріально-речові, акустичні, акустико-перетворювальні, електричні, електромагнітні, візуальні тощо [67].

Використання для забезпечення як охорони, так і розвідки, технічних засобів значно здешевлює ці послуги, внаслідок падіння цін на електронні пристрої. Тоді як послуги фахівців та розвідників (промислових, комерційних, економічних шпигунів) у цій сфері продовжують рости в ціні. Одним з чинників цього, є правова відповідальність за здійснення економічного шпигунства [68].

Взагалі, технічний захист інформації розбиваються на два великих класи завдань: захист інформації від несанкціонованого доступу (НСД) і захисту інформації від витоку технічними каналами [69].

Засоби, що використовуються для захисту інформації повинні бути надійними. В Україні передбачено спеціальну процедуру сертифікації засобів технічного захисту інформації, її виконання доручено Інституту проблем математичних машин і систем НАН України УКРСЕРТКОМП'ЮТЕР [69].

Іванютою Т.М. виділено сім етапів процесу пошуку пристроїв зняття інформації [70, с.162]:

вивчення оперативної ситуації поблизу об'єкта;

2,3. перевірка радіоефіру за межами приміщення та в межах нього;

4. візуальне обстеження всіх меблів й інших предметів;
5. перевірка стану приміщення радіолокатором;
6. контроль електротехніки;
7. перевірка (телефонної, електричної) ліній тощо.

Для захисту інформації застосовується спеціальне устаткування. Далі розглянемо деякі з видів систем захисту [71, с.162-163]:

1. Телефонні лінії можна захистити використанням: скремблерів, аналізаторів телефонних ліній, випалювачів засобів зйому, приладів активного слухання, фільтрів, універсальних приладів та ін.;

2. Етапи процесу пошуку пристроїв зняття інформації. Захиститися від радіозакладок можна застосуванням джерел радішумів;

3. Від диктофонного шпіонажу захищаються застосуванням: диктофонних детекторів, обладнання дистанційного стирання запису (для касетних);

4. Від перехвату сигналів інформації лазерними пристроями з віконного скла, застосовують вібратори;

5. Захист ліній електромереж від шпигунства відбувається за рахунок: джерел шуму певного діапазону частот, діелектричних муфт, що встановлюються в мережі тепло та водопостачання, спеціальних фільтрів, контролю оперативної ситуації на прилеглій до підприємства території (охорона, розміщення камер), демонтажу всіх електричних кабелів, які свідомо не використовуються.

Інформаційні загрози безпеці підприємства стимулюють до пошуку схем його захисту, що в результаті збільшує попит на нові технології та технічні засоби. Звичайно, на протипагу засобам ведення розвідки, розробляються і засоби, які б перешкоджали їй, та могли боронити підприємницьку діяльність. Засоби які використовують для захисту бізнесу в тому числі комерційної таємниці заведено поділяти на: фізичні, апаратні, програмні, криптографічні [71].

З огляду на те, що кібератаки зазнають постійних змін, їх складно прогнозувати та відстежувати у реальному часі, гостро постає питання вдосконалення системи забезпечення інформаційної безпеки. Досягнення поставленої мети потребує наукового опрацювання та подальшого супроводження таких напрямів, як:

- розвиток захищених телекомунікаційних систем;
- підвищення надійності спеціального програмного забезпечення;
- розробка адекватних методів контролю ефективності засобів захисту інформації;
- виявлення технічних пристроїв і програм, що становлять небезпеку для штатного функціонування інформаційно-телекомунікаційних систем;
- запобігання перехопленню інформації технічними каналами;
- формування системи моніторингу показників якості захисту інформації тощо[72,с.73].

В.А. Євтушевський, конкретизуючи зазначені положення щодо акціонерного товариства (АТ), указує, що для регулювання інформаційного поля в корпорації, визнання частини інформації комерційною таємницею рада АТ затверджує перелік інформації, відкритої для ознайомлення акціонерів. Іноді розробляються положення, що регулюють інформаційні потоки в корпорації. Вони часто мають назву «Про ознайомлення з інформацією в АТ», «Про комерційну таємницю в АТ» та ін [73, с.176].

Системно дослідивши комерційну таємницю як окремий вид таємної інформації в Україні, встановлено, що вирішенням проблем, пов'язаних із комерційною таємницею суб'єктів господарювання має стати прийняття Закону України «Про комерційну таємницю», а також приведення українського законодавства у відповідність із законодавством розвинутих країн світу з ринковою економікою. Як свідчить судова практика, притягнути до матеріальної відповідальності колишніх працівників за розголошення комерційної таємниці майже неможливо через труднощі в отриманні доказів

її розголошення, а також визначення розміру збитків. Таким чином, найбільш ефективними методами захисту комерційної таємниці будуть профілактичні заходи, якими передбачатиметься грамотний підхід до укладення трудових договорів та ведення кадрової політики, а також встановлення надійної системи технічного захисту інформації, що становить комерційну таємницю [74,с.51].

У ГК України (ч.1 ст.36) вказані відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання. У ЦК України (ч.2 ст.505) зазначається, що комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру. Незважаючи на деякі відмінності, важливим є те, що обидва кодекси не дають вичерпного переліку відомостей, що складають комерційну таємницю.

Спірним є питання про те, у якій формі має бути виражена інформація, що захищається в режимі комерційної таємниці.

Законодавство України вичерпної відповіді на це питання не дає. Питання про спірність такого рішення вже піднімалося в юридичній літературі, й у першу чергу автори апелювали до досвіду зарубіжних країн, де незафіксована інформація є об'єктом охорони. Зокрема відзначається, що законодавство країн, де інститут охорони комерційної таємниці досить розвинутий, розповсюджений статус комерційної таємниці на інформацію, не зафіксовану на носіях. Очевидно, у міру нагромадження досвіду регулювання правовідносин, пов'язаних з комерційною таємницею, у ході практичної реалізації закону буде необхідним повернутися до проблеми охорони незафіксованої на матеріальних носіях інформації.

У період становлення ринкових відносин, коли конкуренція здебільшого характеризується недобросовісністю, практично повної відсутності судової практики щодо захисту комерційної таємниці, довести в суді належність інформації власнику останньої без наявності матеріального носія не просто важко, а й неможливо. Тому фіксація на певних носіях

відомостей, що складають комерційну таємницю, повинна обов'язково мати місце.

Крім правового регулювання і забезпечення захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання на локальному рівні, важливе значення мають заходи, що вживаються суб'єктами господарювання, а також їх об'єднаннями щодо саморегулювання у вигляді різного роду етичних правил і кодексів.

С.Є. Жилінський зазначає, що питання про віднесення інформації до комерційної таємниці вирішує сам потенційний власник конфіденційної інформації – індивідуальний підприємець або юридична особа (комерційна чи некомерційна організація). Зазвичай таке право надається керівникові юридичної особи. Найголовніше тут, з одного боку, уникнути помилок у визначенні інформації, включивши до відповідного переліку саме ті відомості, що дійсно складають комерційну таємницю, а з другого – надати докладний кваліфікований опис цих відомостей і встановити особливий режим їхнього використання для того, щоб надалі уникнути конфліктів при оцінці тієї або іншої інформації як такої, що становить комерційну таємницю або не є такою [75, с.183-184].

Основним видом комерційної таємниці є ноу-хау, що містить науково-технічну інформацію, на основі якої створюються інновації. Саме комерціалізація ноу-хау потребує державної підтримки для демонстрації інвесторам комерційного потенціалу технології. Дослідники пропонують розуміти під ноу-хау сукупність професійних знань і досвіду, набутих у процесі виготовлення продукту (може містити в собі не тільки секретні формули і процеси, але також усю необхідну для використання патенту технологію, пов'язану з процесом виготовлення, що патентується) [76; 77]. Об'єктом ноу-хау є інформація науково-технічного характеру (конструкторські, технологічні, проектні, експлуатаційні рішення).

На думку І. Томберга, інформація – це 80 % інновацій [78,с.7]. Комерційна таємниця є загальною формою правової охорони об'єктів

інтелектуальної власності, поряд із патентною, реєстраційною, особливою (топології інтегральних мікросхем), авторським правом і суміжними правами. З цього погляду в Законі України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. ноу-хау неправильно визначено як самостійний об'єкт технології, поряд із об'єктами права інтелектуальної власності. Тому не слід ототожнювати комерційну таємницю з ноу-хау або включати її до змісту останнього [79, с. 71-72].

На думку О.М. Давидюка, багатогранність природи технології, наявність двох основних форм її прояву – матеріальної та інформаційної – дозволяють зробити висновок про те, що її можна віднести як до матеріальних активів, так і до нематеріальних [80, с. 43].

Г.О. Андрощук і П.П. Крайнев указують, що до комерційної таємниці можуть бути віднесені: технологія виробництва; технологічні прийоми й устаткування; модифікації раніше відомих технологій і процесів; результати і програми НДОКР; перспективні методи управління; цінова і збутова політика; порівняльні характеристики власного асортименту і товарів конкурентів з погляду якості, зовнішнього вигляду, упакування тощо; виробничі, комерційні і фінансово-кредитні відносини з партнерами; плани підприємства щодо розширення (згортання) виробництв; факти ведення переговорів з питань купівлі-продажу; дані, що можуть бути використані для завдання збитку репутації підприємства (фірми); інформація про кадри (плинність кадрів, провідні спеціалісти і місця їхньої роботи за сумісництвом); наявність засобів і умови для захисту комерційної таємниці [81].

Так, деякі вчені заперечують самостійне визначення суб'єктами господарювання відомостей, що складають комерційну таємницю.

На думку Н.Денчик, самостійне визначення господарюючим суб'єктом (керівником підприємства) обсягу відомостей, що складають комерційну таємницю, не сприяє встановленню принципів добросовісної конкуренції і не

відповідає вимогам, пропонованим до ділової репутації господарюючого суб'єкта [82, с.93].

Не можна погодитися з такою думкою, оскільки позбавлення суб'єкта господарювання можливості визначати перелік відомостей, що складають комерційну таємницю, означало б, що, маючи право на комерційну таємницю, суб'єкт господарювання був би позбавлений можливості його реалізувати у повній мірі.

Ще більше заперечення викликає висловлювана в літературі та серед науковців пропозиція про необхідність законодавчого встановлення переліку відомостей, що можуть бути комерційною таємницею.

Так, Б.А. Кормич вважає, що у випадку зі злочинами проти комерційної таємниці фактично злочинність діяння (належність інформації, щодо якої вчинено певні дії, до комерційної таємниці, а відповідно і протиправність дій щодо неї) визначається не законом, а розпорядженням керівника підприємства, яке не є нормативно-правовим актом. Чи не є така ситуація абсурдною, навіть враховуючи недосконалість законодавства, що регулює право власності на інформацію? І це є головною причиною необхідності законодавчого встановлення переліку відомостей, які можуть бути оголошені комерційною таємницею [83, с.319-320].

На нашу думку з цими міркуваннями не можна погодитися. По-перше, встановлення в законодавстві переліку відомостей, що можуть бути комерційною таємницею, означало б надмірне державне втручання в діяльність суб'єктів господарювання, власне кажучи, позбавлення їх одного з найважливіших правомочностей, що складають зміст права на комерційну таємницю – права визначати перелік відомостей, що складають комерційну таємницю. Втім, слід виходити з принципу неприпустимості незаконного втручання держави у внутрішні відносини суб'єктів господарювання. Згідно з ч.5 ст.19 ГК України, незаконне втручання та перешкоджання господарській діяльності суб'єктів господарювання з боку органів державної влади, їх посадових осіб при здійсненні ними державного контролю та

нагляду забороняються. По-друге, це призвело б до нівелювання різниці, що існує між різними суб'єктами господарювання, оскільки перелік відомостей, що складають комерційну таємницю, може істотно різнитися залежно від того, чи є вони фізичними або юридичними особами, від сфери діяльності, розміру, форми власності, підприємства, установи, організації, фірми тощо.

Згідно з ч.2 ст.505 ЦКУ, деякі відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого характеру, що не можуть бути віднесені до комерційної таємниці, визначаються законом.

Однак наразі в Україні немає закону, який би визначав перелік відомостей, що не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. В деяких законах лише окреслені окремі відомості. Так, згідно з п.2 ст.14 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством [84].

Але є постанова Кабінету міністрів України від 9 серпня 1993р. N 611 "Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці", який на наш погляд і більшості науковців повинен періодично оновлюватись, для більшої практичної необхідності підприємствам, установам чи організаціям різних форм власності [44].

На погляд О.О. Дудорова, колишні працівники підприємства або підприємця не повинні виключатись з кола осіб, спроможних нести кримінальну відповідальність за ст.232 ККУ, оскільки диспозиція даної норми якихось подібних обмежень щодо суб'єктного складу не встановлює. Тому зазначені особи мають визнаватись суб'єктами аналізованого злочину не лише в тому разі, коли між ними та їхніми колишніми роботодавцями укладено спеціальні угоди про нерозголошення комерційної таємниці після припинення дії трудового договору. Бажаним є вирішення розглядуваного питання кваліфікації у законодавчому порядку.

В цьому плані викликає інтерес ч.1 ст.273 КК Нідерландів, котра передбачає відповідальність для того, хто умисно розголошує особливу

інформацію, пов'язану з комерційною чи промисловою організацією або організацією сфери обслуговування, де винна особа працює або працювала, за умови, що вона зобов'язана була зберігати інформацію в таємниці. Не викликає сумнівів і та обставина, що цивільне і трудове законодавство України повинне чітко регулювати взаємовідносини між роботодавцем і звільненим працівником з приводу збереження останнім комерційної таємниці, яка стала йому відомою під час здійснення трудової діяльності [85, с.789].

Так, Г.О. Андрущук та П.П. Крайнев вважають, що потребують окремої кримінально-правової регламентації і такі дії, як незаконне присвоєння комерційної таємниці, утрата носіїв комерційної таємниці та зловживання правом на комерційну таємницю [29, с.79].

О.О. Дудоров указує, що зовнішньою ознакою віднесення того чи іншого матеріального носія інформації до комерційної таємниці зазвичай виступає відповідний гриф. Враховуючи те, що відомості, які становлять комерційну таємницю, захищаються відповідними правовими нормами, у тому числі в порядку кримінального судочинства, необхідним видається закріплення конкретизованого переліку таких відомостей у документі, ухваленому належним органом управління суб'єкта господарювання. Слід погодитися з вченим, що без такого формального моменту застосування ст. 231, 232 КК України виключається через відсутність предмета злочину, а отже і складу злочину [85, с.777-778].

До проблеми використання комерційної таємниці у господарських відносинах. З огляду на те, що адміністративний і юрисдикційний механізми захисту комерційної таємниці є недостатньо ефективними, зупинимося на внутрішньо корпоративних заходах [29].

Так, О.Р. Кибенко вказує, що до учасників господарського товариства, які розголосили конфіденційну інформацію, можуть застосовуватися, зокрема, заходи спеціальної корпоративної відповідальності, передбачені Законом України «Про господарські товариства» і внутрішніми

нормативними актами товариства (виключення учасника, дострокове відкликання члена виборчого органу) [86, с.97].

Е. Гаврилов відзначає, що матеріальна відповідальність працівника за розголошення службової або комерційної таємниці, проголошена трудовим законодавством, у всіх випадках виявляється малоефективною і непродуманою. Єдиний вихід з цього складного становища вчений бачить в укладанні цивільно-правових договорів про дотримання працівником певного режиму зберігання і нерозголошення службової і комерційної таємниці і про цивільно-правову відповідальність за її розголошення, у тому числі за передачу третім особам. Такий цивільно-правовий договір, на його думку, повинен укладатись поряд із трудовим договором і бути юридично (у тому числі за терміном дії) незалежним від трудового договору [87, с.34].

У наукових працях О.П. Світличний констатує, що комерційна таємниця є найбільш універсальним серед інших об'єктів права інтелектуальної власності, а законодавство України, що регулює питання, пов'язані з інформацією, посідає окреме місце у системі права і є міжгалузевим інститутом, до складу якого входять норми конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального та інших галузей права. Право на комерційну таємницю базується на фактичній монополії володільця інформації, а не на юридичній монополії на її використання. Забороняється лише посягати на цю монополію за допомогою незаконних заходів. На володільця інформації покладається обов'язок її збереження та охорони. Проте пошук оптимального визначення комерційної таємниці та відсутність єдиного законодавчого акта, який би врегулював питання з незаконним отриманням, використанням та розголошенням інформації, яка є секретною, ставлять питання про прийняття єдиного законодавчого акта, який би врегулював питання, пов'язані з охороною комерційної таємниці [88,с.192].

Ми цілком підтримуємо О.П. Світличного в питанні про прийняття єдиного законодавчого акта, а саме Закону України «Про комерційну таємницю» (проект якого ми запропонували в додатку А).

Досить суттєвою загрозою для бізнесу, а саме комерційній таємниці є промислове шпигунство[89]. На думку Д. Зеркалова промислове шпигунство - це добування протизаконним шляхом конфіденційних відомостей про діяльність конкурентів, розкрадання відомостей, зі складових ноу-хау, ведення недобросовісної конкуренції, одержання персональних даних для їх використання в злочинних цілях. Сучасне промислове шпигунство - це ще й свідоме приведення в непридатність виробничого обладнання, інформаційних систем, здійснення психологічного тиску на співробітників з метою дестабілізації діяльності конкурента [90].

Існують зовнішні пристрої, при використанні яких навіть відключений мобільний телефон (якщо з нього не виймуть акумулятор) можуть активувати і «змусити» його передавати розмову власника та й усі розмови в приміщенні, де перебуває цей телефон. Для протидії «мобільному» прослуховуванню фахівці розробили різноманітні шумогенератори для мобільних телефонів. Причому, якщо такий закордонний пристрій просто створює шумові перешкоди в радіодіапазоні роботи мобільного телефону, то вітчизняні пристрої працюють більш широко: вони блокують таким чином, що «убивають» тільки синхроімпульс зв'язку з базою і ніяк себе не демаскують[91].

На думку зарубіжних фахівців, імовірність витоку відомостей, що становлять комерційну таємницю, при проведенні таких дій, як підкуп, шантаж, переманювання співробітників фірми, впровадження своїх агентів становить 40%; отримання відомостей шляхом їх вивідування у співробітників - 20% [92].

Американський психолог А. Маслоу виділяє у людини п'ять груп основних потреб:

—фізіологічні, у забезпеченні безпеки;

- у спілкуванні й контактах з іншими людьми;
- у суспільному визнанні своєї значущості;
- в придбанні можливо більш високого соціального статусу;
- в самореалізації [93].

Створюючи умови для задоволення співробітником його потреб в самореалізації здібностей, в суспільному визнанні його значущості, можна в рамках фірми (підприємства, установи чи організації) встановити сприятливий соціально-психологічний клімат, максимально знизити плінність кадрів. У такій обстановці малоймовірно поява працівника, який намагається самоствердитися шляхом передачі конкурентам секретів, тобто шляхом зради[94].

В Україні кожен суб'єкт господарювання має право на захист своєї конфіденційної інформації, а саме головне комерційної таємниці так як саме від комерційної таємниці і залежить прибуток підприємства, установи чи організації [95, с.58].

На наш погляд до комплексного захисту комерційної таємниці на підприємстві, потрібно підходити з огляду на сучасні загрози та сучасні заходи протидії цим загрозам, а також виходячи з фінансових можливостей підприємства, установи чи організації [95, с.61].

О. Довгань, Т. Ткачук у своїх наукових працях наголошують на створення належних умов для реалізації державної політики, спрямованої на захист національних цінностей та реалізацію національних інтересів України, гарантування безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз в інформаційній сфері, потребує формування сучасних ефективних механізмів забезпечення інформаційної безпеки, які відповідатимуть характеру і масштабам викликів сьогодення. Складна воєнно-політична, оперативно-стратегічна та економічна ситуація, яка склалася внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти нашої держави, набула загрозливих проявів у інформаційному просторі [96, с.100].

Відповідно, надзвичайно актуальним стає доктринальне та нормативне визначення такої основоположної категорії, як “система інформаційної безпеки”, адже інформаційна безпека є системним, багаторівневим явищем, на стан якого впливають зовнішні і внутрішні чинники, зокрема, політична обстановка у світі; внутрішньополітична обстановка в державі; стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни тощо. Важливим для цього вважаємо розмежування інформаційної безпеки як стану динамічної системи та забезпечення інформаційної безпеки як процесу підтримання цього стану (включаючи самовідтворення, збереження та розвиток) дозволяє зняти протиріччя між організаційно-структурним і функціонально-діяльнісним підходами до визначення сутності феномену інформаційної безпеки та її системи [96, с.100].

У методологічному відношенні важливо не тільки перелічити складові системи інформаційної безпеки, але й доповнити вербалізацію цих явищ операціоналізацією і концептуалізацією понять, що їх позначають. Отже, наразі набуло непересічної актуальності питання розробки та прийняття Закону України “Про інформаційну безпеку України” як базового закону, що регулюватиме питання інформаційної безпеки [96, с.100].

Зазначені вище науковці вказують, що аналізу місця правового забезпечення інформаційної безпеки держави в системі інформаційного права, що, по-перше, вказане правове структурне новоутворення у вітчизняній правовій системі має низку ознак підгалузі інформаційного права. Так, норми, які її складають, підпорядковані єдиній меті правового регулювання – забезпеченню інформаційної безпеки людини, суспільства, держави. Крім того, це утворення має відокремлений предмет правового регулювання, правовий режим, характеризується системним застосуванням притаманних галузі методів правового регулювання, значним інтегруванням та спеціалізацією правових інститутів, що його складають (а у складі останніх – субінститутів).

По-друге, правове забезпечення інформаційної безпеки держави є підгалуззю інформаційного права. Це зумовлено їх комплексною природою, а також тим, що правові відносини, які виникають у зв'язку із забезпеченням інформаційної безпеки, охоплюються загальногалузевими правовідносинами. Водночас, вказана підгалузь є цілком самостійним правовим утворенням, до структури якого входять норми як власне інформаційного права, так і норми та положення інших правових галузей, котрі регулюють специфічні суспільні відносини, які виникають з приводу захисту інформації з обмеженим доступом, ліцензуванням діяльності із захисту інформації, а також норми, що визначають відповідальність за правопорушення в інформаційній сфері.

І, по-третє, структуру правового забезпечення інформаційної безпеки держави як підгалузі інформаційного права складають інститути таємниці, захисту інформації, відповідальності за порушення у цій сфері тощо [97, с.84].

Підводячи підсумки ми можемо зазначити, що на сьогодні в Україні відсутній закон про комерційну таємницю, а кожен суб'єкт господарювання захищає свою конфіденційну інформацію і комерційну таємницю всіма законними методами, звісно виходячи з фінансових можливостей підприємства [95, с.61].

Кожен суб'єкт господарювання повинен мати всі законні правові механізми для захисту своєї комерційної таємниці. Надзвичайно важливим є вдосконалення законодавчої бази нашої держави в сфері охорони комерційної таємниці, звісно, що за допомогою кращих прикладів розвинених країн з ринковою економікою, таких як США та країн ЄС [95, с.61].

У своїх попередніх працях, ми намагалися відобразити своє бачення щодо охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання в Україні, а також розглядали інші аспекти [98;99;76;81;82;100;101;102;103;104;105;106;107].

Підкреслено ключову роль комерційної таємниці, як своєрідного інституту ринкової економіки, яка полягає в забезпеченні економічної безпеки окремого об'єкта від різноманітних загроз і посягань, забезпечуючи його конкурентоспроможність, що значною мірою впливає на загальну безпеку держави, її політичну та економічну незалежність.

1.3. Взаємодія як форма співпраці правоохоронних органів із суб'єктами господарювання в процесі охорони комерційної таємниці

Спочатку розглянемо наукові дослідження в сфері теорії правопорядку, і виділимо категорію "правопорядок", а саме:

=має жорстку регламентацію у нормах права;

=правопорядок забезпечується державою;

=правопорядок виникає в результаті реалізації норм права;

=правопорядок робить людину більш вільною, організовує суспільні відносини, значно полегшує життя [108, с. 10 – 17].

Закон України "Про розвідувальні органи України" визначає правові основи організації і діяльності спеціальних органів державної влади, які здійснюють розвідувальну діяльність з метою захисту національних інтересів України від зовнішніх загроз, порядок контролю і нагляду за їх діяльністю, а також встановлює правовий статус співробітників цих органів, їх соціальні гарантії [110]. В цьому ж нормативно-правовому акті у ст.6 закріплюється перелік та повноваження розвідувальних органів України, які забезпечують інтереси держави, зокрема і в інформаційній сфері – це Служба безпеки України та Міністерство оборони України.

На думку Арістової І.В. перспективними організаційно-правовими заходами, є виділення комп'ютерної розвідки у самостійний напрям діяльності правоохоронних органів, а також її сполучення із інформаційною розвідкою, що дозволяє говорити вже про комплекс розвідувальних методів,

які засновані на сучасних інформаційних технологіях. Відповідної уваги потребують також питання щодо створення об'єднаних інформаційно-аналітичних центрів в органах управління інформаційною сферою, а також підготовка фахівців, які здатні оволодіти новими методами управління[109].

Арістова І.В. вважає, що й інші правоохоронні органи України (наприклад, ОВС України) можуть мати певні повноваження щодо забезпечення національної безпеки України в інформаційній сфері, оскільки відповідно до концепції роботи вони постають також і органами управління в інформаційній сфері. У зв'язку з цим доцільно вивчити це питання, яке набуває особливого значення у період становлення інформаційного суспільства в Україні та глобалізації організованої злочинності. Підтвердженням конструктивності такої пропозиції може слугувати той факт, що аналітична (інформаційна) розвідка, яка побудована з використанням останніх досягнень у розвитку інформаційних технологій, постає одним із центральних напрямків діяльності Інтерполу щодо боротьби з транснаціональною організованою злочинністю[109, с.13].

Ми вважаємо, що комерційне, економічне, промислове шпигунство - це здобування інформації (комерційної таємниці), яка має комерційну цінність, незаконними методами.

На думку Г. Андрощука «економічне, промислове, комерційне, науково-технічне шпигунство (розвідка)» означає активні дії, спрямовані на збір, крадіжку, накопичення і обробку цінної інформації, закритої для доступу сторонніх осіб. Мета цієї розвідки – нанесення шкоди конкуренту чи випередження його в економічному розвитку. Її сфера – всі галузі ринкової економіки [111, с.80].

А конкурентна розвідка підприємства – повинна у своїй діяльності використовувати законні методи отримання інформації про конкурентів, а саме для досягнення переваги на ринку товарів та послуг, наголошуємо, використовуючи законні методами збору комерційної інформації про конкурентів. Але потрібно зазначити, що грань між комерційним,

економічним, промисловим шпигунством та конкурентною розвідкою досить розмита, так як конкурентна розвідка може переступити закон у своїй діяльності. Саме тому СБУ повинна контролювати цю діяльність для попередження незаконних дій з боку конкурентної розвідки підприємства, установи чи організації.

Тепер розглянемо правоохоронний орган спеціального призначення, а саме Службу безпеки України (далі СБУ).

СБУ – державний правоохоронний орган спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України. Відповідно до пункту 7 статті 24 Закону України "Про Службу безпеки України", СБУ повинна сприяти у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України [112].

Відповідно до п.3 ст.25 Закону „Про Службу безпеки України” СБУ, її органам та співробітникам для виконання покладених на них обов’язків надається право одержувати на письмовий запит керівника відповідного органу СБУ від міністерств, державних комітетів, інших відомств, підприємств, установ, організацій, військових частин, громадян та їх об’єднань дані та відомості, необхідні для забезпечення державної безпеки України, а також користуватись з цією метою службовою документацією і звітністю [112]. Це положення викликає запитання: що слід розуміти під „даними та відомостями, необхідними для забезпечення державної безпеки України”? Хто визначає необхідність у цих даних та відомостях? Хоча в законі вказані зобов’язання осіб, які мають доступ до комерційної таємниці, не розголошувати її, однак не позначений ні механізм реалізації цієї законодавчої вимоги, ні відповідальність відповідних службових осіб за порушення цього зобов’язання[112].

У статті 24 обов’язки СБУ, пункту 7, СБУ повинна сприяти у порядку передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та

підприємцям у збереженні комерційної таємниці, розголошення якої може завдати шкоди життєво важливим інтересам України. Але не має дієвого механізму, яким саме чином повинна сприяти СБУ у порядку, передбаченому законодавством, підприємствам, установам, організаціям та підприємцям в збереженні комерційної таємниці [112].

На наш погляд СБУ повинна приймати участь і у протидії комерційному, економічному, промислового шпигунству за прикладом ФБР (США), так як від цього залежить економічна безпека держави.

Відповідно до Закону України "Про Національне антикорупційне бюро України" статті 17 права Національного бюро, а саме на підставі рішення Директора Національного бюро або його заступника, погодженого з прокурором, отримувати від банків, депозитарних, фінансових та інших установ, підприємств та організацій незалежно від форми власності інформацію про операції, рахунки, вклади, правочини фізичних та юридичних осіб, яка необхідна для виконання обов'язків Національного бюро. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється в порядку та обсязі, визначених Законом України "Про банки і банківську діяльність" з урахуванням положень цього Закону [113].

Як бачимо проблематика полягає в тому, що не має Закону України "Про комерційну таємницю", де повинні бути прописані правила доступу до комерційної таємниці, а також відповідальність правоохоронних органів України в тому числі і Національного антикорупційного бюро України (далі НАБУ). Як це прописано в Законі України "Про банки і банківську діяльність" у главі 10 банківська таємниця та конфіденційність інформації, ст. 61 зобов'язання щодо збереження банківської таємниці, а саме застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Відомо, що СБУ і НАБУ має доступ до комерційної таємниці суб'єктів господарювання, а тому потрібно передбачити відповідальність цих

правоохоронних органів за витік комерційної таємниці, як це передбачено у Законі України "Про банки і банківську діяльність", де у разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами [114].

Відповідно до Закону України "Про Державне бюро розслідувань", а саме розділу 2-го ст. 6 повноваження Державного бюро розслідувань (далі ДБР) пункту 16, ДБР забезпечує відповідно до законодавства додержання режиму захищеної законом таємниці та іншої інформації з обмеженим доступом, а також визначеного законом порядку оприлюднення та надання доступу до публічної інформації[115].

На думку Є.Скулиша створення державного бюро розслідувань = далекоглядний політичний, інституціональний та правовий крок до запровадження потужного централізованого органу, наділеного правоохоронними функціями, спрямований на консолідацію обов'язків із виявлення, попередження та розкриття корупційних злочинів, вчинених високопосадовцями, працівниками судових та правоохоронних органів. Для цього необхідно вжити ряд організаційно-правових заходів, серед яких особливу увагу слід приділити бюджетній та інституціональній автономії новоствореної структури; чіткому визначенню її компетенції; дотриманню законності під час реалізації повноважень працівниками державного бюро розслідувань; особливостям реалізації контролю та нагляду за діяльністю названої структури; соціально-правовому захисту працівників бюро; процедурі призначення та звільнення з посади його керівника тощо.

При розробці правових основ діяльності державного бюро розслідувань України доцільно здійснити порівняльно-правовий аналіз досвіду створення та функціонування іноземних інституціональних моделей спеціалізованих антикорупційних структур[116].

Є. Скулиш вважає, що створення антикорупційної структури загальнодержавного масштабу не матиме жодного шансу на успіх, якщо не

будуть ретельно опрацьовані організаційно-правові основи її функціонування. Створення державного бюро розслідувань має стати однією зі складових чітко визначеної державної політики у сфері боротьби з корупцією. Це важливий політико-правовий крок, успішність якого залежить від низки чинників, зокрема:

- створення державного бюро розслідувань має здійснюватися в межах чітко визначеної державної політики у сфері протидії корупції;
- необхідно визначитися із кадровим забезпеченням державного бюро розслідувань, системою підготовки та підвищення кваліфікації працівників цієї структури;
- має бути забезпечена структурна незалежність цього органу шляхом розробки «прозорої» процедури призначення та звільнення його вищих керівників;
- діяльність державного бюро розслідувань повинна здійснюватися відповідно до законодавчої нормативно-правової бази;
- мають бути чітко визначені внутрішня організаційна структура бюро, виділені адекватні бюджетні ресурси, забезпечена необхідна бюджетна автономія та вироблені ефективні критерії оцінки результатів його діяльності;
- цей державний орган має звітувати про результати своєї діяльності не тільки керівництву держави, а й громадськості;
- необхідно забезпечити ефективний нагляд за додержанням законності у діяльності державного бюро розслідувань [116].

Внаслідок впровадження нового КПК України постає необхідність прийняття Законів України «Про прокуратуру», «Про статус слідчого», «Про приватну детективну діяльність» та інших у новій редакції. Потребує реформування й система правоохоронних органів, що спричинить не лише оптимізацію низки існуючих структур, а й створення нових, зокрема ДБР. Основні засади діяльності цієї правоохоронної структури мають бути визначені у відповідному законодавчому акті, а при його створенні доцільно

використати позитивний зарубіжний досвід у цій сфері. Реформування кримінальної юстиції та правоохоронних органів в Україні є запорукою не лише політичної стабільності в державі, але й її соціально-економічного розвитку[116].

Органи державної влади, юридичні та фізичні особи, які при виконанні своїх функцій, визначених законом, або наданні послуг банку безпосередньо чи опосередковано отримали в установленому законом порядку інформацію, що містить банківську таємницю, зобов'язані забезпечити збереження такої інформації, не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб [114].

У разі заподіяння банку чи його клієнту збитків шляхом витоку інформації про банки та їх клієнтів з органів, які уповноважені здійснювати банківський нагляд, збитки відшкодовуються винними органами [114].

В Законі України "Про комерційну таємницю" потрібно передбачити статтю про порядок розкриття комерційної таємниці контролюючим та правоохоронним органам, та відповідальність цих органів за заподіяння збитків підприємству чи організації, як це передбачено в Законі України "Про банки і банківську діяльність"(у додатку А ми запропонували проект Закону України «Про комерційну таємницю», де у ст.6 та 17 передбачена відповідальність правоохоронних органів та ін. за неправомірні дії щодо комерційної таємниці суб'єктів господарювання).

Зокрема, Національне законодавство в галузі статистики закріпило принцип конфіденційності щодо статистичної інформації. Так, згідно з ч.1 ст.21 Закону України «Про державну статистику» первинні дані, отримані органами державної статистики від респондентів під час проведення статистичних спостережень, є конфіденційною інформацією, яка охороняється законом і використовується виключно для статистичних цілей у зведеному знеособленому вигляді [117]. Поширення статистичної інформації, на підставі якої можна визначити конфіденційну статистичну інформацію щодо конкретного респондента, заборонено. Відповідно до ч.3

ст.17 Закону усі працівники органів державної статистики зобов'язані дотримувати вимоги захисту конфіденційної інформації і за порушення цієї вимоги несуть відповідальність згідно до законодавства[117].

Згідно зі ст.11 Закону України „Про державну податкову службу в Україні”(який втратив чинність) органи державної податкової служби в установленому законом порядку мають право, зокрема, одержувати безоплатно від підприємств, установ, організацій, включаючи Національний банк України та його установи, комерційні банки та інші фінансово-кредитні установи (у порядку, передбаченому законодавством для розкриття банківської таємниці), від громадян – суб'єктів підприємницької діяльності довідки, копії документів про фінансово – господарську діяльність, отримані доходи, видатки підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та громадян про поточні, вкладні (депозитні) рахунки, інформацію про наявність та обіг коштів на цих рахунках, у тому числі про ненадходження у встановлені терміни валютної виручки від суб'єктів підприємницької діяльності, та іншу інформацію, пов'язану з обчисленням та сплатою податків, інших платежів у порядку, визначеному законодавством, входити в будь-які інформаційні системи, зокрема комп'ютерні, для визначення об'єкта оподаткування. Згідно з ч.2 ст.13 Закону посадові особи органів державної податкової служби зобов'язані дотримуватись комерційної та службової таємниці (Закон втратив чинність) [118].

Відповідно до ст.20 Закону України „Про прокуратуру” при здійсненні прокурорського нагляду прокурор, зокрема, має право: мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, у тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або конфіденційну інформацію; письмово вимагати подання в прокуратуру для перевірки зазначених документів та матеріалів, видачі необхідних довідок, у тому числі щодо операцій і рахунків юридичних осіб та інших організацій, для вирішення питань, пов'язаних з перевіркою [119].

Згідно зі ст.10 Закону України „Про державну контрольно-ревізійну службу” головному контрольно-ревізійному управлінню України, контрольно-ревізійним управлінням у Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі, контрольно-ревізійним підрозділам (відділам, групам) у районах, містах і районах у містах надається, зокрема, право: ревізувати і перевіряти в міністерствах, державних комітетах та інших органах державної виконавчої влади, державних фондах, на підприємствах, в установах і організаціях грошові та бухгалтерські документи, звіти, кошториси й інші документи, що підтверджують надходження і витрачання коштів та матеріальних цінностей. Згідно з ч.3 ст.12 Закону працівники державної контрольно-ревізійної служби повинні забезпечувати дотримання комерційної та службової таємниць (Закон втратив чинність) [120].

Частина 4 ст.13 Закону України „Про ціни і ціноутворення” передбачає, що господарські суб’єкти повинні в установленому порядку подавати необхідну інформацію для здійснення контролю за правильністю встановлення і застосування цін [121].

Згідно з ч.1 ст.10 Закону України «Про природні монополії» суб’єкти природних монополій зобов’язані, зокрема, надавати органам, які регулюють їх діяльність, документи та інформацію, необхідні для виконання цими органами своїх повноважень, в обсягах та у строки, установлені відповідними органами; забезпечувати посадовим особам органів, які регулюють їх діяльність, доступ до документів та інформації, необхідних для здійснення цими органами своїх повноважень [122]. Одним з повноважень національних комісій регулювання природних монополій у ст.14 Закону назване право отримувати документи, статистичну та іншу інформацію про діяльність суб’єктів природних монополій, необхідні для здійснення покладених на них функцій[122].

Ненадання суб’єктами природних монополій інформації органам, які регулюють діяльність суб’єктів природних монополій, або надання завідомо недостовірних даних, тягне за собою накладення національними комісіями

регулювання діяльності штрафів у розмірі до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч.1 ст.17 Закону)[122].

У п.17 ст.11 Закону України „Про міліцію”, який втратив чинність, міліції для виконання покладених на неї обов’язків надавалося право: одержувати безперешкодно і безоплатно від підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та об’єднань громадян на письмовий запит відомості (у тому числі й ті, що становлять комерційну та банківську таємницю), необхідні в справах про злочини, що знаходяться у провадженні міліції [123].

На думку Г.К.Нікіфорова та С.С.Нікіфорова, редакція цієї статті викликає багато запитань. По-перше, що слід розуміти під органами міліції? По-друге, зазначена стаття не визначає, які категорії співробітників міліції мають право доступу до комерційної та банківської таємниці, що захищається [124, с.84].

А у Законі України «Про Національну поліцію» (ухваленому у 2015 р.) бачимо більш досконалі формулювання. У ст. 18 п. 5 до основних обов’язків поліцейського, віднесено збереження інформації з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв’язку з виконанням службових обов’язків, а у ст. 28 п. 2 визначено, що поліцейські несуть персональну відповідальність за протиправне використання інформаційних ресурсів: «дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов’язаних з обробкою інформації» [125].

Тому важливим є положення ст.20 проекту закону України про комерційну таємницю, відповідно до якої передача державному органу інформації, що становить комерційну таємницю, здійснюється лише за вмотивованою постановою посадової особи, визначеної законодавством, або за рішенням суду, в якому зазначається компетенція цього органу та посадової особи, а також на основі якого конкретного закону вимагається інформація, її обсяг та цілі, для яких вона вимагається[126].

Однією зі сфер законодавства, де передбачені широкі права державних органів щодо доступу до комерційної таємниці суб'єктів господарювання, є конкурентне законодавство.

Чинним законодавством органам Антимонопольного комітету України (далі АМКУ) надані широкі повноваження практично необмеженого доступу до будь-якої інформації суб'єктів господарювання. Так, згідно зі ст. 16 Закону «Про Антимонопольний комітет України» державний уповноважений АМКУ має повноваження, зокрема, безперешкодно входити до приміщень підприємств, установ та організацій під час проведення перевірок та розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за умови пред'явлення службового посвідчення і документів, що підтверджують проведення перевірки чи розслідування; при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань інформацію, в тому числі з обмеженим доступом [127].

Слід відзначити, що у Законі України «Про захист економічної конкуренції» прямо не сформульований обов'язок суб'єктів господарювання подавати інформацію. Водночас неподання інформації вважають правопорушенням. Згідно зі ст. 50, ч. 13-15 порушеннями законодавства про захист економічної конкуренції є: неподання інформації АМКУ, його територіальному відділенню у встановлені органами АМКУ, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки; подання інформації в неповному обсязі АМКУ, його територіальному відділенню у встановлені органами АМКУ, головою його територіального відділення чи нормативно-правовими актами строки; подання недостовірної інформації АМКУ, його територіальному відділенню. [128].

На нашу думку, слід передбачити в Законі України „Про захист економічної конкуренції» норми, що передбачають право доступу працівників органів АМКУ до інформації (комерційної таємниці) суб'єктів

господарювання, обов'язок цих органів щодо дотримання комерційної таємниці і відповідальність органів АМКУ за невиконання цього обов'язку [128].

В Україні відсутній дієвий, узгоджений механізм обміну інформацією економічного, комерційного й іншого характеру, не встановлені вимоги до запитів інформації, наявні розбіжності норм у частині термінів їхнього виконання. При цьому, з огляду на фактично необмежену кількість суб'єктів користування конфіденційною інформацією (комерційною таємницею суб'єктів господарювання), не можна гарантувати зберігання комерційної таємниці. Залишається актуальною потреба в ухваленні окремого закону, який би регулював питання, пов'язані із комерційною таємницею, та внесення відповідних змін у чинне законодавство в частині повноважень правоохоронних органів щодо збереження комерційної таємниці. [129, с. 29–34].

Проблематиці нових правоохоронних органів (НАБУ) у стосунках зсуб'єктами господарювання щодо охорони комерційної таємниці, були нами присвячені попередні наукові праці, де ми детально розглянули доступ НАБУ до комерційної таємниці і відсутність відповідальності за витік або втрату вказаної таємниці з вини правоохоронців НАБУ [130, с.130-136].

До речі в проекті Закону України «Про комерційну таємницю», який був нами розроблений у ст.17 пункті 3-му, ми запропонували свої думки, щодо того яку відповідальність повинен нести винний орган за витік комерційної таємниці. А саме, органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, контролюючі та правоохоронні органи, які отримали доступ до комерційної таємниці, несуть перед власником інформації, що становить комерційну таємницю, матеріальну відповідальність у повному обсязі за розголошення або незаконне використання цієї інформації державними службовцями, або посадовими особами зазначених органів, яким вона стала відома у зв'язку з виконанням ними посадових (службових) обов'язків [131, с.17].

Воєнні дії та окупація частини територій нашої держави призвели до суттєвого скорочення кількості юридичних осіб. До початку 2014 р. їх кількість збільшувалася, за 2016 рік чисельність юридичних осіб у Донецькій обл. скоротилась на 13,6 тис., у Луганській – на 7,3 тис. од. Значна кількість їх зупинила свою діяльність, деякі переїхали в інші регіони. Внаслідок цього різко зменшилися обсяги економічної діяльності. Відбувається суттєве скорочення промислового виробництва. У Донецькій обл. порівняно з початком 2014 р. воно скоротилося на половину, а в Луганській обл. – складало лише 13% від того обсягу, який вона мала на початок року [132].

Загальна кількість суб'єктів ЄДРПОУ на 1 грудня 2014 року в Донецькій області=97693 тис. од., а у Луганській області=47499 тис. од. [133]. Згідно даних Державної служби статистики України, кількість юридичних осіб на 1 грудня 2016 року в Донецькій області = 84994 тис. од., а у Луганській області = 39953 тис. од. [133].

Як бачимо внаслідок бойових дій, та тимчасової окупації території України, кількість юридичних осіб за період 2014 = 2016рр. в Донецькій області зменшилась на 12699 тис. од., а у Луганській області на 7546 тис. од., що негативно впливає на економіку України в цілому.

В зоні АТО відбувається згорнення діяльності малого та середнього бізнесу, за оприлюдненими даними ООН ринок покинули не менше 40 тис. малих компаній [134]. Частина громадян України, що проживали або були зареєстровані на території АР Крим і побажали зберегти громадянство України, потрапили до безпрецедентної правової ситуації у зв'язку з тим, що анексована територія фактично не може контролюватися українською владою. Ухвалений 15 квітня 2014 р. Верховною Радою України Закон «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» № 1207-VII [135], який регламентує «статус території, тимчасово окупованої внаслідок збройної агресії Російської Федерації, встановлює особливий правовий режим на цій території, визначає особливості діяльності державних органів, органів місцевого

самоврядування, підприємств, установ і організацій в умовах цього режиму, додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина, а також прав, свобод і законних інтересів юридичних осіб», набув чинності 27 квітня 2014р. Під час підготовки до затвердження до законопроекту було внесено 272 поправки і всі вони були враховані, що значно відкоригувало низку недоліків, на які звертали увагу і представники бізнес-середовища, і правозахисники, і міжнародна спільнота [136, с.38].

В Україні вирішенням проблеми пов'язаної з комерційною таємницею та бізнесу в цілому на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення АТО, бойових дій, а також під час інших спеціальних операціях, повинна стати розробка дієвої системи сучасних заходів і механізмів спрямованих на захист комерційної таємниці на цих територіях.

На нашу думку, дуже важливо розробити дієвий механізм співпраці правоохоронних органів України із суб'єктами господарювання, щодо захисту комерційної таємниці під час проведення АТО, бойових дій, а також під час інших спеціальних операціях, заходах, під час тимчасової окупації територій та інших сучасних загрозах.

У проекті Закону України «Про комерційну таємницю», який був нами розроблений, ми запропонували у ст.15 наступне[131,с.16-17]:

1. При проведенні АТО або бойових діях, а також під час інших спеціальних операціях, власник комерційної таємниці на власний розсуд, але в межах законодавства України вирішує, які дії потрібно проводити щодо охорони комерційної таємниці. Обов'язок у сприянні суб'єктам господарювання, щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях, а також інших спеціальних операціях покладається на Службу безпеки України та інші правоохоронні органи України;

2. У разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з органів, які уповноважені здійснювати певні дії, щодо охорони комерційної таємниці при проведенні

АТО або бойових діях, а також інших спеціальних операціях збитки відшкодовуються винними органами.[131,с.16-17].

Розроблено напрямки взаємодії правоохоронних органів з комерційними організаціями в районах проведення антитерористичної операції, які передбачають самостійне визначення власником комерційної таємниці способів, спрямованих на її захист. У разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з органів, які уповноважені здійснювати її охорону при проведенні антитерористичної операції, збитки відшкодовуються винними органами.

Висновки до розділу 1

Дослідивши комерційну таємницю як об'єкт наукового дослідження слід зазначити, що в Україні розв'язанням проблеми пов'язаної з комерційною таємницею може стати прийняття Закону України «Про комерційну таємницю» (проект якого ми запропонували у додатку «А»), а також приведення українського законодавства у відповідність до законодавства розвинутих держав світу з ринковою економікою. Цей Закон

сприятиме поліпшенню правового регулювання відносин у сфері обігу комерційної таємниці, а також адаптації законодавства України про комерційну таємницю до стандартів ЄС, США та ін.

Встановлено, що процес формування законодавчої бази і функціонування системи захисту комерційної таємниці в історичному вимірі пройшов чотири етапи, а саме: а) етап виникнення інституту комерційної таємниці, від моменту виникнення феодальної держави до селянської реформи 1861 року, з урахуванням еволюції розвитку торгових відносин як усередині держави, так і з іншими країнами; б) етап становлення інституту комерційної таємниці, який припадав на кінець XIX - початок XX століття, підсумком якого виявилось закріплення в національному законодавстві норм, що встановлювали випадки і межі розкриття комерційної таємниці; в) етап занепаду інституту комерційної таємниці (радянський етап), коли комерційна таємниця з ідеологічних позицій вважалась несумісною з соціалістичним виробництвом, а підприємницька діяльність, пов'язана з отриманням прибутку, була заборонена кримінальним законом; г) етап розвитку інституту комерційної таємниці та його нормативно-правового забезпечення.

Підкреслено ключову роль комерційної таємниці, як своєрідного інституту ринкової економіки, яка полягає в забезпеченні економічної безпеки окремого об'єкта від різноманітних загроз і посягань, забезпечуючи його конкурентоспроможність, що значною мірою впливає на загальну безпеку держави, її політичну та економічну незалежність.

Розроблено напрямки взаємодії правоохоронних органів з комерційними організаціями в районах проведення антитерористичної операції, які передбачають самостійне визначення власником комерційної таємниці способів, спрямованих на її захист. У разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з органів, які уповноважені здійснювати її охорону при проведенні антитерористичної операції, збитки відшкодовуються винними органами[131, с.17]. На нашу думку, потрібно системно розробити взаємодію

між суб'єктами господарювання та СБУ, на прикладі США, де ФБР допомагає виявляти економічних, промислових, комерційних шпигунів і захищати суб'єктам господарювання їх комерційну таємницю.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

2.1. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні

Одним із важливих напрямків правового регулювання комерційної таємниці в Україні є наявність ефективного правового інструментарію, що застосовується державою в особі певних органів державної влади не лише для зазначеного регулювання, але й для охорони та захисту цього об'єкта права інтелектуальної власності.

Важливим аспектом зазначеного правового інструментарію є заходи правового регулювання, оскільки саме вони вказують на межі та глибину правового впливу, який здійснюється на об'єкти правового регулювання.

В той же час слід зауважити, що правове регулювання в цілому, в тому числі і комерційної таємниці в Україні, безпосередньо пов'язане не лише з таким терміном, як захід правового регулювання, але й такими як «методи» та «засоби» такого регулювання. Водночас, враховуючи той факт, що усі перераховані поняття відсуні на законодавчому рівні, необхідно звернутися до наукової літератури з метою визначення їх сутнісного змісту[137, с. 83].

Так, відповідно метод – це спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; прийом або система прийомів, що застосовується в якій-небудь галузі діяльності (науці тощо); спосіб дії, боротьби і т.ін. [138, с.664].

При цьому, в науковій літературі під методом правового регулювання розуміють своєрідний спосіб впливу на суспільні відносини з метою їх врегулювання, що виражається у встановленні, за допомогою норми права, визначеного (можливого і належного) стану волі суб'єктів у їх взаємовідношеннях один з одним, а також щодо бажаних результатів їх

поводження [139, с. 401]; під заходом – сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь [140], а під засобом – прийом, якусь спеціальну дію, що дає можливість здійснити що-небудь, досягти чогось; спосіб [140].

За твердженням Є.В. Юркової про те, що дві останні категорії розрізняються не сутнісними відмінностями, а тим, що «захід» відображає множину, а «засіб» – одинину. Таким чином, категорійні поняття методу, заходу та засобу співвідносяться як ціле й частини [141, с. 116].

Слід зазначити, що в теорії права поняття «правові засоби» розглядається по-різному.

Так, на думку С.С. Алексєєва, правові засоби зараховуються до категорій загального та універсального порядку, які охоплюють весь юридичний інструментарій: юридичні норми та інші юридичні інструменти, а також «структури» (конструкції) юридичної регуляції [142, с. 14-15].

С.К. Бостан вважає, що правовими засобами є передбачені правом (законом, індивідуальним правовим актом, договором) юридично значущі дії (їх поєднання та комбінація), які здійснюються суб'єктами з відповідним ступенем дозволів чи не забороненими законом способами для задоволення їх інтересів, досягнення соціально корисних цілей. Як різновид правових засобів, ці дії є не фактичними, а змодельованими та забезпеченими нормами права, використовуються як інструмент здійснення відповідних правомірних дій, водночас пов'язаних із захистом порушеного права чи забезпеченого законом інтересу [143, с. 116].

В свою чергу А.В. Малько зауважує, що правовими засобами є всі ті юридичні інструменти, за допомогою яких задовольняються інтереси суб'єктів права, забезпечується досягнення поставлених цілей [144, с. 621-622].

Ми вважаємо досить обґрунтованою позицію Ю.В. Якимця, який зазначає, що правові засоби передбачають узагальнювальні юридичні способи забезпечення інтересів суб'єктів права, досягнення поставлених

цілей; відображають інформаційно-енергетичні якості та ресурси права, що надає їм особливої юридичної сили; є складовими механізму правового регулювання; призводять до юридичних наслідків; дотримання цих засобів забезпечується державою [145, с. 9].

Як бачимо, визначальними ознаками правових засобів є те, що всі вони є юридичними інструментами (юридично значущими діями), які направлені на забезпечення інтересів суб'єктів права державою в особі певних суб'єктів.

З приводу нормативності права в цілому та нормативності як ознаки правових засобів, погодимося із К.Г. Волинкою з приводу того, що поняття нормативності права, як не менш важлива і необхідна його ознака вказує, що нормативність виявляє сенс і саме призначення права. Нормативністю права до суспільного життя вносяться істотні елементи єдності, рівності, принципової однаковості – право виступає як загальний масштаб, міра (регулятор) поведінки людей. За допомогою норм право регулює різні суспільні відносини, слугує знаряддям втілення в життя політики держави, засобом організації її різнобічної управлінської та іншої діяльності. У нормативності є одна істотна риса: право виражається в нормативних узагальненнях (загальні дозволи, загальні заборони, загальні зобов'язання), які встановлюють межі досягнутої свободи, межі між свободою і несвободою на певному ступені суспільного прогресу [146, с. 137].

Враховуючи теоретичні здобутки дослідників щодо нормативності, як ознаки права, а також правових засобів, зауважимо, що під нормативно-правовими заходами забезпечення комерційної таємниці необхідно вважати встановлені законом юридичні інструменти, за допомогою яких передбачені на законодавчому рівні суб'єкти здійснюють вплив на суспільні відносини у сфері правового регулювання комерційної таємниці з метою забезпечення прав чи захисту порушеного права суб'єктів права на комерційну таємницю.

В той же час, слід зазначити, що у науковій літературі наводиться невичерпний перелік правових засобів, до яких дослідники відносять наступні: норми і принципи права, правозастосовчі акти, договори, юридичні

факти, суб'єктивні права, юридичні обов'язки, заборони, засоби заохочення, засоби покарання, акти реалізації прав і обов'язків [144, с. 621-622; 147]; видання підзаконних нормативно-правових актів на основі закону, на його виконання та відповідно до нього, процес відміни та зміни цих актів, правильне застосування законів та ін. [148, с. 203], а також різноманітні їх класифікації: за галузевою приналежністю виокремлюють конституційні, адміністративні, кримінальні правові засоби тощо; за характером: матеріальні та процесуальні; за інформаційно-психологічною спрямованістю: стимулюючі (заохочення, пільги, дозволи), обмежуючі (покарання, заборони, обов'язки) [149, с. 105].

Водночас, всі без винятку дослідники відносять норму права до правових засобів, а тому в контексті дослідження нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці слід здійснити аналіз правових норм, що регулюють зазначену сферу.

При цьому, беззаперечним є той факт, що первинним елементом правового регулювання в цілому, в тому числі і комерційної таємниці в Україні є норма права, під якою в теорії права розуміється загальнообов'язкове правило поведінки (зразок, масштаб, еталон), що сформувалося у суспільстві відповідно до визнаної в ньому міри свободи, сформульоване (санкціоноване) і забезпечене державою як юридично значущий засіб регулювання суспільних відносин [150, с. 442].

Як відомо, правові норми містяться безпосередньо в джерелах права – законах та підзаконних актах (постановах Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, указах Президента України, наказах міністерств, актах органів місцевого самоврядування тощо).

У сфері правового регулювання комерційної таємниці в Україні визначальними є положення Конституції України, яка у ст. 41 передбачає, що кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. При цьому,

відповідно до ст. 13 держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [151].

В той же час необхідно зауважити, що положення Конституції України конкретизуються і набувають подальшого розвитку у масиві законів. Що стосується конкретизації норм у сфері правового регулювання комерційної таємниці в Україні, зауважимо, що вони отримали подальший розвиток у таких кодифікованих законах, як Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Основоположні норми інституту правового регулювання комерційної таємниці в Україні передбачені Цивільним кодексом України. Так, Глава 46 «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю» у книзі четвертій ЦК України «Право інтелектуальної власності» містить всього чотири статті, які регулюють відносини, пов'язані із комерційною таємницею в Україні. В цих статтях надається поняття комерційної таємниці, визначаються майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, а також встановлюється обов'язок органами державної влади здійснювати охорону комерційної таємниці [41].

Слід також зазначити, що враховуючи потреби ефективного забезпечення прав суб'єктів права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, конституційно-правові норми вимагають подальшого розвитку не лише шляхом конкретизації їх нормами приватного права, але й публічного, зокрема – адміністративного.

Ось чому законодавець передбачив відповідні норми у сфері правового регулювання комерційної таємниці у Кодексі України про адміністративні правопорушення. Зазначені норми передбачають адміністративну відповідальність за ст. 164-3КУпАП «Недобросовісна конкуренція», ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» [152].

Поряд з цим Господарський кодекс України також містить норми, що регулюють окремі питання правового регулювання комерційної таємниці, зокрема: неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею [40].

Окремі положення, що певним чином стосуються комерційної таємниці містяться у наступних законах: Законі України «Про інформацію», Законі України «Про Антимонопольний комітет України», Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції», Законі України «Про науково-технічну інформацію» та інших.

Однак, в контексті нашого дослідження слід зауважити, що на відміну від більшості об'єктів права інтелектуальної власності, зокрема: об'єктів авторського права та суміжних прав, винаходів, корисних моделей, промислових зразків, торгівельних марок тощо, створення, використання, охорона та захист яких регулюються окремими законами (Закон України «Про охорону права на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 року, Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 року, Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 року, Закон України «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 року, Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» від 5 листопада 1997 року, Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» від 16 червня 1999 року та ще ряд законів), комерційна таємниця являється тим об'єктом права інтелектуальної власності, який не врегульований окремим законодавчим актом. До речі, нами було запропоноване власне бачення, яким має бути закон про комерційну таємницю (додаток А).

Як вже було наголошено, в зазначених вище актах містяться лише загальні правила у сфері виявлення, збору, аналізу та передачі інформації, яка зазначена як комерційна, а також окремі положення, які містять норми, що передбачають відповідальність за порушення прав на комерційну таємницю.

Проте, не врегульованими залишається велика кількість питань, що стосуються комерційної таємниці, зокрема: створення, використання, збереження, можливість зарахування на баланс підприємства як нематеріального активу комерційної таємниці, охорона та захист останньої, відповідальність державних органів за розголошення комерційної таємниці тощо.

Отже, можемо констатувати факт неудосягнення нормативно-правової бази у сфері використання комерційної таємниці. Проведений аналіз свідчить, що, на нашу думку, вирішенням проблематики сучасних загроз охорони комерційної таємниці в нашій державі, може стати прийняття Закону України «Про комерційну таємницю», де і потрібно врахувати всі проблемні питання в цій сфері на законодавчому рівні[137, с. 85].

Водночас, очевидним є те, що потреба забезпечення ефективної охорони комерційної таємниці в Україні вимагає від органів публічної адміністрації встановлення норм права підзаконного характеру. Необхідність встановлення норм права підзаконного характеру також обумовлена тим, що норми і приписи, які містяться у законах неможуть охопити усі аспекти і напрями забезпечення охорони комерційної таємниці в Україні, а тому і виникає потреба конкретизації та деталізації законодавчих норм у сфері забезпечення охорони комерційної таємниці в Україні.

Загальновідомо, що підзаконні нормативні акти видаються різними суб'єктами публічної адміністрації – Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти і науки України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Антимонопольним комітетом України, Державною фіскальною службою України тощо.

Нами вже було наголошено на відсутності окремого правового акта, що регулює відносини у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці в Україні, а тому можемо констатувати, що окремого підзаконового акта у цій сфері, так само як і закона, також немає.

Однак, враховуючи той факт, що законодавець відносить комерційну таємницю до об'єктів права інтелектуальної власності, на неї розповсюджуються усі підзаконні акти, що стосуються усіх об'єктів права інтелектуальної власності в цілому.

Систему підзаконних актів у сфері охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю складають:

1) підзаконні акти, що видані Президентом України. Так, за останні роки Президент України видав багато указів, що стосуються охорони та захисту права інтелектуальної власності, зокрема: «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні» від 27 квітня 2001 року, «Про заходи щодо посилення захисту права власності» від 12 лютого 2007 року, «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 9 грудня 2010 року та інші;

2) постанови Кабінету Міністрів України, що стосуються охорони та захисту права інтелектуальної власності, зокрема: «Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України» від 20 серпня 2014 року, «Про затвердження Положення про представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених)» від 27 серпня 1997 року, «Про затвердження Національного стандарту №4 «Оцінка майнових прав інтелектуальної власності»» від 3 жовтня 2007 року, «Про затвердження Положення про Координаційну раду з питань захисту прав інтелектуальної власності УЄФА та складу Координаційної ради» від 2 липня 2008 року, «Про внесення змін до деяких актів Кабінету міністрів України з питань інтелектуальної власності» від 14 вересня 2011 року;

3) інші підзаконні акти органів владних повноважень у сфері охорони та захисту об'єктів права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю[137, с. 85].

Таким чином, на підставі дослідження адміністративно-правових норм у сфері забезпеченні правової охорони комерційної таємниці можемо зробити такі висновки:

1) адміністративно-правові норми забезпечення правової охорони комерційної таємниці втілено безпосередньо в джерелах адміністративного права: Конституції, Кодексі України про адміністративні правопорушення та інших законах України, постановах Кабінету Міністрів України, указах Президента, актах інших суб'єктів публічної адміністрації, а також інших джерелах права – Цивільному Кодексі України, Господарському кодексі України тощо;

2) правова норма у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці – це загальнообов'язкове правило поведінки, встановлене Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України, Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Міністерством освіти і науки України та деякими іншими суб'єктами публічної адміністрації з метою регулювання суспільних відносин щодо забезпечення правової охорони комерційної таємниці, що забезпечується і гарантується державою.

Другим засобом у сфері забезпечення комерційної таємниці, на наш погляд, є охорона комерційної таємниці самим суб'єктом господарювання.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 36 Господарського кодексу України відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, *спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону* [40].

Зауважимо, що цей засіб безпосередньо пов'язаний із першим – правовою нормою у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці, оскільки остання і передбачає можливість такого захисту суб'єктом господарювання.

Ще раз зазначимо, що чинним законодавством визначено, що кожна юридична особа має у власності інформацію про себе та може встановлювати

порядок її отримання іншими особами, тобто підприємство вправі самостійно обирати і призначити осіб, які матимуть доступ до інформації, що становить комерційну таємницю, правила обробки інформації тощо.

Однак, слід звернути увагу, що комерційною таємницею може бути не вся інформація. Виключний перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці міститься в постанові Кабінету Міністрів України із такою самою назвою [44].

Серед інших заходів, зазначених в законі, можуть бути заходи зі створення окремого відділу служби безпеки підприємства, охорони підприємства, організації пропускового режиму, прийому і розстановки кадрів, внутрішнього розпорядку дня, допуску до окремих приміщень, введення таємного діловодства, встановлення порядку користування копіювально-розмножувальною технікою, інженерно-технічні, криптографічні та інші законні заходи, метою яких є запобігання незаконному заволодінню і використанню комерційної таємниці і конфіденційної інформації [153, с. 326-327].

При цьому, фізична чи юридична особа можуть здійснювати самозахист порушених прав, який в теорії права іменується як неюрисдикційна форма захисту.

Неюрисдикційна форма захисту комерційної таємниці охоплює собою дії суб'єкта господарювання щодо захисту його права на комерційну таємницю, які здійснюються ним самостійно, без звернення по допомогу до державних або інших компетентних органів. У ЦК України право на використання цієї форми закріплене в ст. 19. Особа має право на самозахист свого права і права іншої особи від порушень і протиправних посягань. ЦК України встановлені певні обмеження під час використання цього права. Засоби протидії повинні бути не заборонені законом і мають відповідати етичним засадам суспільства. Способи захисту повинні відповідати змісту порушеного права, характеру дій, якими воно порушене, а також наслідкам, заподіяним цим порушенням [41].

Як справедливо зазначає О.П. Сергєєв, самозахист порушених прав, за умови, що він не перетворюється в самоправність, у розглянутій сфері зводиться до можливості самостійної нейтралізації і виведення з ладу технічних засобів, незаконно впроваджених третіми особами з метою одержання інформації, а також вживання оперативних заходів щодо дезінформації осіб, що незаконно одержали засекречені відомості, з метою запобігання можливим збиткам від їхнього розголошення [154].

Таким чином, можемо констатувати, що дієвим засобом у сфері забезпечення охорони комерційної таємниці, передбаченим на законодавчому рівні, є охорона комерційної таємниці суб'єктом господарювання та самохист суб'єкта господарювання.

З цього приводу слід погодитися із Г.О. Андрощуком і П.П. Крайньовим, які підкреслюють необхідність захисту комерційної таємниці на підприємстві шляхом регулювання трудових відносин, та встановлення правил у локальних нормативних актах [29]. Науковці наголошують на важливості комплексного застосування напрацьованого арсеналу правових засобів, який дозволив би залежно від внутрішньої та зовнішньої ситуацій оптимізувати управління економікою на тих засадах, що є найбільш ефективними в масштабі як усієї економіки, так і окремих її кластерів [30, с. 131-132, 136-137].

Таким чином, до юридичних (правових) заходів відносяться такі способи охорони конфіденційної інформації, які передбачають використання певного комплексу правових засобів, наданих законом і підзаконними актами особам, які законно контролюють таку інформацію. До них слід віднести розробку і прийняття локальних нормативних (корпоративних) актів: Перелік відомостей, які складають комерційну таємницю, Положення про конфіденційну інформацію, комерційну таємницю підприємства, Інструкцію, яка зобов'язує співробітників підприємства дотримуватися режиму нерозголошення комерційної таємниці, Угоду про нерозголошення комерційної таємниці тощо.

Крім того, як вже було зазначено, суб'єктом господарювання розробляється ряд документів для регулювання трудових відносин з працівниками з приводу охорони конфіденційної інформації, яка була надана йому для виконання трудових функцій.

Зазначені вище заходи носять троякий характер:

– посадові особи і працівники, які мають справу з конфіденційною інформацією зобов'язані зберігати її в секреті; особи, які отримали доступ до неї повинні бути попереджені, що така інформація є комерційною таємницею, і зобов'язані зберігати її в секреті (не розголошувати третім особам), а також нести відповідальність за недотримання конфіденційності. Найчастіше така відповідальність передбачається в трудовому договорі або укладеному окремому договорі з працівником;

– особа, яка законно контролює конфіденційну інформацію повинна передбачити в контракті зі своїми контрагентами, яким надається доступ до неї, обов'язок утримуватись від розголошення її третім особам і передбачити відповідальність за порушення цієї таємниці. Одним із способів фіксації обов'язку щодо збереження конфіденційності є проставлення на відповідних документах грифу «конфіденційно» або «комерційна таємниця»;

– особа, яка законно контролює конфіденційну інформацію повинна прийняти необхідні заходи по недопущенню несанкціонованого доступу третіх осіб до неї, зокрема, що перешкоджають промисловому, економічному, комерційному шпіднажу. Недотримання цих умов може бути перешкодою для захисту «законного інтересу» особи, яка законно контролює конфіденційну інформацію. Можна сказати, що ця умова є обов'язковою для доказування в суді при виникненні спору. При цьому слід пам'ятати, що саме через комп'ютерну мережу проходить найбільше інформації, яку, знаючи відповідні прийоми пошуку та зняття кодів, можна вилучити.

Таким чином, правовим засобом у сфері забезпечення комерційної таємниці є оформлення на підприємстві певних документів, що забезпечують охорону та захист комерційної таємниці – наказ, статут, трудові контракти та

угоди, правила внутрішнього розпорядку, які передбачають обов'язок утримуватись від розголошення її третім особам, а також встановлюють відповідальність за порушення цієї таємниці.

На нашу думку, зазначені вище форми збереження інформації, яка становить комерційну таємницю, мають дуже важливе значення, оскільки є юридичною основою для залучення до відповідальності працівника, якщо мало місце розголошення ним інформації, що становить комерційну таємницю. Суб'єкти господарювання самі регулюють відносини щодо визначення та охорони комерційної таємниці шляхом прийняття відповідних локальних документів.

Отже, правове регулювання комерційної таємниці необхідне не тільки на рівні нормативно-правових актів, що складають законодавство про комерційну таємницю, а й на локальному рівні – у вигляді локальних актів суб'єктів господарювання.

Ще одним правовим заходом у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці є судовий захист[137, с. 87].

Зазначений вид захисту передбачений нормами декількох нормативно-правових актів. По-перше, ст. 432 ЦК України встановлює, що кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до ст. 16 ЦК України [41]. При цьому, відповідно до ч.2 ст. 155 ГК України на об'єкти права інтелектуальної власності (зокрема і на комерційну таємницю) розповсюджуються загальні умови захисту прав інтелектуальної власності, визначені в ЦК України.

Водночас, можливість особи звернення до суду передбачається також у ст. 24 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», де зазначено, що особи, яким завдано шкоду внаслідок вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, можуть звернутися до суду із позовом про її відшкодування.

Зазначимо, що ст. 432 ЦК України закріплює специфічні, прийнятні лише щодо об'єктів права інтелектуальної власності способи захисту, що

реалізуються в судовому порядку, такі як застосування невідкладних заходів з попередження порушення права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів; припинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту або експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності; вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний обіг з порушенням права інтелектуальної власності; вилучення з цивільного обороту матеріалів і знарядь, використаних переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності; застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності [41].

В той же час, аналізуючи положення ст. 20 ГК України, де визначені засоби захисту прав суб'єктів господарювання, можна констатувати, що основними способами захисту права на комерційну таємницю є: визнання права на комерційну таємницю; відновлення становища, що існувало до порушення права, і припинення дій, що порушують право або створюють загрозу його порушення; визнання недійсним повністю або частково акта державного або іншого органу, що суперечить законодавству і порушує право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю; відшкодування збитків, завданих порушенням права суб'єкта господарювання на комерційну таємницю [40].

В контексті дослідження засобів судового захисту на комерційну таємницю, слід звернути увагу на той факт, що якщо суб'єкт господарювання, що незаконно заволодів інформацією, яка є комерційною таємницею, не отримав ніякої вигоди від її використання, а подальше розкриття і використання комерційної таємниці не завдасть збитку колишньому власникові комерційної таємниці, заборонні обмеження щодо розкриття і використання не будуть введені [155].

Таким чином, можемо констатувати, що в межах судової форми захисту права на комерційну таємницю можливе застосування таких видів

санкцій, як відшкодування збитків, що передбачено ч. 3 ст. 162 ГК України, та штрафні санкції [40].

Отже, можна зазначити, що ще одним правовим заходом у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці, на нашу думку, є компенсація, яка є одним із законодавчо закріплених способів захисту об'єктів прав інтелектуальної власності.

В науковій літературі, зокрема О.А. Підпригорою, підтримана доцільність застосування компенсації до комерційної таємниці. Автор зазначає, що компенсація повинна виплачуватися, крім компенсації збитків і прибутку, як міра покарання за порушення прав, і, можливо, в інших розмірах [32]. Питання про можливість застосування компенсації щодо комерційної таємниці не викликає сумніву, оскільки цей спосіб захисту закріплений у Розділі 35 «Загальні положення про право інтелектуальної власності» ЦК України, тобто він застосовний до всіх об'єктів права інтелектуальної власності. Стаття 45(1) Угоди TRIPS також передбачає можливість застосування судом компенсації: суд може зобов'язати порушника виплатити правовласникові адекватну компенсацію за понесений ним у зв'язку з порушенням його права інтелектуальної власності збиток, заподіяний йому цим порушником, який свідомо знав або повинен був знати, що здійснює правопорушення [156].

Водночас, необхідно наголосити, що серед системи нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці в Україні важливу роль відіграють адміністративно-правові заходи та засоби, які в теорії адміністративного права визначаються по-різному.

Так, провідний адміністративіст А.Т. Комзюк зазначає, що під адміністративно-правовими засобами слід розуміти всю систему адміністративно-правових норм, яка розглядається з позиції їх функціонального призначення для вирішення певного кола соціальних завдань, регулювання відповідних суспільних відносин. Визначаючи адміністративно-правові засоби, А.Т. Комзюк звертає увагу на їх

багатоманітність, при цьому вчений зауважує, що вони є взаємопов'язаними і взаємозалежними, складають цілісну систему, перетинаються із кримінально-правовими, фінансово-правовими, економічними заходами, різноманітними методами організаційно-масової діяльності [157, с. 44-48].

На думку О.О. Леонідової адміністративно-правові засоби визначаються як вся система адміністративно-правових норм, яка розглядається з позиції їх функціонального призначення для вирішення певного кола завдань, регулювання відповідних суспільних відносин [158].

Як бачимо, зазначені дослідники зводять сутність адміністративно-правових засобів до сукупності адміністративно-правових норм, за допомогою яких здійснюється регулювання суспільних відносин.

В свою чергу В.В. Гостєв зауважує, що застосування адміністративно-правових засобів забезпечення – це застосування юридичного інструментарію для вирішення соціальних завдань щодо реалізації соціальної цінності, сили права, його місії бути стабілізуючим фактором, щоб у результаті цього забезпечити: а) надійність і стійкість відносин, що складаються; б) кореляцію регулювання із суб'єктивними правами; в) сувору регламентацію та одночасно гарантованість, захищеність суб'єктивних прав; г) комплекс способів, які гарантують реальне, фактичне виконання юридичних обов'язків; г) необхідну процедуру для здійснення юридичних дій, процесуальні форми й механізми, націлені на реалізацію суб'єктивних прав і досягнення істини в конфліктних ситуаціях [159].

В.К. Шкарупа зазначає, що адміністративно-правові заходи – це встановлені законами або іншими правовими актами способи впливу на відносини у сфері громадського порядку, що застосовуються уповноваженими на те органами (посадовими особами) з метою надійного забезпечення громадського порядку, запобігання та припинення правопорушень і притягнення порушників до відповідальності [160, с. 14].

С.С. Рогульський у своєму дисертаційному дослідженні «Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні» під

адміністративними заходами боротьби з корупцією пропонує розуміти урегульовані нормами права взаємопов'язані між собою дії компетентних органів держави та їх посадових осіб, за допомогою яких забезпечується боротьба з корупцією та які носять владно-розпорядчий характер [161, с. 7].

На відміну від попередніх дослідників зазначені вчені вбачають різний сутнісний зміст понять «адміністративно-правові заходи та засоби», розуміючи під останніми юридичний інструментарій для вирішення соціальних завдань, способи впливу на суспільні відносини, дії компетентних органів держави та їх посадових осіб тощо.

На нашу думку, під адміністративно-правовими заходами у сфері забезпечення комерційної таємниці слід розуміти встановлену на законодавчому рівні систему способів впливу на відносини у сфері забезпечення комерційної таємниці, що застосовуються суб'єктами публічної адміністрації з метою ефективного забезпечення зазначеного інституту права інтелектуальної власності, запобігання та припинення правопорушень у цій сфері, а також притягнення винних осіб у порушенні прав на комерційну таємницю до відповідальності.

Ми вважаємо, що до системи адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці належать наступні:

1) заходи, що здійснюються з метою охорони комерційної таємниці органами державної влади. Так, відповідно до ст. 507 ЦКУ органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання [41].

При цьому відповідно до цієї статті органи державної влади зобов'язані охороняти комерційну таємницю також в інших випадках, передбачених законом.

Як бачимо, законодавець на рівні закону передбачив зазначений адміністративно-правовий захід, однак він не позбавлений недоліків.

Так, на наш погляд, якщо законодавець зобов'язує органи державної влади охороняти від недобросовісного використання комерційну таємницю, то він має і передбачати заходи відповідальності за розголошення такої інформації. Сьогодні такі заходи законодавцем не передбачені. Виключення складає положення Закону України «Про Антимонопольний комітет України», в якому у ст. 22-1 зазначається, що за розголошення комерційної таємниці працівники Антимонопольного комітету України, його територіальних відділень несуть відповідальність, встановлену законом [127].

Також на законодавчому рівні відсутня процедура, відповідно до якої органи державної влади отримують, використовують, зберігають, здійснюють охорону та захист комерційної таємниці.

Водночас, не зрозумілою залишається воля законодавця з приводу зобов'язання органами державної влади охороняти від недобросовісного комерційного використання лише інформацію, яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Чомусь законодавець залишає поза увагою інші сфери, інформація з яких також може містити комерційну таємницю, а тому і підлягає правовій охороні та захисту з боку органів державної влади.

Отже, підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що дієвим адміністративно-правовим заходом у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці є обов'язок органів державної влади здійснювати охорону комерційної таємниці від недобросовісного

комерційного використання, а також тієї інформації, яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на певний вид діяльності;

2) заходи адміністративної відповідальності, яка розглядається в контексті адміністративних стягнень, що застосовуються суб'єктами публічної адміністрації за вчинення правопорушення у сфері забезпечення комерційної таємниці в процесі притягнення винних до адміністративної відповідальності.

Так, Т.О. Коломоєць визначає адміністративну відповідальність як різновид юридичної відповідальності, специфічну форму негативного реагування з боку держави в особі уповноважених органів на відповідну категорію протиправних діянь (насамперед адміністративних проступків), а особи, які вчинили зазначені правопорушення, повинні відповісти перед уповноваженим державним органом за свої неправомірні дії і понести адміністративне стягнення в установлених законом формах і порядку [162, с.10].

І.П. Голосніченко розуміє під адміністративною відповідальністю сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до суб'єкта проступку адміністративних стягнень [163, с. 311].

В свою чергу, О.І. Остапенко, З.Р. Кісіль, М.В. Ковалів зазначають, що адміністративна відповідальність – це реалізація адміністративно-правових санкцій, застосування адміністративних стягнень. Суть адміністративної відповідальності полягає у впливі, що чинять уповноважені органи або посадові особи на громадянина, який вчинив адміністративне правопорушення і тягне за собою негативні для правопорушника наслідки морального (попередження), матеріального (штраф) або особистого характеру (адміністративний арешт) [164, с. 63].

При цьому, на думку Ю.П. Битяка, адміністративна відповідальність є видом адміністративного примусу, під яким розуміється система засобів психологічної або фізичної дії на свідомість і поведінку людей з метою досягнення чіткого виконання встановлених обов'язків, розвитку суспільних

відносин у рамках закону, забезпечення правопорядку і законності [165, с. 152].

Як бачимо, зазначені визначення суттєво не відрізняються за своїм сутнісним змістом, однак, на нашу думку, перспективу для теорії адміністративного права має визначення надане В.К. Колпаковим. Вчений вважає, що адміністративна відповідальність – це примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконанні правопорушником [163, с. 311].

Таким чином, з урахуванням предмета нашого дослідження пропонуємо під адміністративною відповідальністю у сфері забезпечення комерційної таємниці розуміти систему передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку у сфері забезпечення комерційної таємниці заходів впливу щодо винної особи, яка здійснюється з додержанням встановленої процедури відповідними правомочними суб'єктами.

Слід відмітити, що заходи адміністративної відповідальності у сфері охорони прав на об'єкти права інтелектуальної власності, до яких належить і комерційна таємниця, характеризуються певними особливостями: 1) вони несуть у собі яскраво виражений «санкційний характер», оскільки є правовим наслідком вчиненого правопорушення; 2) наслідком застосування до особи будь-якого адміністративного стягнення стає його фактичне притягнення до адміністративної відповідальності; 3) перелік заходів адміністративної відповідальності визначено в чинному законодавстві; 4) правом застосування заходів адміністративної відповідальності у сфері управління охороною прав на об'єкти права інтелектуальної власності наділений лише суд (суддя) [166, с. 131].

Зауважимо, що аналіз законодавства дозволяє нам констатувати, що заходи адміністративної відповідальності у сфері забезпечення комерційної таємниці передусім передбачені КУпАП. Так, відповідно до КУпАП органи Національної поліції мають право складання на осіб, які порушили право на

об'єкт інтелектуальної власності на комерційну таємницю, протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності та ст. 164-3 КУпАП «Недобросовісна конкуренція»[152].

Так, ст. 51-2 КУпАП «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» передбачена адміністративна відповідальність за незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності, привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом. За зазначене правопорушення передбачає адміністративне стягнення у вигляді штрафу від десяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією незаконно виготовленої продукції та обладнання і матеріалів, які призначені для її виготовлення [152].

Враховуючи той факт, що комерційна таємниця є об'єктом права інтелектуальної власності, у разі вчинення правопорушення, пов'язаного з порушенням права на комерційну таємницю зазначені вище органи можуть складати протоколи про адміністративні правопорушення за вказаною статтею.

Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція» за отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця передбачена адміністративна відповідальність із застосуванням штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [152]. За зазначеною статтею право складання протоколів про адміністративні правопорушення належить органам Антимонопольного комітету України.

Так, наприклад, Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV у ч. 6 ст. 36 передбачає, що за неправомірне збирання, розголошення або використання відомостей, що є комерційною таємницею, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом. В свою чергу, ст.

37 встановлює відповідальність за недобросовісну конкуренцію. В зазначеній статті наголошується, що вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція, тягне за собою відповідальність передбачену законом [40].

При цьому, із статті 32 ГКУ випливає, що неправомірне збирання, розголошення та використання комерційної таємниці є різновидом недобросовісної конкуренції.

ГКУ закріпив зазначені у ст. 32 поняття, а також поняття схилення до розголошення комерційної таємниці на законодавчому рівні. При цьому, ці ж самі поняття закріплено у Законі України «Про захист від недобросовісної конкуренції».

Так, відповідно до ст. 16 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» неправомірним збиранням комерційної таємниці вважається добування протиправним способом відомостей, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

В свою чергу, ст. 17 зазначеного Закону визначає розголошення комерційної таємниці як ознайомлення іншої особи без дозволу особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.

Водночас, відповідно до ст. 18 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» схиленням до розголошення комерційної таємниці є спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням відповідних обов'язків відомості, що відповідно до законодавства України становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання [167].

В той же час зазначимо, що неправомірним використанням комерційної таємниці є впровадження у виробництво або врахування під час планування

чи здійснення господарської діяльності без дозволу уповноваженої на те особи відомостей, що становлять відповідно до законодавства України комерційну таємницю (ст. 19 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції») [40; 167].

Водночас, Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» у ст. 20 передбачає, що вчинення дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, тягне за собою відповідальність, передбачену цим Законом.

Зазначений закон також у ст. 21 передбачає, що вчинення суб'єктами господарювання дій, визначених цим Законом як недобросовісна конкуренція, тягне за собою накладення штрафу [167].

Таким чином, адміністративна відповідальність за порушення права на комерційну таємницю полягає безпосередньо у складанні на осіб, які порушили право на об'єкт інтелектуальної власності, а саме на комерційну таємницю, протоколів про адміністративні правопорушення уповноваженими відповідно до закону суб'єктами, а також у застосуванні судом до них відповідних адміністративних стягнень.

3) наступним адміністративно-правовим заходом у сфері забезпечення комерційної таємниці є проведення відповідних перевірок та розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, що здійснюються органами Антимонопольного комітету України.

Так, для забезпечення ефективного захисту економічної конкуренції, а також здійснення регулювання комерційної таємниці в Україні, законодавець наділяє органи Антимонопольного комітету України владними повноваженнями з можливістю доступу до будь-якої інформації суб'єктів господарювання.

Зазначені повноваження передбачені у ст. 16 Закону «Про Антимонопольний комітет України», відповідно до якої державний уповноважений Антимонопольного комітету України має такі повноваження:

1) проводити перевірки суб'єктів господарювання, щодо дотримання ними вимог законодавства про захист економічної конкуренції, а також під час проведення розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; 2) безперешкодно входити до приміщень підприємств, установ та організацій під час проведення перевірок та розслідувань за заявами і справами про порушення законодавства про захист економічної конкуренції за умови пред'явлення службового посвідчення і документів, що підтверджують проведення перевірки чи розслідування; 3) при розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, проведенні перевірки та в інших передбачених законом випадках вимагати від суб'єктів господарювання інформацію, в тому числі з обмеженим доступом; викликати для надання пояснень під час розгляду заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, посадових осіб і працівників суб'єктів господарювання, інших юридичних осіб, їх структурних підрозділів, філій, представництв, а також фізичних осіб; у випадках та порядку, передбачених законом, проводити огляд службових приміщень та транспортних засобів суб'єктів господарювання – юридичних осіб, вилучати або накладати арешт на предмети, документи чи інші носії інформації, які можуть бути доказами чи джерелом доказів у справі незалежно від їх місцезнаходження [127].

Таким чином, для здійснення забезпечення комерційної таємниці в Україні органи Антимонопольного комітету України використовують такі адміністративно-правові заходи, як перевірка суб'єктів господарювання, безперешкодне входження до приміщень підприємств суб'єктів господарювання, розгляді заяв і справ про порушення законодавства про захист економічної конкуренції, право вимагати від суб'єктів господарювання інформацію, в тому числі з обмеженим доступом; викликати для надання пояснень, огляд службових приміщень та транспортних засобів суб'єктів господарювання, вилучення або накладення арешту на предмети, документи чи інші носії інформації тощо.

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що сьогодні стан нормативно-правової охорони та захисту комерційної таємниці в Україні потрібно вдосконалювати на прикладі розвинених країн з ринковою економікою, таких як США та країн ЄС. Діючі нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні не в повній мірі можуть забезпечити ефективне правове регулювання зазначеного інституту.

Вже давно назріла потреба у прийнятті окремого міжгалузевого нормативно-правового акта, в якому мають бути врегульовані питання створення, використання, збереження, розголошення комерційної таємниці, визначення комерційної таємниці, її ознаки, умови правової охорони, перелік відомостей, що становлять/не становлять комерційну таємницю, виникнення у суб'єктів права на комерційну таємницю, можливість зарахування на баланс підприємства як нематеріального активу комерційної таємниці, процедура розкриття комерційної таємниці правоохоронним та контролюючим органам, відповідальність державних органів за розголошення комерційної таємниці, охорона та захист останньої та інші питання, що стосуються комерційної інформації.

Сьогодні найбільш ефективним заходом забезпечення комерційної таємниці є захист, що здійснюється самим суб'єктом господарювання шляхом локальних заходів та прийняття локальних нормативних (корпоративних) актів. При цьому, система заходів забезпечення комерційної таємниці повинна включати різноманітні заходи – адміністративні, правові, організаційні, технічні та інші. Оскільки ефективний захист досліджуваного об'єкта права інтелектуальної власності можливий лише за ефективного поєднання зазначених заходів.

Проведений аналіз нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці в Україні дозволяє дійти висновку щодо необхідності подальшої законодавчої, науково-дослідної роботи та постійної розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи організації захисту охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання в Україні.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо зауважити наступне:

1) під нормативно-правовими заходами забезпечення комерційної таємниці необхідно вважати встановлені законом юридичні інструменти, за допомогою яких передбачені на законодавчому рівні суб'єкти здійснюють вплив на суспільні відносини у сфері правового регулювання комерційної таємниці з метою забезпечення прав чи захисту порушеного права суб'єктів права на комерційну таємницю;

2) до нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці належать: правова норма у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці, охорона комерційної таємниці самим суб'єктом господарювання, самозахист суб'єкта господарювання, оформлення на підприємстві певних документів, що забезпечують охорону та захист комерційної таємниці, судовий захист;

3) під адміністративно-правовими заходами у сфері забезпечення комерційної таємниці слід розуміти встановлену на законодавчому рівні систему способів впливу на відносини у сфері забезпечення комерційної таємниці, що застосовуються суб'єктами публічної адміністрації з метою ефективного забезпечення зазначеного інституту права інтелектуальної власності, запобігання та припинення правопорушень у цій сфері, а також притягнення винних осіб у порушенні прав на комерційну таємницю до відповідальності;

4) до адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення комерційної таємниці належать: заходи, що здійснюються з метою охорони комерційної таємниці органами державної влади; заходи адміністративної відповідальності та заходи, що здійснюються Антимонопольним комітетом України;

5) під адміністративною відповідальністю у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці розуміти систему передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку у сфері

забезпечення комерційної таємниці заходів впливу щодо винної особи, яка здійснюється з додержанням встановленої процедури відповідними правомочними суб'єктами;

б) проведений аналіз нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці в Україні констатує щодо необхідності подальшої законодавчої, науково-дослідної роботи та постійної розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи організації захисту охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання в Україні.

2.2. Структура правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні

В теорії права беззаперечним є той факт, що однією з найбільш важливіших фундаментальних категорій адміністративного права є адміністративно-правовідносини. Саме вони, являючись ядром всієї галузі адміністративного права, упорядковані та врегульовані нормами адміністративного права.

Слід зазначити, що виникнення адміністративно-правових відносин обумовлено не лише наявністю адміністративно-правових норм, але й наявністю ряду суспільних відносин, які потребують правової регламентації саме нормами адміністративного права. Не є виключенням і правовідносини у сфері охорони комерційної таємниці в Україні.

Зауважимо, що суспільні відносини, які пов'язані з охороною комерційної таємниці в Україні, можуть врегульовуватися різними галузями права: кримінальним, цивільним, трудовим, господарським правом тощо, однак, враховуючи предмет нашого дослідження, для нас є важливими саме адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці в Україні та їх структура.

Так, Ю.П. Битяк зазначає, що адміністративно-правові відносини – це суспільні відносини у сфері державного управління, учасники яких

виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [168, с. 57].

На думку О.М. Якуби адміністративно-правові відносини визначаються як суспільні відносини, що регулюються адміністративно-правовими нормами, в яких одна із сторін наділена правом вимагати від іншої сторони у процесі виконавчої та розпорядчої діяльності здійснення поведінки вказаної в адміністративно-правовій нормі, а також дане відношення охороняється державою [169, с. 53].

В свою чергу В.К. Колпаков вважає, що адміністративно-правові відносини – це відносини, які виникають з приводу виконання адміністративних зобов'язань публічною адміністрацією [163, с. 47].

Як бачимо, зазначені вчені вбачають передусім такі ознаки адміністративно-правових відносин, як врегульованість їх нормами адміністративного права та виконавчо-розпорядчий характер державного управління.

Досить цікавою є позиція В.В. Галунька, який розглядає адміністративно-правові відносини у вузькому розумінні та широкому розумінні. На його думку, адміністративно-правові відносини у вузькому розумінні – це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права [170, с. 54], а у широкому розумінні – це форма соціальної взаємодії публічної адміністрації та об'єктів публічного управління, що виникає на підставі адміністративно-правих норм, з метою забезпечення прав та свобод людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави, учасники якої мають суб'єктивні права і несуть юридичні обов'язки [170, с. 62].

В широкому розумінні розглядає адміністративно-правові відносини і Д.М. Бахрах, який зазначає, що предметом адміністративного права є відносини, що виникають при організації виконавчо-розпорядчих органів і в процесі їх адміністративної діяльності, при здійсненні внутрішньоорганізаційної діяльності керівниками інших державних і

муніципальних органів, а також в ході реалізації адміністративної влади судьями і громадськими організаціями [171, с.1-2]. На нашу думку, визначення адміністративно-правових відносин, надане Д.М. Бахрахом є досить обґрунтованим, оскільки серед суб'єктів зазначених відносин вчений називає не лише виконавчо-розпорядчі органи, але й керівників інших державних і муніципальних органів при здійсненні ними внутрішньоорганізаційної діяльності, а також суддів і громадських організацій.

В контексті дослідження поняття «адміністративно-правових відносин» слід навести визначення Т.О. Коломоєць, яка розглядає адміністративно-правові відносини як суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, суб'єкти яких наділені правами і обов'язками у сфері забезпечення органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб, а також в процесі державного і самоврядного управління в сферах соціально-економічного й адміністративно-політичного розвитку та охорони громадянського порядку [172, с.139].

Ми вважаємо, що визначення Т.О. Коломоєць є найбільш вдалим, оскільки охоплює найважливіші ознаки адміністративно-правових відносин і на відміну від попередніх визначає сфери, на які вони розповсюджуються [173, с.138].

В той же час, зауважимо, що з огляду на загальновідомі факти в теорії адміністративного права, а також враховуючи предмет нашого дослідження, можемо констатувати, що адміністративно-правові норми у сфері охорони комерційної таємниці в Україні врегульовують відносини між:

- 1) суб'єктами, які здійснюють адміністративно-правові заходи щодо охорони та захисту комерційної таємниці в Україні та суб'єктами, які винні у вчиненні адміністративного проступку, пов'язаного із порушенням права на комерційну таємницю;

2) вищестоящими та нижчестоящими органами та посадовими особами суб'єктів, які здійснюють адміністративно-правові заходи щодо охорони та захисту комерційної таємниці в Україні, а також заходи адміністративного примусу в результаті порушення права на комерційну таємницю;

3) суб'єктами, які здійснюють адміністративно-правові заходи щодо охорони та захисту комерційної таємниці в Україні та суб'єктами, права на комерційну таємницю яких порушені[173, с.138].

Як бачимо, визначальною ознакою адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, є наявність такого обов'язкового учасника цих правовідносин, як суб'єкт державного управління, що уповноважений здійснювати охорону та захист комерційної таємниці в Україні, а також заходи адміністративного примусу в результаті порушення права на комерційну таємницю.

Водночас, з огляду на визначені в теорії адміністративного права ознаки адміністративно-правових відносин, необхідно встановити риси адміністративно-правових відносин саме у сфері охорони комерційної таємниці в Україні.

Враховуючи загальновідомий факт, що адміністративно-правові відносини врегульовані нормами адміністративного права, можемо визначити першу ознаку адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні.

1) адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці в Україні врегульовані нормами адміністративного права. Вони виникають та здійснюються виключно на основі адміністративно-правових норм, що утворюють певну систему законодавства у сфері охорони комерційної таємниці в Україні. Найважливішими актами, що містять адміністративно-правові норми у сфері охорони комерційної таємниці в Україні є Конституція України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затверджене постановою Кабінету Міністрів

України, Положення про Державну фіскальну службу України, Закон України «Про Антимонопольний комітет України»;

2) метою адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні є охорона та захист прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері, що досліджується;

3) як вже було зазначено, однією із сторін адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, завжди є суб'єкт державного управління. При цьому, цей суб'єкт уповноважений здійснювати охорону та захист комерційної таємниці в Україні, а також заходи адміністративного примусу в результаті порушення права на комерційну таємницю;

4) як вже було наголошено вони виникають між суб'єктами, які здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні та суб'єктами, які винні у вчиненні адміністративного проступку, пов'язаного із порушенням права на комерційну таємницю, між фізичними (юридичними) особами, права яких порушені та суб'єктами публічної адміністрації, а також між вищестоящими та нижчестоящими органами та посадовими особами суб'єктів, які здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні;

5) визначальною ознакою адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні є їх публічна природа, тобто вони можуть виникати з ініціативи кожної із сторін незалежно від волевиявлення;

6) зазначені відносини характеризуються тим, що виникають у зв'язку із здійсненням органами публічної адміністрації своїх управлінських функцій, тобто у процесі виконавчо-розпорядчої діяльності.

Таким чином, на основі вищевикладеного можемо зробити висновок, що адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці в Україні – суспільні відносини, що врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами охорони і захисту комерційної таємниці в Україні та винними у вчиненні адміністративного проступку в зазначеній сфері, між фізичними (юридичними) особами, права яких порушені та

суб'єктами публічної адміністрації, а також між вищестоящими та нижчестоящими органами публічної адміністрації з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері, що пов'язана із здійсненням прав і обов'язків з приводу комерційної таємниці.

Водночас, в контексті нашого дослідження не можна обійти увагою таке важливе питання, як визначення структури адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні.

Так, в теорії адміністративного права загальновідомо, що складовими елементами адміністративно-правових відносин є наступні елементи – суб'єкти, об'єкти та юридичні факти. При цьому, зазначені елементи є взаємопов'язаними. Слід також зауважити, що у структурі адміністративно-правових відносин виділяють також такий елемент, як зміст зазначених відносин.

Що стосується зазначених структурних елементів адміністративно-правових відносин, то слід зупинитися на головному з них – суб'єктах, оскільки без наявних суб'єктів будь-які відносини неможливі, в тому числі й адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці в Україні.

В доктрині адміністративного права під суб'єктами адміністративно-правових відносин розуміють учасників адміністративно-правових відносин, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки й наділені специфічними юридичними властивостями. До зазначених суб'єктів належать як суб'єкти публічної адміністрації, так і об'єкти публічного управління [29, с. 55-56].

З урахуванням предмета нашого дослідження зазначемо, що до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні належать:

1) суб'єкти, на яких закон покладає обов'язок здійснювати охорону та захист комерційної таємниці. До них передусім належать органи державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування,

підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями.

Серед зазначених суб'єктів слід виділити Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, органи внутрішніх справ, зокрема органи Національної поліції, Антимонопольний комітет України, Державну фіскальну службу України. Зауважимо, що правовий статус зазначених суб'єктів більш детально буде нами розглянутий у підрозділі 2.3.

2) суб'єкти винні у вчиненні адміністративного проступку, пов'язаного із порушенням права на комерційну таємницю.

Так, адміністративним законодавством передбачено відповідальність за порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю (ст. 51-2 КУпАП), недобросовісну конкуренцію, одним із проявів якої є отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця (ст. 164-3 КУпАП).

При цьому, слід зазначити, що законодавець на законодавчому рівні визначає такі поняття, як неправомірне збирання комерційної таємниці, розголошення комерційної таємниці, схилення до розголошення комерційної таємниці, неправомірне використання комерційної таємниці [167].

Отже, зауважимо, що у разі вчинення особою вищезазначених протиправних діянь, вона притягується до відповідальності за вищезазначеними статтями.

3) суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності.

Так, нами вже було встановлено, що у ч. 1 ст. 36 Господарського кодексу України зазначається наступне: «відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання, можуть бути

визнані його комерційною таємницею. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону»[40].

Водночас, відповідно до ч. 2 ст. 506 Цивільного кодексу України майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором [41].

Як бачимо, відсутність конкретизації суб'єкта права на комерційну таємницю дає нам підстави вважати, що їм може бути і юридична особа, яка правомірно визначила інформацію як комерційну таємницю.

4) фізичні особи, іноземці, особи без громадянства.

Визнання фізичної особи суб'єктом права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, а відтак і суб'єктом адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні також впливає із ч. 2 ст. 506 Цивільного кодексу України.

При цьому, слід зазначити, що чинне законодавство не встановлює будь-яких спеціальних обмежень володіння правами на комерційну таємницю для іноземних громадян чи осіб без громадянства. Вони можуть володіти цими правами на тих самих підставах, що і громадяни України [174, с. 173].

5) юридичні особи нашої держави, що здійснюють некомерційну діяльність та іноземні юридичні особи.

Як справедливо зауважує Г.О. Сляднева, не тільки суб'єкти підприємницької (господарської комерційної), а й іншої господарської (некомерційної) діяльності можуть бути суб'єктами права на комерційну таємницю. Те, що суб'єкти некомерційної господарської діяльності не ставлять мети одержання прибутку, не означає, що вони не можуть здійснювати підприємницької діяльності і, отже, мати комерційну таємницю. Визначальне значення комерційної таємниці, як було вказано, обумовлено конкурентноздатністю суб'єкта господарювання, тому будь-який суб'єкт

господарювання – юридична або фізична особа–може мати комерційну таємницю [174, с. 173].

Що стосується іноземних юридичних осіб, то зазначимо, що так само як і щодо іноземних громадян, і щодо осіб без громадянства закон не встановляє обмежень володіння правами на комерційну таємницю для іноземних юридичних осіб.

В той же час, як вже нами було зазначено, структурним елементом будь-яких адміністративно-правових відносин, в тому числі і у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, є об'єкт зазначених правовідносин, який в контексті нашого дослідження підлягає встановленню.

В теорії адміністративного права об'єкт адміністративно-правових відносин визначається по-різному.

Так, В.К. Шкарупа розуміє під об'єктом адміністративно-правових відносин суспільні відносини, що уособлюють у собі характер діяльності окремих суб'єктів права, юридичні наслідки їх поведінки, певні правові інтереси, у т.ч. майнового чи немайнового характеру та ін. При цьому він також окремо виділяє такий додатковий елемент як предмет правовідносин, якими можуть бути окремі речі, предмети, майно тощо [175, с. 26].

В свою чергу, В.М. Бевзенко у своєму дисертаційному дослідженні доходить висновку, що об'єктом публічно-правових відносин, які становлять юрисдикцію адміністративних судів, слід вважати рішення, дії або бездіяльність усіх без винятку суб'єктів публічних повноважень (у т.ч. фізичних та юридичних осіб, які здійснюють суб'єктивні права, свободи, інтереси публічно-правового характеру), а також події – повінь, землетрус, масове захворювання людей тощо [176, с. 44-45].

Погоджуючись із В.К. Шкарупою та В.М. Бевзенко, зазначимо, що окремі дослідники вбачають дещо звужений зміст об'єкта адміністративно-правових відносин.

Так, на думку деяких авторів (наприклад, Г.М. Петрова), об'єкт адміністративних правовідносин поділяється на два види: а) предмети і матеріальні речі, б) немайнові відносини (дії, поведінка людей) [177, с.85-86].

Окремі адміністративісти вважають, що під об'єктом відносин адміністративного права слід розуміти дію, поведінку людей – учасників управлінських відносин [178, с. 102-103], за допомогою яких реалізуються передбачені адміністративно-правовими нормами обов'язки і права учасників даних відносин. Ці дії можуть бути пов'язані із здійсненням завдань державного управління, особистими нематеріальними благами, реалізацією суб'єктивних обов'язків і прав, матеріальними предметами [168, с. 58].

В.В. Галуцько зазначає, що об'єкти правовідносин – це те, на що спрямовано інтереси суб'єктів з приводу чого останні вступають в адміністративно-правові відносини [179, с. 56].

Як бачимо, суттєвих сутнісних розбіжностей між визначеннями об'єкта адміністративно-правових відносин немає. На нашу думку, найбільш обґрунтованою є точка зору, відповідно до якої об'єктом адміністративно-правових відносин можуть бути предмети і речі матеріального світу, а також немайнові відносини (дії, поведінка людей) окремих суб'єктів права, юридичні наслідки їх поведінки, певні правові інтереси, у т.ч. майнового чи немайнового характеру.

З урахуванням предмета нашого дослідження, можемо констатувати, що об'єктом адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні є дії суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону та захист комерційної таємниці (документування правопорушень, видання правових актів, виконання матеріально-технічних операцій та адміністративних проваджень, які здійснюються суб'єктами публічної адміністрації); предмети і речі матеріального світу, що можуть містити комерційну таємницю чи пов'язані з нею; право суб'єкта права на

комерційну таємницюна захист від порушень з боку інших фізичних та юридичних осіб тощо.

Наступним елементом структури адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні є зміст адміністративно-правових відносин, тобто юридичні обов'язки та суб'єктивні права, як певні правомочності суб'єктів зазначених відносин [180, с. 45].

При цьому, в юридичній літературі загальновідомо, що суб'єктивне право – це вид і міра можливої або дозволеної поведінки особи, які забезпечуються в результаті здійснення іншими суб'єктами відповідних юридичних обов'язків або зобов'язаних осіб.

Як справедливо зазначає Л.І. Глухарьова, суб'єктивні права – це спеціальна категорія, що виражає формально закріплені повноваження фізичних і юридичних осіб, які пройшли належну правотворчу процедуру, гарантовані державою, а тому відкривають не потенційні, а реальні (гарантовані) можливості діяти певним чином і добиватися бажаних цілей і благ [181, с. 51].

Очевидно, що з урахуванням предмета нашого дослідження для нас є важливими не просто суб'єктивні права, а суб'єктивні публічні права, які характеризуються рядом ознак: по-перше, суб'єктивні публічні права адресують не конкретній особі, а пов'язуються із певним публічно-правовим статусом, пов'язаним із виконанням певних функцій (депутата, судді, державного службовця та інше); по-друге критерієм ефективності та легітимаційною основою суб'єктивного публічного статусного права є ступінь реалізації публічного інтересу: використання статусних прав обмежено у часі, воно припиняється разом із втратою статусу, після чого особа може користуватися лише окремими, статусними правами, наприклад, пенсійними, якщо це прямо закріплено у законі [182, с. 17].

У сфері охорони комерційної таємниці в Україні публічним суб'єктивним правом є відповідна категорія, що включає в себе наступні повноваження:

1) право фізичних та юридичних осіб вимагати від суб'єктів публічної адміністрації здійснення юридичних дій направлених на охорону та захист комерційної таємниці, їх прав та законних інтересів, пов'язаних із здійсненням права на комерційну таємницю;

2) право суб'єктів публічної адміністрації вимагати від винних осіб у вчиненні адміністративного правопорушення у сфері охорони комерційної таємниці дотримання свого обов'язку;

3) право суб'єктів публічної адміністрації застосовувати заходи адміністративного примусу під час притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб у вчиненні адміністративного правопорушення у сфері охорони комерційної таємниці.

При цьому, очевидно, що наведений перелік публічних суб'єктивних прав у сфері охорони комерційної таємниці в Україні не є вичерпним.

В свою чергу в теорії адміністративного права під юридичним обов'язком розуміють передбачені для зобов'язаної особи та забезпечені можливістю державного примусу вид і міру необхідної поведінки, які потрібно виконувати в інтересах уповноваженої особи, яка має відповідні публічні суб'єктивні права [168, с. 75].

Як справедливо зазначає М.І. Матузов, юридичний обов'язок – це різновид і міра державно-доцільної, розумної, корисної, об'єктивно зумовленої поведінки, покликаной вносити порядок у суспільне життя. Він є законною перепорою на шляху до хаосу, свавілля, неорганізованості, всього деструктивного і такого, що заважає нормальному розвитку суспільства [183, с. 306-310].

З урахуванням предмета нашого дослідження зауважимо, що юридичний обов'язок у сфері охорони комерційної таємниці – це зобов'язання встановлені законодавством України для осіб винних у вчиненні адміністративного правопорушення у сфері, що досліджується, які повинні ними дотримуватися з метою забезпечення публічного інтересу, а

також обов'язки суб'єктів публічної адміністрації здійснення юридичних дій, направлених на охорону та захист комерційної таємниці.

При цьому, необхідно зазначити, що виникнення у суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні взаємних прав і обов'язків можливе лише на підставі настання певних юридичних фактів, закріплених у гіпотезах адміністративно-правових норм.

Традиційно в теорії адміністративного права під юридичними фактами розуміють конкретну життєву обставину, з якою норма адміністративного права пов'язує виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин.

Головне призначення юридичних фактів у процесі адміністративно-правового регулювання – юридично забезпечити виникнення, зміну або припинення адміністративно-правових відносин. Юридичні факти забезпечують перехід від загальної моделі поведінки, закріпленої в адміністративно-правовій нормі, до конкретних адміністративно-правових відносин [179, с. 76-77].

Таким чином, значення юридичних фактів в охороні та захисті комерційної таємниці є забезпечення виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин у зазначеній сфері.

Водночас, зауважимо, що в науковій літературі юридичні факти поділяють на два види – дії та події. Зазначений розподіл здійснюється за критерієм відношення до волі суб'єкта [179, с. 77; 105, с. 48].

При цьому, дії – це факти, що виникають за волею людей, які можуть бути правомірними та протиправними. Правомірні дії відповідають вимогам адміністративно-правових норм, протиправні – не відповідають.

Стосовно предмету нашого дослідження зауважимо, що до правомірних дій, які породжують адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, належать відповідні акти управління, зокрема: постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України,

накази Міністерства юстиції України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України тощо.

Адміністративно-правові відносини виникають також у зв'язку з діями окремих фізичних та юридичних осіб (наприклад, у разі звернення суб'єкта права на комерційну таємницю до суб'єктів публічної адміністрації з приводу порушення його прав).

Очевидно, що до неправомірних дій належать адміністративні правопорушення, за які настає адміністративна відповідальність (наприклад, адміністративна відповідальність за ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», 164-3 «Недобросовісна конкуренція» КУпАП).

Крім цього юридичним фактом, що зумовлює виникнення адміністративно-правових відносин у сфері, що досліджується, може бути й бездіяльність. Бездіяльність – це пасивна поведінка, що не має зовнішнього вираження, але теж може бути як правомірною (дотримання заборон), так і неправомірною (невиконання обов'язку) [184, с.78]. Це, наприклад, неприпинення працівниками органів Національної поліції правопорушень, передбачених ст.ст. 51-2 та 164-3 КУпАП.

Слід наголосити, що адміністративно-правові відносини виникають не тільки в результаті діяльності людей, а й у разі виникнення подій. Події – це явища, що не залежать від волі людей, але зумовлюють певні правові наслідки [168, с. 55]. Прикладом події є смерть фізичної особи, в результаті якої майнові права на об'єкт права інтелектуальної власності переходять до спадкоємців.

Отже, юридичні факти у сфері охорони комерційної таємниці в Україні – це конкретні життєві обставини, тобто дії та події, з якими пов'язано виникнення, зміна або припинення адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, в яких сторони беруть участь як носії прав та обов'язків з метою охорони комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності [173, с.143].

Таким чином, аналіз адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні дозволяє констатувати наступне:

1) адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці – це суспільні відносини, що врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами охорони та захисту комерційної таємниці в Україні та винними у вчиненні адміністративного проступку в зазначеній сфері, між фізичними (юридичними) особами, права яких порушені та суб'єктами публічної адміністрації, а також між вищестоящими та нижчестоящими органами публічної адміністрації з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері, що пов'язана із здійсненням прав і обов'язків з приводу комерційної таємниці;

2) структура адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці складається з суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці, об'єктів охоронного впливу, юридичних фактів та змісту зазначених відносин;

3) до суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні належать суб'єкти, на яких закон покладає обов'язок здійснювати охорону та захист комерційної таємниці; суб'єкти винні у вчиненні адміністративного проступку, пов'язаного із порушенням права на комерційну таємницю; суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності; фізичні особи, іноземці, особи без громадянства; юридичні особи нашої держави, що здійснюють некомерційну діяльність та іноземні юридичні особи.

4) до об'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні належать дії суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону та захист комерційної таємниці; предмети і речі матеріального світу, що можуть містити комерційну таємницю чи пов'язані з нею; право суб'єкта права на комерційну таємницю на захист від порушень з боку інших фізичних та юридичних осіб тощо.

5) юридичні факти у сфері охорони комерційної таємниці в Україні – це конкретні життєві обставини, тобто дії та події, з якими пов'язано виникнення, зміна або припинення адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, в яких сторони беруть участь як носії прав та обов'язків з метою охорони комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності.

2.3. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні

В теорії адміністративного права беззаперечним є той факт, що охорона та захист різноманітних сфер суспільного життя здійснюється суб'єктами публічної адміністрації. Не є виключенням і інститут охорони та захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю в Україні.

В той же час, загальновідомо, що саме в повноваженнях суб'єкта публічної адміністрації розкривається імперативно-владна сутність засобів адміністративного права, за допомогою яких забезпечується ефективна охорона та захист комерційної таємниці в Україні.

Зазначимо, що поняття «суб'єкт публічної адміністрації» є відносно новим у теорії адміністративного права і запозичений із країн Європейського союзу. При цьому, враховуючи той факт, що саме зазначені суб'єкти здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні, постає необхідність дослідження суб'єкта публічної адміністрації в цілому та системи цих суб'єктів у сфері, що аналізується.

Нами було встановлено, що ані термін «суб'єкт публічної адміністрації», ані «публічна адміністрація» на законодавчому рівні не визначенні, а в теорії адміністративного права вони розглядаються порізно.

Так, В.К. Колпаков зауважує, що термін «публічна адміністрація» визначають як сукупність органів та інших інституцій, підпорядкованих політичній владі, які забезпечують виконання закону та здійснюють інші публічні управлінські функції. Він зауважує, що насамперед увага приділяється органам виконавчої влади та виконавчим органам місцевого самоврядування, а щодо органів та інституцій публічної адміністрації, то до них функціонально можуть належати також будь-які інші суб'єкти, які здійснюють публічні управлінські функції (наприклад, орган професійного самоврядування, який держава законом уповноважила здійснювати певні реєстраційні функції, або навіть підприємство, яке відповідно до законодавства надає адміністративні послуги, тощо) [163, с.53].

На думку О.О. Кузьменко, «публічна адміністрація» означає відповідну систему органів публічної влади та діяльність цих органів, а також інших інституцій, які забезпечують виконання законів, підпорядковані політичній владі та виконують публічно-управлінські функції (сюди відносяться органи виконавчої влади, виконавчі органи місцевого самоврядування на рівні села, селища, міста, державна служба, служба в органах місцевого самоврядування) [185, с. 74].

Як бачимо, О.О. Кузьменко майже повністю розділяє позицію В. К. Колпакова, однак, наголошує ще на такій ознаці суб'єкта публічної адміністрації, як підпорядкованість політичній владі.

В свою чергу, Т.М. Кравцова розуміє під публічною адміністрацією певним чином побудовану систему органів державної виконавчої влади та виконавчих органів місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які діють з метою забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому. Публічній адміністрації притаманні властивості, які відрізняють її від інших державних утворень і які можна побачити у визначенні цього поняття [186, с. 525].

Водночас, Т.О. Білозерська вважає, що узагальнення європейського досвіду дає підстави визначати поняття «публічна адміністрація» як систему органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації в разі передачі ним органами виконавчої влади й місцевого самоврядування частини своїх повноважень, а також інші суб'єкти, які здійснюють публічно-управлінські функції, сукупність організаційних дій і заходів, що виконуються ними в певних межах, визначених законом, з метою досягнення публічного інтересу та надійного забезпечення прав і свобод людини й громадянина [187,с.12].

На нашу думку, визначення Т.О. Білозерської є найбільш вдалим, оскільки на відміну від інших воно розкриває спрямованність діяльності публічної адміністрації, а саме мету –досягнення публічного інтересу та надійного забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

Натомість щодо суб'єктного складу публічної адміністрації, то більшість вчених визначають його таким чином: 1) органи державної влади; 2) органи влади Автономної Республіки Крим; 3) органи місцевого самоврядування; 4) їхні посадові та службові особи; 5) інші суб'єкти під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі й на виконання делегованих повноважень [188, с. 16; 189, с. 74; 190, с. 122].

Підсумовуючи вищевикладене, ми вважаємо, що публічній адміністрації загалом властиві такі ознаки:

1) це відподна система, елементами якої є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації в разі делегування їм органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування частини своїх повноважень, інші суб'єкти, що наділені адміністративно-управлінськими функціями;

2) вона підпорядкована політичній владі;

3) її діяльність безпосередньо спрямована на виконання закону та здійснення функцій публічного управління;

4) метою діяльності публічної адміністрації є забезпечення як інтересів держави, так і інтересів суспільства в цілому, а також захист прав людини і громадянина[191, с. 138].

Таким чином, ураховуючи предмет нашого дослідження, пропонуємо під суб'єктами публічної адміністрації, які здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні розуміти органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації та інші суб'єкти, наділені адміністративно-управлінськими функціями, які з метою забезпечення інтересів держави і суспільства в цілому, а також захисту прав людини і громадянина, виконуючи закони та публічно-управлінські функції, забезпечують адміністративно-правову охорону та захист комерційної таємниці в Україні.

В той же час, ми вважаємо за необхідне зауважити, що провідну роль у адміністративно-правовій охороні та захисті комерційної таємниці в Україні відіграють органи виконавчої влади. Ось чому, дослідження їх системи, класифікації, їх повноважень та викладення власного бачення з приводу цього питання є необхідним для нашого дослідження.

Сьогодні у науковій літературі міститься досить велика кількість класифікацій органів виконавчої влади. Так, В.К. Колпаков класифікує органи виконавчої влади за різними критеріями: залежно від характеру компетенції – на органи загальної, галузевої, функціональної або змішаної компетенції; за сферою дії – на органи управління економікою, соціально-культурним розвитком, в адміністративно-політичній сфері; за способами ухвалення владних рішень – на органи колегіальні та єдиноначальні (одноособові) та ін. [163, с. 55].

В свою чергу, Ю.П. Битяк визначає, що найважливішими критеріями класифікації органів виконавчої влади є: 1) територіальний масштаб діяльності (залежно від якого органи виконавчої влади переділяються на центральні, органи виконавчої влади Автономної Республіки Крим, міжтериторіальні та місцеві); 2) обсяг і характер компетенції (за цим

критерієм органи виконавчої влади переділяються на органи загальної, галузевої, спеціальної (функціональної), предметної компетенції); 3) порядок розв'язання підвідомчих питань (органи виконавчої влади переділяються на єдиначальні та колегіальні); 4) предмет спрямованості компетенції (залежно від цього критерію органи виконавчої влади переділяються на: а) органи управління господарською, економічною, промисловою, соціальною тощо сферами; б) органи управління культурою, освітою, фізкультурою, спортом тощо; в) органи управління в адміністративно-політичній сфері обороною, безпекою тощо; г) органи міжгалузевого управління, на які покладено повноваження з управління щодо ціноутворення, статистики, стандартизації тощо); 5) становище та місце в системі органів (за таким критерієм кожний орган виконавчої влади буде на певному місці щодо іншого, та переділяються на вищі та нижчі (обласна державна адміністрація нижча стосовно до Кабінету Міністрів, але вища до районної державної адміністрації), саме звідси простежується підпорядкованість, підконтрольність, підзвітність у системі органів виконавчої влади [192, с. 74–78].

Ми погоджуємося із зазначеними вченими, оскільки, найважливіші критерії класифікації, які розкривають сутнісні ознаки органів виконавчої влади, а також визначають їх внутрішню впорядкованість, В.К. Колпаковим та Ю.П. Битяком зазначені [191, с. 140].

Поряд із цим важливо наголосити, що у науковій літературі присутні класифікації саме суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону та захист права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю в Україні, оскільки остання являється одним із об'єктів права інтелектуальної власності.

У сфері охорони права інтелектуальної власності слід навести класифікації, запропоновані І.Г. Запорожець та О.Ш. Чомахашвілі.

Так, І.Г. Запорожець представляє наступну класифікацію суб'єктів, що здійснюють охорону права інтелектуальної власності:

1) суб'єкти загальної компетенції (Кабінет Міністрів України, Міжвідомча координаційна рада з інтелектуальної власності на сорти рослин, Міністерство юстиції України);

2) суб'єкти галузевої компетенції (Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України, Державна служба з охорони прав на сорти рослин Міністерства аграрної політики України);

3) суб'єкти спеціальної компетенції: правоохоронні органи (органи внутрішніх справ України, Служба безпеки України, податкова міліція Державної податкової адміністрації України);

4) контролюючі органи (Антимонопольний комітет України, Державна податкова адміністрація України, Державна митна служба України) [193, с.8].

У свою чергу, під час дослідження адміністративно-правової охорони промислових зразків О.Ш. Чомахашвілі свого часу пропонувала до суб'єктів адміністративно-правового регулювання охорони прав на промислові зразки відносити: суб'єктів загальної компетенції (Кабінет Міністрів України, Міністерство юстиції України); суб'єктів галузевої компетенції (Державний департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України); суб'єктів спеціальної компетенції: правоохоронні органи (органи внутрішніх справ України, Служба безпеки України, податкова міліція Державної податкової адміністрації України); контролюючі органи (Державна податкова адміністрація України). До суб'єктів адміністративно-правового регулювання у сфері охорони прав на промислові зразки віднесено також такі державні підприємства, як «Український інститут промислової власності» та «Українське агентство з авторських та суміжних прав» [194, с.16].

Вважаємо, що класифікації, запропоновані І.Г. Запорожець та О.Ш. Чомахашвілі беззаперечно заслуговують на увагу, однак, враховуючи той факт, що вони містять ряд органів, які на сьогодні вже ліквідовані в контексті адміністративної реформи наприкінці 2010 року, на нашу думку, слід

запропонувати власне бачення системи суб'єктів публічної адміністрації у сфері охорони та захисту комерційної таємниці в Україні.

Ми вважаємо, що систему суб'єктів публічної адміністрації у сфері охорони та захисту комерційної таємниці в Україні складають:

1) суб'єкти публічної адміністрації загальної компетенції, які безпосередньо не здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні, однак, враховуючи той, факт, що вони здійснюють державне управління майже усіх підконтрольних їм органів галузевої компетенції, мають відношення до охорони та захисту зазначеного вище об'єкта права інтелектуальної власності. До таких суб'єктів, на нашу думку належить Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України[191, с. 141].

Так, відповідно до законодавства Кабінет Міністрів України є вищим органом у системі органів виконавчої влади. При цьому, Кабінет Міністрів України здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів Автономної Республіки Крим та місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність цих органів.

Зауважимо, що основні завдання Кабінету Міністрів України зазначаються у ст. 2 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 27 лютого 2014 року № 794-VII. Так, відповідно до зазначеної статті основними завданнями Кабінету Міністрів України, що представляють інтерес для нашого дослідження, є наступні: вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; забезпечення проведення політики у сфері науки; розроблення і виконання загальнодержавних програм науково-технічного розвитку; забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності [195].

Що стосується повноважень Кабінету Міністрів України у сфері охорони та захисту комерційної таємниці в Україні, то вони зводяться до

прийняття таких правових актів, як постанови і розпорядження, а також утворення державних органів, які зобов'язані здійснювати зазначені заходи та керівництво їхньою діяльністю.

Водночас, не можна оминати увагою той факт, що у сфері охорони та захисту комерційної таємниці в Україні безпосередню участь бере такий орган виконавчої влади, як Міністерство юстиції України.

Відповідно до законодавства Міністерство юстиції України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. При цьому, воно є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну правову політику [196].

Діяльність цього органу у сфері охорони та захисту права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю в Україні є беззаперечною, оскільки Міністерство юстиції України розробляє проекти законів та інших нормативно-правових актів; розробляє пропозиції щодо вдосконалення законодавства; узагальнює практику застосування законодавства та надає методичні рекомендації з питань, що належать до його компетенції; здійснює правову експертизу проектів законів, інших актів законодавства; готує зауваження і пропозиції до прийнятих Верховною Радою України законів, що надійшли на підпис Президентів України; проводить гендерно-правову експертизу актів законодавства; здійснює антикорупційну експертизу нормативно-правових актів, а також розробляє за її результатами рекомендації щодо усунення виявлених факторів, що спричиняють або можуть спричинити вчиненню корупційних та пов'язаних з корупцією дій; здійснює державну реєстрацію нормативно-правових актів; скасовує рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів; перевіряє у міністерствах, інших центральних та місцевих органах виконавчої влади, а також інших органах, акти яких відповідно до законодавства підлягають державній реєстрації, стан додержання законодавства про державну реєстрацію нормативно-правових актів, вимагає

у разі потреби подання нормативно-правових актів для державної реєстрації або їх скасування, вносить пропозиції про усунення виявлених порушень і недоліків та притягнення до відповідальності посадових осіб, винних у допущених порушеннях; розробляє за пропозиціями міністерств та інших центральних органів виконавчої влади плани законопроектної роботи, координує нормотворчу діяльність у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади, здійснює контроль за такою діяльністю; здійснює науково-експертне, аналітичне, інформаційне та методологічне забезпечення виконання першого етапу реалізації Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу[196].

Таким чином, можемо констатувати, що Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України є суб'єктами публічної адміністрації загальної компетенції, які безпосередньо не здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні, однак, мають відношення до зазначеної охорони та захисту.

2) суб'єкти публічної адміністрації галузевої компетенції, які виконують функції, пов'язані саме з охороною та захистом права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю в Україні[191, с.144].

На наш погляд, до зазначеної категорії суб'єктів належать Міністерство освіти і науки України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. При цьому, зауважимо, що ця категорія органів відрізняється від першої тим, що вони здійснюють державну політику лише в окремих визначених сферах, в нашому випадку однією зі сфер є охорона права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю. Необхідність існування органів галузевої компетенції у сфері охорони та захисту права інтелектуальної власності пояснюється тим, що суб'єкти загальної компетенції здійснюють лише загальне керівництво та координацію діяльності органів публічної адміністрації, що найчастіше виражається лише у виданні нормативно-правових актів.

Розгляд зазначеної групи пропонуємо розпочати з Міністерства освіти і науки України, оскільки саме цей орган виконавчої влади та його місцеві структурні підрозділи безпосередньо відповідальні за забезпечення охорони та захисту права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю, що є одним із головних напрямків їх діяльності.

Так, Міністерство освіти і науки України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Наголосимо, що основним завданням Міністерства освіти і науки України, що має значення для нашого дослідження, є забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій [197].

Аналіз Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 63 дозволяє виділити напрямки діяльності вказаного міністерства у сфері охорони права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю[191, с.145].

Відповідно до покладених на нього завдань Міністерство освіти і науки України: здійснює нормативно-правове регулювання у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій; розробляє засади наукового і науково-технічного розвитку; забезпечує розвиток наукового і науково-технічного потенціалу; здійснює заходи щодо проведення єдиної науково-технічної та інноваційної політики; формує пріоритетні напрями розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності на підставі довгострокових і середньострокових прогнозів науково-технічного та інноваційного розвитку; організовує та координує інноваційну діяльність; формує державні цільові наукові та науково-технічні програми з пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки; забезпечує формування державної політики щодо трансферу технологій, передачі

майнових прав на технології та/або їх складові; здійснює керівництво системою наукової і науково-технічної експертизи; забезпечує інтеграцію вітчизняної науки у світовий науковий простір із збереженням і захистом національних пріоритетів; забезпечує організацію діяльності у сфері науково-технічної інформації; здійснює функціональне управління національною системою науково-технічної інформації; організовує використання державних ресурсів науково-технічної інформації, здійснює її пошук і передачу на безприбуткових засадах; подає державним замовникам пропозиції до проектів державних програм розвитку галузей економіки стосовно набуття або передачі майнових прав на технології та/або їх складові; готує пропозиції щодо законодавчого стимулювання діяльності із створення та впровадження високих технологій [197].

Тобто Міністерство освіти і науки України є одним із суб'єктів публічної адміністрації галузевої компетенції у сфері охорони права інтелектуальної власності, що здійснює формування та забезпечення реалізації державної політики у сферах науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, трансферу (передачі) технологій, що безпосередньо пов'язано із предметом нашого дослідження.

Поряд із Міністерством освіти і науки України провідним органом у сфері охорони права інтелектуальної власності є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі Мінекономрозвитку). Так, Мінекономрозвитку є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [198].

Мінекономрозвитку є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику інтелектуальної власності. Відповідно до покладених на нього завдань Мінекономрозвитку організовує в установленому порядку проведення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності, видає патенти/свідоцтва на об'єкти права інтелектуальної власності; здійснює державну реєстрацію об'єктів права інтелектуальної власності, проводить реєстрацію

договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, ліцензійних договорів; визначає уповноважені заклади для проведення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності та доручає їм проведення такої експертизи; веде державні реєстри об'єктів права інтелектуальної власності; аналізує стан застосування і дотримання національного законодавства і міжнародних договорів у сфері авторського права і суміжних прав; здійснює міжнародне співробітництво у сфері інтелектуальної власності і представляє інтереси України в зазначеній сфері у міжнародних організаціях відповідно до законодавства; організовує інформаційну та видавничу діяльність у сфері інтелектуальної власності; організовує роботу з підготовки та перепідготовки спеціалістів з питань інтелектуальної власності; видає офіційні бюлетені з питань інтелектуальної власності; здійснює заходи, пов'язані із забезпеченням відтворювачів, імпортерів та експортерів примірників, що містять об'єкти права інтелектуальної власності і суміжних прав, контрольними марками, та ведення Єдиного реєстру одержувачів контрольних марок; надає адміністративні послуги у сфері інтелектуальної власності [152].

Таким чином, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України є провідним спеціалізованим суб'єктом публічної адміністрації, який здійснює охорону права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю.

3) суб'єкти публічної адміністрації функціональної компетенції, які виконують функції, пов'язані з попередженням, виявленням, припиненням адміністративних правопорушень у сфері права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю, та притягненням осіб, винних у таких діяннях, до адміністративної відповідальності за відповідними статтями КУпАП. До зазначених суб'єктів, на наш погляд, належать правоохоронні та контролюючі органи, зокрема: підрозділи органів внутрішніх справ,

Антимонопольний комітет України, Державна фіскальна служба України[191, с.147].

Розгляд цієї групи органів, що здійснюють захист та охорону права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю, вважаємо за доцільне розпочати з органів внутрішніх справ.

Ще раз наголошуємо, що законодавством України органи внутрішніх справ, а саме органи Національної поліції, наділено владними повноваженнями щодо адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, а саме – здійснювати адміністративно-юрисдикційну діяльність щодо складання на осіб, які порушили право на об'єкт інтелектуальної власності на комерційну таємницю, протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 51-2, 164-3 КУпАП, застосовуючи при цьому засоби адміністративного примусу [152].

Обов'язок органів Національної поліції щодо адміністративно-правового захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю випливає із законодавства. Відповідно до ст. 2 Закону України від 2 липня 2015 року № 580-VIII «Про Національну поліцію» завданнями поліції є охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави [125].

Таким чином, можемо констатувати, що органи Національної поліції здійснюють адміністративно-правовий захист права на об'єкт інтелектуальної власності на комерційну таємницю шляхом попередження правопорушень, передбачених ст. 51-2, 164-3 КУпАП, їх припинення, здійснення адміністративно-юрисдикційної діяльності щодо осіб, які здійснили незаконне використання об'єкта права інтелектуальної власності на комерційну таємницю або умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, що охороняється законом, а також отримали, використали, розголосили комерційну таємницю та іншу конфіденційну інформацію з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця, шляхом складання протоколів про

адміністративні правопорушення, застосовуючи при цьому засоби адміністративного примусу[152].

Водночас, зауважимо, що певні функції з охорони права інтелектуальної власності здійснює також Державна фіскальна служба України, яка відповідно до законодавства є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. Так, одним із напрямків діяльності цього органу є реалізація державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства [199].

Враховуючи той факт, що Державна фіскальна служба України вживає заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, в окремих випадках вона може здійснювати заходи захисту щодо комерційної таємниці.

Поряд із цим не можна обійти увагою такий важливий суб'єкт адміністративно-правової охорони та захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, як Антимонопольний комітет України[191, с.148].

Відповідно до законодавства Антимонопольний комітет України становить собою державний орган із спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель [127].

При цьому, нами встановлено, що одним із видів конкуренції в підприємницькій діяльності є недобросовісна конкуренція, яка відповідно до ст. 10 bisПаризької конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року є актом конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торгівельних справах. Відповідно до Паризької конвенції про охорону промислової власності підлягають забороні всі дії, здатні будь-яким чином викликати сумніви щодо підприємства, продуктів чи промислової або торгівельної діяльності конкурента; заходи комерційної діяльності, що здатні

дискредитувати підприємство, продукти чи промислову або торгівельну діяльність конкурента[200].

На відміну від усіх вищеперерахованих органів (окрім органів Національної поліції), які здійснюють охорону та захист права інтелектуальної власності в цілому, саме на Антимонопольний комітет України покладено обов'язок здійснювати охорону та захист комерційної таємниці.

Зауважимо, що КУпАП у ч.3 статті 164-3 «Недобросовісна конкуренція» передбачає, що отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця, – тягне за собою накладення штрафу від дев'яти до вісімнадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [152].

Так, саме Антимонопольний комітет України здійснює розгляд заяв і справи про порушення законодавства про захист економічної конкуренції та проведення розслідування за цими заявами і справами; здійснює прийняття передбачених законодавством про захист економічної конкуренції розпоряджень і рішень за заявами і справами, перевірку та перегляд рішень у справах, надання висновків щодо кваліфікації дій відповідно до законодавства про захист економічної конкуренції; здійснює провадження у справах про адміністративні правопорушення за ст. 164-3 КУпАП «Недобросовісна конкуренція» [127].

Отже, Антимонопольний комітет України – це центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого у сфері охорони права інтелектуальної власності на комерційну таємницю направлена на здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення за ст. 164-3 КУпАП «Недобросовісна конкуренція».

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що провідними органами у сфері охорони та захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю є органи Національної поліції та

Антимонопольний комітет України, які наділені правом складання на фізичних осіб протоколів про адміністративні правопорушення за ст. 51-2, ч.3 ст.164-3 КУпАП, стягнення за якими накладають судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів [152].

Водночас, в контексті нашого дослідження необхідно звернути увагу, що поряд із суб'єктами публічної адміністрації, охорону та захист комерційної таємниці в Україні можуть здійснювати і інші су'єкти правовідносин, зокрема самі суб'єкти господарювання та суб'єкти підприємницької діяльності.

Так, відповідно до ст. 162 Господарського кодексу України суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [40].

Як бачимо, суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи, що є суб'єктами права на комерційну таємницю можуть також самостійно здійснювати охорону та захист комерційної таємниці використовуючи різноманітні заходи на свій власний розсуд (від ряду документів для регулювання трудових відносин з працівниками з приводу охорони конфіденційної інформації, яка була надана йому для виконання трудових функцій до створення окремого відділу служби безпеки підприємства). При цьому, суб'єкт господарювання для охорони та захисту комерційної таємниці може використовувати не лише організаційні, технічні та інші подібні заходи, а також правові та адміністративні, що є найбільш дієвими в системі охорони досліджуваного об'єкта права інтелектуальної власності[191, с.151].

Ось чому ми погоджуємося із І.М. Ганичем, який зазначає, що єдиним законним способом запобігти втратам конфіденційних відомостей в подібних

випадках є встановлення їх власником режиму комерційної таємниці. Такий режим дозволяє власнику комерційної таємниці, захистити свої інтереси у відносинах з власними працівниками, контрагентами, державними та муніципальними органами влади, засобами масової інформації і навіть з недобросовісними конкурентами, рейдерами та кримінальними елементами [201].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо констатувати, що система суб'єктів щодо охорони комерційної таємниці в Україні включає в себе наступні групи суб'єктів:

1) суб'єкти публічної адміністрації загальної компетенції, які безпосередньо не здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні, однак, враховуючи той, факт, що вони здійснюють державне управління майже усіх підконтрольних їм органів галузевої компетенції, мають відношення до охорони та захисту зазначеного вище об'єкта права інтелектуальної власності (Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України);

2) суб'єкти публічної адміністрації галузевої компетенції, які виконують функції, пов'язані саме з охороною та захистом права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю в Україні (Міністерство освіти і науки України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України);

3) суб'єкти публічної адміністрації функціональної компетенції, які виконують функції, пов'язані з попередженням, виявленням, припиненням адміністративних правопорушень у сфері права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю, та притягненням осіб, винних у таких діяннях, до адміністративної відповідальності (підрозділи органів внутрішніх справ, Антимонопольний комітет України, Державна фіскальна служба України);

4) суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи, що є суб'єктами права на комерційну таємницю, які

самостійно здійснюють охорону та захист комерційної таємниці використовуючи різноманітні законні заходи на свій власний розсуд, виходячи звісно з фінансових можливостей.

Висновки до розділу 2

1. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці – це встановлені законом юридичні інструменти, за допомогою яких передбачені на законодавчому рівні суб'єкти здійснюють вплив на суспільні відносини у сфері правового регулювання комерційної таємниці з метою забезпечення прав чи захисту порушеного права суб'єктів права на комерційну таємницю.

2. До нормативно-правових заходів забезпечення комерційної таємниці належать: правова норма у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці, охорона комерційної таємниці самим суб'єктом господарювання, самозахист суб'єкта господарювання, оформлення на підприємстві певних документів, що забезпечують охорону та захист комерційної таємниці, судовий захист.

3. Під адміністративно-правовими заходами у сфері забезпечення комерційної таємниці слід розуміти встановлену на законодавчому рівні систему способів впливу на відносини у сфері забезпечення комерційної таємниці, що застосовуються суб'єктами публічної адміністрації з метою ефективного забезпечення зазначеного інституту права інтелектуальної власності, запобігання та припинення правопорушень у цій сфері, а також притягнення винних осіб у порушенні прав на комерційну таємницю до відповідальності.

4. До адміністративно-правових заходів у сфері забезпечення комерційної таємниці належать: заходи, що здійснюються з метою охорони комерційної таємниці органами державної влади; заходи адміністративної відповідальності та заходи, що здійснюються Антимонопольним комітетом України.

5. Адміністративна відповідальність у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці – це система передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку у сфері забезпечення комерційної таємниці заходів впливу щодо винної особи, яка здійснюється з дотриманням встановленої процедури відповідними правомочними суб'єктами.

6. Адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці – це суспільні відносини, що врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами охорони та захисту комерційної таємниці в Україні та винними у вчиненні адміністративного проступку в зазначеній сфері, між фізичними (юридичними) особами, права яких порушені та суб'єктами публічної адміністрації, а також між вищестоящими та нижчестоящими органами публічної адміністрації з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері, що пов'язана із здійсненням прав і обов'язків з приводу комерційної таємниці.

7. Структура адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці складається з суб'єктів адміністративно-правових

відносин у сфері охорони комерційної таємниці, об'єктів охоронного впливу, юридичних фактів та змісту зазначених відносин.

8. До суб'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні належать суб'єкти, на яких закон покладає обов'язок здійснювати охорону та захист комерційної таємниці; суб'єкти винні у вчиненні адміністративного проступку, пов'язаного із порушенням права на комерційну таємницю; суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності; фізичні особи, іноземці, особи без громадянства; юридичні особи нашої держави, що здійснюють некомерційну діяльність та іноземні юридичні особи.

9. До об'єктів адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні належать дії суб'єктів публічної адміністрації, які здійснюють охорону та захист комерційної таємниці; предмети і речі матеріального світу, що можуть містити комерційну таємницю чи пов'язані з нею; право суб'єкта права на комерційну таємницю на захист від порушень з боку інших фізичних та юридичних осіб тощо.

10. Юридичні факти у сфері охорони комерційної таємниці в Україні— це конкретні життєві обставини, тобто дії та події, з якими пов'язано виникнення, зміна або припинення адміністративно-правових відносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні, в яких сторони беруть участь як носії прав та обов'язків з метою охорони комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності.

11. Система суб'єктів щодо охорони комерційної таємниці в Україні включає в себе наступні групи суб'єктів:

1) суб'єкти публічної адміністрації загальної компетенції, які безпосередньо не здійснюють охорону та захист комерційної таємниці в Україні, однак, мають відношення до охорони та захисту зазначеного вище об'єкта права інтелектуальної власності (Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України);

2) суб'єкти публічної адміністрації галузевої компетенції, які виконують функції, пов'язані саме з охороною та захистом права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю в Україні (Міністерство освіти і науки України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України);

3) суб'єкти публічної адміністрації функціональної компетенції, які виконують функції, пов'язані з попередженням, виявленням, припиненням адміністративних правопорушень у сфері права інтелектуальної власності, в тому числі і на комерційну таємницю, та притягненням осіб, винних у таких діяннях, до адміністративної відповідальності (підрозділи органів внутрішніх справ, Антимонопольний комітет України, Державна фіскальна служба України);

4) суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи, що є суб'єктами права на комерційну таємницю, які самостійно здійснюють охорону та захист комерційної таємниці використовуючи різноманітні законні заходи на свій власний розсуд, виходячи звісно з фінансових можливостей.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ

3.1. Досвід зарубіжних країн в охороні комерційної таємниці

У своїх працях Нікіфоров Г.К., Нікіфоров С.С. зазначають, що перехід до ринкової економіки обумовив появу в українському законодавстві, юридичній та економічній літературі низки нових понять, зокрема, «комерційна таємниця», «ділова інформація», «секрет виробництва», «торговельний секрет», «ноу-хау», «конфіденційна інформація», «інформація обмеженого доступу». Ці поняття можна об'єднати найбільш вживаним терміном – комерційна таємниця [124, с.325].

В свою чергу Г.О.Андрощук та П.П.Крайнев вважають, що потребують окремої кримінально-правової регламентації і такі дії, як незаконне присвоєння комерційної таємниці, утрата носіїв комерційної таємниці та зловживання правом на комерційну таємницю [29, с.79].

У багатьох країнах світу передбачена кримінальна відповідальність за порушення законодавства про комерційну таємницю.

Розглянемо і проаналізуємо, яка правова охорона комерційної таємниці в розвинених Європейських країнах (ЄС) з ринковою економікою.

У Німеччині параграф 404 Закону «Про акціонерні товариства» і параграф 85 Закону «Про підприємства» передбачають позбавлення волі на строк до одного року або сплату грошового штрафу для осіб, які, не маючи на це права, розголосили комерційну або виробничу таємницю, що стала їм відома в силу їхнього службового становища.

Такі дії, вчинені за винагороду, тобто з користі або умислу, з метою власного збагачення чи збагачення якої-небудь іншої особи, або з метою нанесення збитку, караються позбавленням волі строком до двох років або грошовим штрафом. Порушення справи здійснюється за клопотанням фірми, чий інтереси порушені особою, яка в ній працює чи працювала.

Основним законом у Німеччині, що регулює питання зберігання комерційної таємниці як обов'язку особи, якій вона стала відома в силу її службового становища або трудових відносин, є «Закон проти недобросовісної конкуренції», до якого внесено низку змін і доповнень. У ньому найбільш повно сформульований принцип відповідальності за розголошення таємниці будь-якою особою фірми. Він поширюється на всіх службовців, робітників і учнів, яким довірені або стали відомі в силу існуючих службових відносин секрети фірми.

Відповідно до принципів Німецького цивільного укладення (BGB) права власника секрету можуть захищатися позовом про припинення, а також позовом про відшкодування збитку. Нарешті, до порушника можуть бути застосовані положення кримінального кодексу,

якщо він є носієм певних службових функцій.Додатково до кримінального покарання застосовуються позови про припинення і відшкодування шкоди на підставі § 823 (абз. 2) BGB [202, с.94].

З трудової угоди випливає, що найманий фахівець, який працює під час дії трудових правовідносин, зобов'язаний дотримуватися секретності. Якщо він неправомірно і умисно передає довірений або доступний йому виробничий чи діловий секрет, службовцю аналогічного підприємства або сторонній особі, його дії порушують договір[202, с.94].

Обов'язок з відшкодування збитку настає як тоді, коли порушник діє умисно, так і у разі недбалої дії.Роботодавець має право відмовитись від послуг службовця, який порушив обов'язок збереження секретності і не виправдав довіри роботодавця. Варіантом охорони секрету після закінчення трудового договору може бути підписання угоди, яка спеціально визначає обов'язок колишнього службовця щодо збереження секретності. Заборона передачі або використання рівнозначна забороні несумлінної конкуренції[202, с.94].

Якщо з'ясовується, що обов'язок збереження таємниці може створити конфліктну ситуацію на новому місці роботи колишнього службовця, то може бути укладена додаткова домовленість з дією на термін не більше двох років (письмово) з одночасною виплатою винагороди службовцю за збереження цієї інформації.

У положеннях Закону про заборону недобросовісної конкуренції (UWG) ФРН сформульовано склади злочинів і міри відповідальності у разі порушення прав:

–визначається покарання службовцю, робочому або учню підприємства за неправомірне розголошування секрету фірми, підприємства, довіреного йому, або що став доступним через службові відносини. Покарання визначається, якщо дію вчинено з корисливою метою, в цілях конкуренції, з наміром завдати збитку; воно застосовується, якщо дію вчинено протягом терміну дії службових відносин;

—визначається покарання особі, яка використала або повідомить іншій особі неправомірно секрет фірми або підприємства, здобутий з повідомлень, довірених їй або що стали доступними через службові відносини, або в результаті протизаконної дії або дії, що порушує загальноприйняті норми поведінки;

=визначається покарання за неправомірне використання або повідомлення кому-небудь в цілях конкуренції або з корисливою метою конфіденційної інформації, довіреної їй через ділові відносини;

—визначається обов'язок порушника з відшкодування збитку, якщо такий заподіяний діями, вказаними вище.

Відповідно до англійського законодавства, що регулює право на конфіденційну інформацію, цивільний позов правомочного власника конфіденційної інформації про порушення його права може бути задоволений за наявності трьох умов:

—інформація має бути конфіденційною;

—інформація повинна була розкриватися тільки при наявності обставин, що є підставою для виникнення обов'язку дотримувати конфіденційність;

—фактичне розкриття і використання інформації було дійсним, передчасним і неправомірним[202, с.94].

В Англії нині охорона ноу-хау і торгових секретів в рамках кримінального права не регулюється. В основному вона будується на базі прецедентного права. Це стосується навіть таких протиправних діянь, як крадіжка секретних документів, матеріалів і т. ін., незважаючи те, що теоретично ці діяння можуть підпадати під дію Закону про крадіжки 1968 р. Таке положення докорінно відрізняється від законодавства країн континентального права (Франції, Італії та ін.), де кримінальними кодексами передбачені спеціальні статті, що містять санкції за неправомірне розкриття і використання промислових секретів[202, с.92].

Згідно з англійським правом, відносно ноу-хау і торгових секретів можливе застосування норм, під які підпадає таке злочинне діяння, як злочинна змова. Під ним мається на увазі угода двох або більше осіб про здійснення протиправного діяння або здійснення правомірного діяння злочинними засобами. Підбурювання до таких дій також вважається злочином[202, с.92].

За відсутності чітких і докладних нормативних положень, що регулюють правовідносини, пов'язані з ноу-хау, англійські суди при розгляді справ ґрунтуються на теорії квазі-договору (договір на основі конклюдентних дій) або порушенні конфіденційності. Проте багато, якщо не більшість, дій, що підпадають за європейським законодавством під недобросовісну конкуренцію (ведення справ під чужим ім'ям, знищення чужої продукції, зловживання або введення в оману контрагента відносно ноу-хау і торговий секрет), є неправомірними і у Великій Британії та кваліфікуються як порушення конфіденційності або договірних зобов'язань[202, с.92].

В англійському праві використовуються три принципи, які застосовуються до будь-якого порушення конфіденційності:

1) якщо інформація передається на умовах конфіденційності, то особа, що одержала її, не має права використовувати або розкривати цю інформацію з метою створення конкуренції власнику інформації;

2) якщо доведено, що відповідач умисно або ненавмисно розкрив конфіденційну інформацію без згоди власника, він визнається винним в порушенні прав власника інформації;

3) особа, що отримала конфіденційну інформацію, не має права використовувати її раніше, ніж власник інформації, для заняття найбільш вигідних позицій, навіть якщо зміст цієї інформації був опублікований або може бути встановлений третіми особами шляхом власних досліджень. Передбачається, що власник конфіденційної інформації повинен мати певну перевагу над всією рештою осіб і бути упевненим, що не запізниться на

старті в умовах жорсткої конкуренції. Ці принципи мають узагальнений характер і можуть змінюватися та доповнюватися залежно від конкретних справ, обставин та ін[202, с.93].

При порушенні конфіденційності до порушника застосовуються такі заходи:

1) винесення ухвали суду, яка може мати «проміжну» (слугує лише для запобігання подальшому спричиненню шкоди до прийняття остаточного рішення по справі) або «постійну» дію;

2) взяття відповідачем зобов'язання під присягою передати позивачу або знищити фізичні об'єкти, в які втілені ноу-хау або торговий секрет (позивач може на власний розсуд вибрати ту або іншу міру);

3) компенсація за збитки або упущену вигоду, які стали результатом порушення зобов'язань про конфіденційність.

Третій захід полягає у відшкодуванні збитків, викликаних порушенням конфіденційності[202, с.93].

В англійському прецедентному праві відомі такі категорії збитків:

– прості або загальні, які можуть бути легко встановлені з достатньою точністю;

– спеціальні, які також можуть бути встановлені з достатньою точністю, але на них повинно бути спеціально звернуто увагу суду, оскільки вони не такі очевидні;

– обтяжливі, які можуть розглядатися як компенсація за негідні методи, за допомогою яких відбулося порушення конфіденційності;

– «зразкові», відшкодування яких має слугувати ніби наочним прикладом і застереженням для відповідача від подібних порушень у майбутньому;

– умовні, коли передбачається виплата позивачу визначеної суми за порушення його прав та інтересів, навіть якщо позивач взагалі не претендує на яку-небудь компенсацію збитків[202, с.93].

У відносинах, пов'язаних зі створенням службових винаходів, застосовуються особливі правила.

Якщо секрет є службовим винаходом в значенні Закону про службове винахідництво, то винахідник-службовець зобов'язаний зберігати секрет, поки винахід не стане використовуватись вільно. А особа, що отримала знання незалежно від власника секрету, використовує їх вільно у власних інтересах, а той, хто правомірно придбав знання у власника секрету, мимоволі вступає з ним у зобов'язальні відносини, які, як правило, оформляються договором. Дії службовця щодо передачі і використання неправомірно отриманих знань кваліфікуються як порушення позадоговірних зобов'язань[203, с.116].

Можемо підсумувати і зазначити, що в Англії досить гарна судова практика для правового захисту власника комерційної таємниці від сучасних загроз різних типів.

У Швейцарії склалася чітка і достатньо ефективно чинна система нормативних актів, що становить основу правового режиму добросовісної конкуренції[202, с.95].

У швейцарському праві передбачені цивільно-правові і кримінально-правові санкції за порушення правил добросовісної конкуренції. При цьому наявність збитку для конкурента (клієнтури) далеко не завжди є умовою настання відповідальності: незаконними можуть вважатися також дії, що не призвели до виникнення збитку, але загрожують його спричинити. Що стосується вини порушника, то вона розглядається судовою практикою як умова відповідальності постільки, оскільки початковим критерієм для її накладання є добра торгова практика або добра воля, тобто об'єктивний критерій. Таким чином, як умова настання відповідальності за порушення правил добросовісної конкуренції виступає протиправність і винність дій порушника. Це означає (якщо врахувати легальне визначення недобросовісних конкурентних дій) суперечність їх закону і звичаям доброї торгової практики[202, с.95].

Захист порушених (або таких, що знаходяться під загрозою порушення) інтересів конкурента (клієнтури) відбувається в позовному порядку. Позовна заява може бути подана як самим конкурентом або клієнтом, так і іншими особами, зокрема: економічними і професійними асоціаціями, іншими організаціями федерального або кантонального масштабу, що здійснюють захист прав споживача (за умови, що подібні дії входять до їх компетенції згідно зі статутом). А особа, інтереси якої порушені (або відносно інтересів якої існує загроза порушення), а також інші перераховані особи мають право вимагати за судом заборони здійснення недобросовісних конкурентних дій (або, відповідно, їх припинення), констатації незаконності таких дій, спростування або іншого доведення рішення до зведення невизначеного (або обмеженого) кола осіб. Крім того, така особа має право пред'являти до порушника позов про позадоговірне спричинення шкоди і вимагати відшкодування заподіяного матеріального, економічного і (або) морального збитку. Крім передбачених таким чином цивільно-правових санкцій, закон встановлює санкції кримінального характеру: ув'язнення або штраф розміром до 100 тис. швейцарських франків[202, с.95].

В цьому плані викликає інтерес ч.1 ст.273 КК Нідерландів, котра передбачає відповідальність для того, хто умисно розкриває особливу інформацію, пов'язану з комерційною чи промисловою організацією або організацією сфери обслуговування, у якій винна особа працює або працювала, за умови, що вона зобов'язана була зберігати інформацію в таємниці. Не викликає сумнівів і та обставина, що цивільне і трудове законодавство України повинне чітко регулювати взаємовідносини між роботодавцем і звільненим працівником з приводу збереження останнім комерційної таємниці, яка стала йому відомою під час здійснення трудової діяльності [85, с.789].

У Польщі в законі «Про боротьбу з недобросовісною конкуренцією» 1993 р. передбачена охорона виробничих секретів підприємства. Відповідно до цього Закону під виробничим секретом розуміється неоприлюднена

технічна, технологічна, комерційна або організаційна інформація підприємства, відносно якої підприємець вжив заходів щодо охорони конфіденційності. При цьому недобросовісною конкуренцією є передача, оприлюднення або використання інформації, що є виробничим секретом, або її отримання від неуповноваженої особи, якщо це загрожує істотним інтересам підприємства. Ця норма застосовується також до особи, що виконувала роботу на основі трудових або інших правовідносин, протягом трьох років з моменту її звільнення, якщо договір не передбачає іншого, або виробничий секрет скасовано[202, с.96].

Разом з тим ця норма не застосовується до тих осіб, які отримали таку інформацію сумлінно, на відшкодувальній основі. Проте і в цьому випадку суд може зобов'язати одержувача інформації виплатити відповідну винагороду за її використання[202, с.96].

За вчинення недобросовісних конкурентних дій польський закон передбачає адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність.

Проаналізувавши правову охорону комерційної таємниці провідних Європейських країн, можемо констатувати, що там це питання здебільшого регулює конкурентне право.

Багато аспектів азійських законів щодо охорони комерційних секретів зіставні із законодавством США. Схожість підходів до цієї проблеми в Гонконгу, Малайзії і Сінгапурі пояснюється британським походженням чинного там законодавства. Проте загальним їх елементом є відсутність вимоги новизни інформації, що охороняється, бо її власник не зобов'язаний бути першим володарем секрету. У законодавстві всіх країн світу міститься умова відносної, а не абсолютної секретності. Майже скрізь охороняється технічна інформація, включаючи робочі креслення, технологічні процеси і формули. Але відношення до підприємницької інформації неоднакове. На відміну від патентних законів, не встановлюються тимчасові обмеження для комерційних секретів, їх існування припиняється тільки після розкриття

громадськості. Ще одна особливість: дані об'єкти не перешкоджають іншим особам мати в своєму розпорядженні аналогічну інформацію. Так, не забороняється розбирання пристроїв з метою їх вивчення і відтворення.

Також необхідно враховувати відмінності в тлумаченні поняття «комерційні секрети». Так, у Китаї, Японії, Південній Кореї і на Тайвані до останніх належать поштові відправлення, відомості про цінові знижки і методи ведення бізнесу. У Південній Кореї також охороняють «управлінську інформацію», в Китаї – «оперативну», а на Тайвані – «торгову».

У Малайзії, Сінгапурі і Гонконгу такі види інформації не підпадають під дію спеціальних законів, і потрібно керуватися законом про конфіденційність. У названих вище країнах відповідальність за використання секрету не знімається і з третіх осіб, якщо вони знали або повинні були знати, що подальше застосування технології порушує права його власника. В інших країнах відповідальність третіх осіб може різнитись: в Японії, на Тайвані і в Південній Кореї вимоги більш жорсткі, в Китаї дещо пом'якшені[202, с.97].

Процедура відшкодування збитку за розкриття секрету включає низку умов: судове підтвердження фактичних збитків, визначення суми, що підлягає відшкодуванню, покриття витрат на послуги адвокатів тощо. Найчастіше виходять з ринкової вартості відомостей. Проте на Тайвані допускається покарання винного за допомогою стягнення триразового розміру збитку. У Малайзії, Сінгапурі, Гонконгу і Японії порушник оплачує витрати потерпілого на роботу адвокатів[202, с.97].

По-різному трактують і питання ліцензування технологій. Зокрема у Південній Кореї та низці інших країн світу ліцензування деяких комерційних секретів має проводитися із схвалення компетентними державними органами. У Китаї подібному узгодженню підлягають ліцензії з терміном дії понад 10 років. Враховуючи зазначене вище, при укладанні ліцензійних угод з представниками країн Азії рекомендується уважно вивчати особливості національних законодавств і культурних традицій, детально обговорювати види і обсяг ліцензованої технологічної, а також іншої інформації[202, с.97].

Закон КНР про недобросовісну конкуренцію (ст. 25) передбачає накладення штрафу, у Південній Кореї накладається ув'язнення строком до трьох років і штраф, на Тайвані – ув'язнення до одного року або штраф. У Сінгапурі, Гонконгу і Малайзії такі порушення кримінальному переслідуванню не підлягають[202, с.97].

Підсумовуючи ми можемо констатувати, що у країнах Азії здебільшого матеріальна відповідальність та цивільно-правова за незаконні дії щодо комерційної таємниці.

У Цивільному кодексі Республіки Казахстан відповідно з ч.2 ст.126 ЦК Казахстану особи, які незаконними методами одержали інформацію, що складає службову або комерційну таємницю, а також службовці в протиріч трудовому договору чи контрагенти в протиріч цивільно-правовому договору, які її розголосили, зобов'язані відшкодувати завданий збиток. Лише за наявності цих трьох умов, правомірний власник конфіденційної інформації може розраховувати на найбільш повний судовий захист свого порушеного права і відшкодування понесених збитків. Слід також зазначити, що у законодавстві Республіки Казахстан, як і в Україні, відсутній закон про комерційну таємницю [106].

У більшості юрисдикцій США до прийняття Федерального Закону США про комерційну таємницю, комерційна таємниця охоронялася законами в кожному штаті окремо. 42 штати та Округ Колумбія прийняли ту чи іншу версію Уніфікованого Закону про комерційну таємницю (Uniform Trade Secrets Act). Згаданий акт визначав комерційну таємницю як інформацію, у тому числі це формула, зразок, компіляція, програма, пристрій, метод, техніка або процес, що має самостійну економічну цінність, дійсну або потенційну, в силу того, що не є загальновідомою чи легкодоступною з використанням необхідних засобів для осіб, які можуть отримати економічну вигоду від її розкриття або використання, та є предметом зусиль, що є розумними за відповідних обставин для збереження її секретності [204].

У 2016 р. Конгрес США ухвалив Федеральний Закон про комерційну таємницю (Defend Trade Secrets Act of 2016, скорочена назва – DTSA). Закон систематизував норми щодо захисту комерційної таємниці у всіх штатах США, а також передбачив можливість притягнення до відповідальності співробітників і підрядників за розголошення комерційної таємниці компанії тощо [205].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що, на нашу думку, в Україні потрібно систематизувати національне законодавство про комерційну таємницю шляхом прийняття Закону України «Про комерційну таємницю» (проект якого ми запропонували у додатку А) як, наприклад, це було зроблено у США 11 травня 2016 р. [206,с.41].

Без надійного захисту інформації, що становить комерційну таємницю, підприємство, установа чи організація може залишитись без прибутку або й в загалі припинити своє існування. Саме тому, надійний захист комерційної таємниці і буде сприяти надійній протидії комерційному шпигунству [206,с.41]. До речі за підрахунками американських фахівців втрата 20% інформації, що складає комерційну таємницю, веде до банкрутства організації протягом місяця в 60 випадках зі 100 [207].

Директор ФБР Роберт Мюллер (2001-2013р.) визначив контррозвідку другим (після боротьби з тероризмом) пріоритетом для ФБР. Відділ економічного шпигунства призначений для боротьби із загрозою економічного шпигунства. Сфера зацікавленості відділу включає розробку навчальних та просвітницьких матеріалів, участь у конференціях, відвідування приватних підприємств, роботу з правоохоронними органами та розвідувального співтовариства на вимогу питань, і надання конкретної секретної та несекретної презентацій. ФБР дає такі рекомендації (шість кроків), які необхідно здійснити для захисту свого бізнесу від шпигунства:

- 1) визначення інсайдерів і аутсайдерів, що становлять загрозу для компанії;
- 2) ідентифікація і оцінка комерційної таємниці;

- 3) реалізація активного плану щодо охорони комерційної таємниці;
- 4) захист фізичних та електронних версій комерційної таємниці;
- 5) обмеження інтелектуальних знань лише з потреби знати основне;
- 6) забезпечення професійної підготовки співробітників з питань інтелектуальної власності компанії і план безпеки [208].

Загалом інформаційна безпека базується на принципах цілісності інформаційних ресурсів, їх конфіденційності та захищеності від несанкціонованого доступу, а також гарантії надійного використання, під якою у США розуміється гарантія інформації, яка визначається як інформаційна операція або операції, пов'язані із захистом інформації та інформаційних систем за рахунок забезпечення їх готовності (доступності), цілісності, автентичності, конфіденційності та несуперечливості (таємна директива Міністерства оборони США S-3600.1) [209].

Звичайно, складно говорити про якийсь універсальний рецепт захисту інтелектуальної власності будь-якої компанії. Адже якщо для наукомістких виробництв ключовим аспектом є охорона винаходів, то для ІТ-компаній важливий передусім захист авторських прав, а правові режими цих об'єктів права інтелектуальної власності мають багато відмінностей. Однак, одне правило все ж можна назвати загальним для всіх: зазвичай простіше запобігти (або хоча б мінімізувати ризики) порушенню своїх прав, ніж захищати їх згодом [92].

За даними журналу Форбс, на 1 грудня 2014 року Україна займає 88 місце за привабливістю ведення бізнесу. В даному рейтингу Україна поступалась таким країнам, як Польща, Сербія, Туніс, проте знаходиться вище за Бразилію, Індію та Росію [210].

Вважаємо, що позитивний досвід накопичений у країнах з розвинутими ринковими відносинами як ЄС, США, Азії, так і тих держав, що знаходяться в процесі трансформації, може бути використаний в Україні для сучасної правової охорони комерційної таємниці.

На підставі аналізу нормативно-правових актів, які встановлюють юридичну відповідальність за порушення законодавства про охорону комерційної таємниці в зарубіжних країнах, зроблено висновок про його яскраво виражену кримінально-правову спрямованість, що, на думку автора, є неприйнятним для національного законодавства, оскільки: а) посилення кримінальної відповідальності не сприяє підвищенню ефективності охорони комерційної таємниці; б) визначальна роль у застосуванні заходів щодо охорони комерційної таємниці належить профілактиці правопорушень в окресленій сфері суспільних відносин; в) найбільш дієвий та ефективний спосіб охорони комерційної таємниці полягає у застосуванні нового для національної правової системи різновиду відповідальності – корпоративної.

3.2. Удосконалення законодавства України у сфері охорони комерційної таємниці

У цьому підрозділі дисертації ми спочатку розглянемо законодавство України, що стосується охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання, а потім погляди науковців на проблематику в цій дуже важливій сфері для економіки нашої держави.

Відповідно ст. 42 Конституції України, кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, і держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності. І не допускаються зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісна конкуренція, де види і межі монополії визначаються законом [19].

У Законі України «Про інформацію», а саме у ст. 20 вказано, що інформація поділяється на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом, де будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. А ст. 21. конкретизує, що інформацією з обмеженим доступом є конфіденційна, таємна та службова

інформація. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом[22].

А Закон України «Про доступ до публічної інформації» має визначення, що є таємна інформація, а саме у ст. 8 таємна інформація – це інформація, доступ до якої обмежується відповідно до частини другої статті 6 цього Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю в тому числі й комерційну таємницю [211].

В ЦК України у главі 46 ст. 505 зазначено, що комерційною таємницею є інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи в певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які звичайно мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. У ст. 506 ЦКУ визначено, що майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:

- 1) право на використання комерційної таємниці;
- 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;

4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом. Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать

особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором. Ст. 507 ЦКУ зазначає, що органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, яка є комерційною таємницею та створення якої потребує значних зусиль і яка надана їм з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, що містять нові хімічні сполуки. Ця інформація охороняється органами державної влади також від розголошення, крім випадків, коли розголошення необхідне для забезпечення захисту населення або не вжито заходів щодо її охорони від недобросовісного комерційного використання. Органи державної влади зобов'язані охороняти комерційну таємницю також в інших випадках, передбачених законом. У ст. 508 ЦКУ йдеться про строк чинності права інтелектуальної власності на комерційну таємницю, яка обмежується строком існування сукупності ознак комерційної таємниці, встановлених частиною першою ст. 505 [41].

Відповідно до ГК України, де у ст. 162 суб'єкт господарювання, що є володільцем технічної, організаційної або іншої комерційної інформації, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а володілець інформації вживає належних заходів до охорони її конфіденційності. Строк правової охорони комерційної таємниці обмежується часом дії сукупності зазначених у частині першій цієї статті умов, а особа, яка протиправно використовує комерційну інформацію, що належить суб'єкту господарювання, зобов'язана відшкодувати завдані йому такими діями збитки відповідно до закону. Особа, яка самостійно і добросовісно одержала інформацію, що є комерційною таємницею, має право використовувати цю інформацію на свій власний розсуд [40].

Як бачимо комерційну таємницю в Україні регулює низка законів і кодифікованих законів, але немає централізованого впорядкованого в один закон всієї проблематики, що стосується комерційної таємниці в нашій державі. Тому на нашу думку потрібно прийняти Закон України «Про комерційну таємницю», який би систематизував законодавство України в цій дуже важливій для нашої державі сфері (проект якого ми запропонували у додатку А).

Законодавством України передбачена кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та інша відповідальність не лише за розголошення, а й за незаконне збирання з метою використання чи використання відомостей, що становлять комерційну таємницю.

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», де у разі встановлення факту дискредитації суб'єкта господарювання Антимонопольний комітет України та його територіальні відділення мають право прийняти рішення про офіційне спростування за рахунок порушника поширених помилкових, неточних чи неповних відомостей у термін і спосіб, що визначаються законодавством або цим рішенням [167].

На думку науковця, господарсько-правова відповідальність передбачена статтями 21, 25 і 26 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» є досить м'яка [212, с.266].

За неправомірні дії щодо комерційної таємниці, законодавством України передбачено такі види відповідальності: матеріальна, адміністративна, кримінальна, цивільно-правова.

Поняття «безпека підприємства» характеризує умови, що забезпечують стійку й прибуткову діяльність, з реалізацією всіх запланованих організацією комерційних програм і гарантують захист від внутрішніх та зовнішніх загроз. Незаперечним є факт, що система безпеки підприємства включає наступні складові: 1) інтелектуальну і кадрову; 2) інформаційну; 3)

техніко–технологічну; 4) фінансову; 5) політико-правову та екологічну; 6) силову (відділ безпеки підприємства) [213].

Весь інформаційний простір можна підрозділити на такі типи інформації, як відкриту (для вільного й офіційного доступу), закриту (тобто складає певну таємницю або конфіденційну інформацію) та «слухову» (що передається неофіційно в усній формі). Тому, з метою розвідування, існують різні схеми доступу до інформації: агентурна розвідка, технічна розвідка, аналітична розвідка. Конкурентна розвідка на відміну від промислового, економічного, комерційного шпигунства, розглядається як добросовісна конкуренція та вважається легальною діяльністю [65].

Особливої уваги заслуговує і такий потужний пласт для конкурентної розвідки, шпигунства і, навіть, підриву безпеки країни, як управління інформацією в мережі Інтернет [53]. Саме задля припинення таких дій, враховуючи зовнішню агресію по відношенню до України, Указом Президента України від 15 травня 2017 року [214], було введено у дію рішення РНБО щодо блокування (терміном на три роки) активів російських сайтів: "ВКонтакте", "Однокласники", "Мейл.ру" та "Яндекс", і заборона інтернет-провайдером надавати доступ до вказаних ресурсів [214].

Як наголошують фахівці, Інтернет – це не лише ресурс для збору інформації, але й з його допомогою нині можна «формувати» суспільну думку, смаки, переконання, ідеологію і т.д. [53, с.108-116].

І програмні засоби, які працюють на комп'ютерах підприємства, установи чи організації, а паралельно можуть збирати інформацію про дане підприємство. Це, наприклад, можуть бути антивірусні програми чи, скажімо, бухгалтерські програми. Тож зрозумілим стає крок щодо вимоги вищезгаданого Указу [214] з блокування сайтів російських антивірусних компаній: "Лабораторія Касперського", DrWeb та бухгалтерської програми «1С».

Подальша еволюція правових систем і юридичної науки має і буде здійснюватися з урахуванням положень права сталого розвитку – як на

міжнародному, так і на національному рівнях. При цьому лише комплексне (що стосується практично всіх галузей права) впровадження правових засобів запобігання глобальним загрозам, може забезпечити сталий розвиток громад, суспільства, держави, людства в цілому[215].

Деяким проблемам вивченню захисту інформації з обмеженим доступом, в тому числі і комерційній таємниці присвячені праці: А. Новицької-Колодіної, О. Сергєєва, Є. Лащука, М. Хавронюка, Ю. Капіца, О. Світличного, О. Радутного, В. Аверченко, Д. Ландє, В. Прищепи, В. Путятіна, О. Торокіна, Б. Пугінського, О. Неверова., Т. Кашаніної, О. Кибенка, Г. Прокоповича, А. Кулікова.

Останніми десятиліттями все більше робіт спрямовано на аналіз захисту саме економічної, комерційної інформації підприємства в системі забезпечення його безпеки, серед них можна виділити праці: Іванюти Т.М., Богуш В.М., Бондарчука Ю.В., Марущак А.І., Юдіна О.К, Кузьміної С.А, Підопригори О.А., Підопригори О.О., Ізмайлової Е.В., Яніни Є.В., Дудорова О.О. Заслуговує на увагу і те, що ряд робіт вітчизняних вчених присвячений захисту інформації в комп'ютерних мережах та ін.

Як зазначає О.П. Світличний про недоцільність встановлення адміністративної та кримінальної відповідальності юридичної особи за порушення прав інтелектуальної власності. На сьогодні чинне вітчизняне законодавство має достатньо норм, якими встановлено адміністративну відповідальність юридичної особи. Якщо говорити про кримінальну відповідальність юридичної особи, слід зазначити, що юридична особа є абстрактною правовою конструкцією, а кримінальне покарання має особистий репресивний характер, спрямований на волю та психологічне ставлення до вчиненого злочину. На відміну від фізичної особи, юридична особа не відповідає ні розумом, ні волею, До того ж, порядок порушення кримінальної справи юридичної особи не узгоджується з процесуальними порядком порушення кримінальної справи фізичної особи давати показання з пред'явленого йому обвинувачення або відмовитися давати показання і

відповідати на запитання тощо. Відповідно, вина юридичної особи не може бути встановлена за тими ж правилами, що й вина фізичної особи. Тому, на думку автора, на сьогодні питання встановлення адміністративної або кримінальної відповідальності юридичної особи є передчасним [216, с.201].

У більшості пострадянських держав ухвалено законодавство про комерційну таємницю. В Україні таке регулювання відсутнє, хоча й були розроблені проекти законів щодо охорони комерційної таємниці, але вони не знайшли підтримки. Чинне законодавство встановлює тільки загальні правила у сфері виявлення, збору, аналізу та передачі інформації, яка зазначена як комерційна, відтак питання унормування цієї сфери правових відносин залишаються актуальними [217, с.13].

У вузькому, або спеціально-юридичному значенні юридична відповідальність інтерпретується як реакція держави на вчинене правопорушення. У вказаному значенні юридична відповідальність є обов'язком особи перетерплювати певні позбавлення державно-владного характеру, передбачені законом, за вчинене правопорушення [218, с.291].

Юридична відповідальність – різновид правового примуса, що припускає наявність обов'язку, закріпленого в законі, розуміння необхідності його виконання, а також можливість настання несприятливих наслідків (застосування санкцій) у разі порушення обов'язку. До ознак юридичної відповідальності відносяться наступні: 1) юридична відповідальність завжди пов'язана з державним примусом. Це означає, що юридична відповідальність припускає виникнення охоронної правовідносини, у якій зобов'язана сторона – правопорушник – змушена підкоритися вимозі уповноваженої – держави в особі її органів і посадових осіб; 2) юридична відповідальність характеризується певними позбавленнями, що винний зобов'язаний перетерпіти; 3) юридична відповідальність настає тільки за вчинене правопорушення [218, с.293-294].

Юридичною відповідальністю називається застосування до особи, що вчинила правопорушення, примусових заходів, передбачених санкцією

порушеної норми, у встановленому законом для цього процесуальному порядку [219, с.592].

На думку Є. Лащука, безпосереднім об'єктом цих злочинів є встановлений порядок використання відомостей, що становлять комерційну таємницю (добросовісна конкуренція) та право на таємницю комерційної діяльності [220, с.77]. Сходною є позиція М. Хавронюка, який вважає, що безпосереднім об'єктом названих злочинів є встановлений режим комерційної таємниці, який забезпечує конкуренцію в підприємницькій діяльності і безпеку такої діяльності [24, с.14].

На думку О.Е. Радутного, має бути забороненим будь-яке розголошення комерційної таємниці будь-якою особою, що була втаємничена на законних підставах. Тому вчений вважає можливим характеристику суб'єкта злочину, передбаченого ст.232 КК України, викласти в наступній редакції: „особою, якій ця таємниця відома у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю або на інших законних підставах...” [221, с.111].

В Україні потрібно ухвалити Закон України «Про комерційну таємницю», який би врегулював різноманітні проблемні питання у сфері комерційної таємниці. У ньому, зокрема, потрібно передбачити відповідальність державних органів (які у зв'язку зі службовою діяльністю мають доступ до комерційної таємниці) за витік комерційної таємниці [222, с.203].

Однією з форм складних дій може виступати примушування особи до протиправної передачі замовнику відомостей, що становлять комерційну таємницю. Під примушуванням слід розуміти усну, письмову, або невербальну вимогу – висловлену в категоричній формі пропозицію потерпілому вчинити негайно чи в обумовлений час певні дії або утримуватися від їх вчинення. При цьому така вимога обов'язково має бути конкретизованою, тобто стосуватися вчинення конкретних дій. Категоричність вимоги полягає в погрозі вчинити вбивство, позбавити волі,

застосувати насильство над потерпілим або близькими йому особами, знищити чи пошкодити їх майно тощо [223, с.139].

На думку О. Е. Радутного, для правильного визначення суб'єкта злочину, передбаченого ст.232 КК України, перш за все слід встановити, що особа була ознайомлена з комерційною таємницею на законних підставах. У протилежному разі вчинене може бути визнано незаконним збиранням відомостей, що становлять комерційну таємницю, та самостійно кваліфіковано за ст.231 КК України.

На відміну від кримінально-процесуальних, цивільних процесуальних чи господарських процесуальних відносин, які складаються під час розкриття і розслідування кримінальних справ та при здійсненні правосуддя як у сфері публічних, так і приватних інтересів, адміністративні процесуальні відносини виникають, змінюються і припиняються лише у сфері публічного управління. При цьому розгляд і вирішення судами справ про адміністративні правопорушення не є адміністративним судочинством, а саме адміністративне судочинство не є продовженням управлінської діяльності. Воно виступає як форма судового контролю за діяльністю органів владних повноважень, як форма забезпечення захисту прав та інтересів фізичних чи юридичних осіб [224,с.66].

Якщо розглянути цивільне законодавство то завдяки договору сторони визначають свої суб'єктивні права та обов'язки щодо використання та охорони комерційної таємниці в процесі цивільних взаємовідносин між собою та з третіми особами [225, с.627]. Конфіденційна інформація, будучи предметом договірних відносин, може мати різний характер. Договір в даному випадку є джерелом обов'язкових правил поведінки для сторін та виконує функцію захисту цивільних прав суб'єкта на комерційну таємницю.

А. Марущак рекомендує включати норму про нерозголошення комерційної таємниці в трудовий договір (контракт) як керівника підприємства, так й інших співробітників. Науковець зазначає, що зобов'язання про нерозголошення інформації (в тому числі і комерційної

таємниці, конфіденційної інформації) може бути оформлене як записом безпосередньо у тексті трудового договору (контракту), так і у вигляді окремого документа, що є додатком до трудового договору (контракту) [226].

На думку Б.І. Пугінського та О.Г. Неверова, «правові засоби цивільного права утворюють певну систему, головним в якій є договір» [227, с.38]. Механізм використання цивільно-правових засобів в сфері обороту комерційної таємниці включає групу ознак, що розкривають зміст та порядок погодження з контрагентами умов щодо охорони конфіденційності інформації, яка її складає. При цьому необхідно враховувати «способи впливу закону на розсуд договірних контрагентів при розробці таких умов» [228, с.179].

В цивілістичній теорії умови щодо охорони конфіденційності інформації практично не розроблені, за винятком договорів на виконання науково-дослідних робіт (І.А. Зенін, Є.О. Суханов) [229, с.611] та маркетингових досліджень (Е.В. Ізмайлова) [230, с.116]. Разом з тим, слід підкреслити, що на практиці розповсюджена тенденція включення до договору умови щодо конфіденційності інформації, без розкриття її змісту.

Конфіденційність походить з договору, який базується на доктрині *pactasuntservanda* (лат. – «договорів слід дотримуватись») і не потребує більше нічого для захисту інформації, яка передається відповідно до його положень. Захист комерційної таємниці у цьому випадку залежить від договірного застереження про захист конфіденційної інформації [231, с.74].

Процес формування умов щодо охорони конфіденційності інформації передбачає розробку прямих (які виробляються самими сторонами) умов, їх зміст та порядок погодження [232, с.18].

Договорам щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності присвячена глава 75 ЦК України [41]. Це особлива категорія договорів, пов'язаних з використанням та захистом прав інтелектуальної власності. Загальні вимоги до них такі, як і до інших договорів. Водночас цим договорам притаманні певні специфічні риси, пов'язані з предметом

договірних відносин щодо комерційної таємниці як результату інтелектуальної діяльності, яким є виключні майнові права інтелектуальної власності [233, с.370].

Принцип свободи в цивільному праві дозволяє сторонам самостійно регулювати між собою відносини з приводу комерційної таємниці та ноу-хау шляхом укладення договору. Для вибору його моделі, з метою здійснення юридичного захисту своїх приватних інтересів, сторони можуть використовувати як визначені Цивільним кодексом України види договорів, так і невизначені, але такі, що не суперечать загальним засадам цивільного законодавства [234, с.179].

Слід зазначити, що об'єктом договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можуть бути тільки ті об'єкти права інтелектуальної власності, які визнані такими в установленому порядку [233, с.371].

У наукових літературних джерелах зустрічається й така думка [235, с.390], що оскільки передача ноу-хау (в тому числі комерційної таємниці) в основному відбувається в умовах існування тривалих правовідносин, можливим є укладення договорів, які стосуються оплатної оренди. Однак, автор не вважає за доцільне застосовувати норми оплатної оренди в даному випадку.

Такі фахівці, як І.І. Дахно [236, с.146] та В.В. Луць [237, с.510] ототожнюють договір про ноу-хау з ліцензійним договором, який належить до сфери правового захисту майнових прав інтелектуальної власності. Безперечно, що серед вищезгаданих типів договорів найбільш близьким до договору про ноу-хау є ліцензійний договір. Вважаємо, що загальною визначальною рисою цих договорів є передача комерційно цінної інформації.

Є особлива специфіка притаманна формуванню умов правової охорони комерційної таємниці для договору комерційної концесії. В даному випадку потрібен комплексний підхід, який враховує, що за цим договором одночасно здійснюється передача комерційно цінної інформації, виконуються роботи та

надаються послуги з використанням такої інформації, та дозволяє в залежності від форми комерційної таємниці розрізняти виробничий, торговельний та інші види франчайзингу [238, с.551].

За порушення прийнятих на себе зобов'язань за договором комерційної концесії сторони відповідають одна перед одною у формі та обсязі, визначених договором, оскільки ні в Цивільному кодексі, ні в Господарському кодексі немає окремих положень щодо відповідальності сторін за цим договором [237, с.331].

Українські вчені О.А. Підпригора та О.О. Підпригора пропонували визначити ліцензійний договір як консенсуальну двосторонню угоду, за якою одна особа (ліцензіар) зобов'язується передати право на використання об'єкта інтелектуальної власності іншій особі (ліцензіату), яка приймає на себе обов'язок вносити ліцензіарові обумовлені договором платежі та здійснювати інші дії, передбачені договором [239, с.177].

У ліцензійному договорі визначаються вид ліцензії, сфера використання об'єкта права інтелектуальної власності (конкретні права, що надаються за договором, способи використання зазначеного об'єкта, територія та строк, на які надаються права, а також інші умови, які сторони вважають за доцільне включити в договір [240].

У договорі обов'язково має бути умова про дотримання конфіденційності предмета ліцензійного договору, обсягу використання та інших умов ліцензії. Сторони вирішують на свій розсуд, які елементи договору мають бути конфіденційними [233, с.375]. Сторони приймають на себе обов'язок щодо збереження конфіденційності отриманих від ліцензіара технічної документації та інформації, що стосуються виробництва продукції за ліцензією та спеціальної продукції протягом терміну дії договору, а також забезпечують режим комерційної таємниці у випадку передачі ноу-хау третім особам. Сторони встановлюють в договорі взаємну відповідальність за недотримання зобов'язань щодо збереження конфіденційності ноу-хау з визначенням розмірів та порядку відшкодування збитків, а також порядок

захисту прав суб'єктів на інформацію, що складає ноу-хау. Також передбачаються порядок платежів та інші умови договору [237, с.510].

Найбільшу увагу дослідженню форм захисту комерційної таємниці приділяє О. П. Сергєєв, який зазначає, що захист права на комерційну таємницю здійснюється майже в одній, а саме в юрисдикційній формі, суть якої полягає у звертанні за допомогою до компетентних державних органів. Самозахист порушених прав, за умови, що вона не перетворюється в самоправність, у розглянутій сфері зводиться до можливості самостійної нейтралізації і виведення з ладу технічних засобів, незаконно впроваджених третіми особами з метою одержання інформації, а також вживання оперативних заходів щодо дезінформації осіб, що незаконно одержали засекречені відомості, з метою запобігання можливого збитку від їхнього розголошення. У порядку самозахисту можуть, мабуть, застосовуватися і деякі санкції стосовно контрагентів у господарських договорах і найманих робітників, що порушують зобов'язання про нерозголошення конфіденційних відомостей. На думку вченого, основною формою захисту права на комерційну таємницю є юрисдикційна процедура, яка, у свою чергу, поділяється на судовий і адміністративний порядки. Загальновизнаного застосування набуває судовий порядок захисту, що припускає звернення з позовом про захист порушених прав до суду. Оскільки питання про комерційну таємницю безпосередньо пов'язане з підприємницькою діяльністю, ці позови переважно належать до підвідомчості господарських судів. У тих випадках, коли як відповідач виступає працівник, який розголосив комерційну таємницю всупереч трудовому договору (контракту), справа розглядається в суді загальної юрисдикції [241].

На думку Е.В. Ізмайлової, «...необхідно передбачити перелік інформації, яка складає комерційну таємницю контрагента...розголошення якої третім особам не дозволяється, а також встановити умови та порядок використання такої інформації в процесі виконання договірних зобов'язань» [230, с.117].

Правова природа договорів щодо надання оплачуваних послуг достатньо докладно досліджена в юридичній науці [242, с.68]. Натомість, у Цивільному кодексі України договір про надання послуг врегульований у главі 63 у вигляді декількох статей, які дають визначення цього виду договору та описують його істотні ознаки, але не дають належного уявлення про таку важливу групу договорів які об'єднують послуги [233, с.160].

Споживач інформації (замовник) укладає з відповідним суб'єктом (виконавцем) договір про надання послуг, які пов'язані з консультативним і технічним сприянням, наприклад, при обладнанні технологічної лінії виробництва, проведенням юридичного консалтингу, використанням банку даних розміщенням в Інтернеті реклами на сайтах і в електронних виданнях, підготовкою і передачею письмових висновків по електронній пошті [243, с.60] та ін. Консалтинг – це вид інтелектуальної діяльності, основним завданням якої є аналіз, обґрунтування перспектив розвитку та використання науково-технічних інновацій з врахуванням специфіки галузі і проблем клієнта [244, с.91].

Також можуть бути оговорені умови про конфіденційність при передачі інформації на носіях і наданні в цьому зв'язку консультаційних послуг. Певні особливості має договір з інформаційними посередниками і сервіс-провайдерами, що виявляються «в приєднанні користувача до розроблених виконавцем умов договору з одночасним набуттям спеціальних пластикових карт (Інтернет – карт), які містять унікальні (ПІН) коди доступу і ідентифікують користувача» [230,с.77]. Така інформація носить конфіденційний характер.

У зв'язку з недостатністю заходів, що вживаються, наголошується на необхідності концептуального визначення на державному рівні системи поглядів на цілі, завдання та принципи гарантування інформаційної безпеки та захисту інформації [245, с.8].

Ю. Капіца, досліджуючи проблеми захисту комерційної таємниці в європейських країнах, звертає увагу, що ч. 2 ст. 39 Угоди TRIPS передбачає:

«Фізичним і юридичним особам повинна бути надана можливість перешкоджати тому, щоб інформація, що законно знаходиться під їх контролем, без їхньої згоди була розкрита, зібрана або використана іншими особами способом, що суперечить чесній комерційній практиці...». Під словосполученням «спосіб, що суперечить чесній комерційній практиці» для цілей TRIPS у міжнародній практиці мається на увазі, «...як мінімум, практика розірвання договору, підлив довіри, включаючи придбання закритої інформації третіми особами, яким було відомо або не було відомо в результаті грубої недбалості, що придбання такої інформації має на увазі таку практику» [246].

М. Хавронюк зазначає, що на конкретному підприємстві порядок отримання, використання, зберігання і поширення комерційної таємниці може бути відображений у трудових договорах або у спеціальних письмових зобов'язаннях, у правилах внутрішнього трудового розпорядку, в переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства, в наказах про призначення осіб, відповідальних за режим комерційної таємниці, у положеннях (інструкціях) про службу безпеки підприємства, про режим доступу до інформації, що становить комерційну таємницю підприємства, про порядок реєстрації службових осіб організацій та органів, що проводять перевірку підприємства, про порядок надання державним та іншим органам за їх запитом відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства, тощо [247]. На кожному конкретному підприємстві залежно від специфіки його діяльності, видів і обсягів виробництва продукції, кількості працівників та інших умов режим комерційної таємниці може бути менш чи більш жорстким [61].

А. Новицька-Колодіна вказує, що мова йде про закріплення правил надходження, реєстрації, просування, використання і збереження інформації, що містить комерційну таємницю, у відповідних документах: Статуті організації, колективному договорі (ст.10 КЗпП України), посадових інструкціях і контракті працівника з керівництвом комерційного

підприємства. На думку автора, доцільно також вести реєстр, у якому вказувати осіб, ознайомлених з конфіденційною інформацією під розписку [248, с.24, 25].

М. Хавронюк вважає, що малі підприємства, що здійснюють торговельну діяльність, могли б обмежитися виданням одного наказу на підприємстві, у якому мають бути відбиті основні вимоги адміністрації підприємства щодо захисту комерційної таємниці і конфіденційної інформації [249, с.7].

Є. В. Яніна розширено розуміє зміст відповідного локального акта. На її думку, необхідно на рівні локального нормативного акта господарюючого суб'єкта визначати не тільки конкретний перелік відомостей, що відносяться до комерційної таємниці, а й заходи, що визначають порядок обігу її та спрямовані на її захист, терміни, протягом яких відомості, на думку їхнього власника, складають комерційну таємницю, а також максимальні межі її вартісної оцінки, на момент введення обмеження щодо її поширення [250, с.111].

На думку деяких учених, перелік відомостей, розголошення яких може завдати шкоди інтересам підприємства, має визначатися засновниками підприємства і закріплюватися в статуті. Відповідальність працівника за розголошення відомостей, що містять комерційну таємницю, може бути передбачена як у статуті, так у контракті, що укладається працівником із власником підприємства, а також у колективному договорі, правилах внутрішнього трудового розпорядку тощо [251, с.111].

Оформлення доступу до комерційної таємниці може здійснюватися відповідно до затвердженого керівником підприємства Положення про дозвільну систему доступу, де юридично закріплюються повноваження посадових осіб підприємства щодо розподілу інформації і користуванню нею [29, с.160].

Зважаючи на те, що в літературі сукупність норм, що регулюють діяльність господарських товариств, прийнято іменувати корпоративним

правом [252, с.41], регулювання на локальному рівні комерційної таємниці в господарських товариствах можна позначити як корпоративне регулювання.

На думку Т.В. Кашаніної, способом закріплення того, що є комерційною таємницею, є корпоративний акт, що називається Положенням про конфіденційність інформації (або про комерційну таємницю). У ньому перелічуються відомості, що відносяться до конфіденційних, указуються суб'єкти, на яких покладається обов'язок зберігання комерційної таємниці, термін, протягом якого існує такий обов'язок, санкції, що накладаються за її порушення [253, с.505].

О.Р. Кибенко правильно вказує, що відповідальність за розголошення конфіденційної інформації (комерційної таємниці) може встановлюватися не лише чинним законодавством, а й установчими документами (або спеціальними нормативними актами товариства – Положенням про порядок ознайомлення учасників з інформацією про діяльність товариства, Положенням про конфіденційність інформації, Положенням про відповідальність посадових осіб товариства тощо) [252, с.88-89].

У літературі справедливо вказується, що повноваження органів управління акціонерного товариства по визначенню складу й обсягу відомостей, що складають комерційну таємницю, у Законі України «Про господарські товариства» не визначені. Отже, ці повноваження повинні бути визначені в установчих документах конкретного акціонерного товариства або у внутрішніх (локальних) його актах [254, с.140-141].

Так, О.Е. Радутний вважає недоцільною існуючу заборону щодо віднесення окремих відомостей до складу комерційної таємниці (постанова Кабінету міністрів України „Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці” № 611 від 09.08.1993 р.), оскільки надання інформації таємного статусу не означає абсолютного заперечення на ознайомлення з нею за наявності законних підстав. Повна заборона послаблює позицію власника цінної інформації щодо необмеженого кола неуповноважених осіб і може створити підґрунтя для зловживань з боку владних структур [255, с.11].

Науковець О.О. Дудоров вважає, що ця пропозиція заслуговує на підтримку [85, с.776].

Комерційною таємницею також не є відомості, що складають державну таємницю. Відповідно до ст.1 Закону України „Про державну таємницю”, державна таємниця – це вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою[223].

Аналізуючи проблеми правового захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання, можна дійти висновку, щодо необхідності подальшої законодавчої, науково-дослідної роботи та постійної розробки практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи організації захисту охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання в Україні[21].

Так, Г. Прокопович вважає, що до відомостей, що складають комерційну таємницю, можна віднести будь-які відомості, спрямовані на одержання максимального прибутку при зроблених витратах, наприклад обсяг продукції, що випускається, та ціна її постачання [256, с.35].

Подібну позицію займає А. Куліков. На його думку, будь-яка інформація, за винятком наведеної в переліку інформації, що не може складати комерційну таємницю, що представляє для суб'єктів підприємницької діяльності (громадян-підприємців, комерційних організацій, некомерційних організацій, що здійснюють підприємницьку діяльність) інтерес з погляду одержання прибутку від її використання, може бути віднесена до комерційної таємниці і, отже, підлягає захисту способами, передбаченими ЦКУ [100, с.103].

В «економіці знань» основним активом є не матеріальні засоби, а інтелектуальна власність та інновації, що виступають ефективним засобом подолання економічних криз. До речі, вага факторів, що зумовили економічне зростання США протягом останніх 50-ти років, є такою:

технічний прогрес – 49 %, праця – 27 %, капітал – 24 % [257, с. 58]. В умовах ринку і посилення конкуренції дедалі більшого значення набувають такі поняття, як ділова інформація, секрет виробництва, комерційна таємниця, ноу-хау, конфіденційна інформація, інформація обмеженого доступу. Важливою умовою інноваційного розвитку є гарантії прав приватних власників, баланс комерційних інтересів і справедливого задоволення соціальних потреб. З огляду на те, що лише патентний захист неспроможний задовольнити потреби дослідників [258, с. 79–94].

На думку фахівців, важливим внеском в інноваційний процес є новий повсякденний досвід, діяльність менеджерів, інженерів, споживачів, окрім цього, інноваційний процес не обмежується лише сферою технологій [259]. Тому особливістю угод про передачу комерційної таємниці є те, що на компенсаційній основі передається право на використання знань і досвіду[76].

Слід ураховувати, що збереження конфіденційного статусу комерційної інформації не суперечить ідеї її державної реєстрації, прикладом чого є правовий інститут ексклюзивності даних (охорони реєстраційних даних, наданих для одержання дозволу на виведення лікарського засобу на ринок), під яким розуміють спеціальний правовий режим, спрямований на охорону інноваційних об'єктів, що передбачає обмеження використання реєстраційної інформації оригінального лікарського засобу виробниками генеричних препаратів для їх державної реєстрації, та надання публічно-правового захисту правам власника реєстраційного посвідчення на лікарський засіб на власний розсуд використовувати дані власних досліджень стосовно зареєстрованого препарату в межах визначеного законом строку [260].

Для гармонізації відносин держави і недержавних структур з метою формування громадянського суспільства необхідна концентрація зусиль абсолютно всіх суб'єктів права і зацікавленість їх в цьому прогресі, зокрема недержавних інститутів [261, с.22-23].

Під захистом інтелектуальної власності розуміють сукупність заходів, що їх застосовує правомочна особа самостійно чи шляхом звернення до компетентних органів, які спрямовані на недопущення або припинення порушення, оспорування, невизнання чи посягання на права інтелектуальної власності або охоронювані законом інтереси у вказаній сфері [262, с. 119].

Активна форма застосовується щодо комерційної таємниці, коли власник інформації встановлює обмежений режим доступу до неї. Зокрема, О. Орлюк говорить про два значення захисту прав – широке (правовий механізм реалізації прав інтелектуальної власності на всіх стадіях обігу об'єкта) та вузьке (лише захист порушених прав) [263, с. 24–29].

З метою стимулювання інноваційного розвитку і сучасного захисту корпоративної безпеки суб'єктів господарювання, потрібно й в подальшому шукати шляхи удосконалення законодавства нашої країни [264, с. 90].

На думку деяких науковців, потрібно передбачити відповідальність посадових осіб державних органів у формі відшкодування завданої шкоди за порушення законодавства про комерційну таємницю, у тому числі її неправомірне розголошення і використання, що сприяло підвищенню рівня захисту права суб'єктів господарювання на комерційну таємницю. Це можна зробити на підставі позадоговірних зобов'язань про відшкодування шкоди, передбачених главою 82 Цивільного кодексу України [265, с. 51].

Підсумовуючи вищесказане потрібно відзначити, що вирішенням дуже важливого питання для суб'єктів господарювання в нашій державі, повинно стати прийняття Закону України “Про комерційну таємницю” та приведення українського законодавства у відповідність із законодавством розвинутих країн з ринковою економікою [266, с. 200].

Досить цікаві наукові дослідження, що стосуються охорони комерційної таємниці були проведені науковцями [267, 268, 107, 269, 270], які в цілому поділяють наші думки стосовно прийняття спеціального закону в сфері правовідносин щодо охорони комерційної таємниці в Україні.

Підводячи підсумки, можемо констатувати про необхідність

перспективи подальших розвідок у даному напрямку, а саме для протидії сучасним загрозам, і удосконаленні охорони комерційної таємниці в цілому [271, с. 230].

На нашу думку, враховуючи сфери застосування кримінально-правових норм про комерційну таємницю в ККУ, не є перспективним вирішення проблем забезпечення права на комерційну таємницю шляхом посилення або введення кримінальної відповідальності. Для підвищення ступеня захисту права суб'єкта господарювання на комерційну таємницю в Україні, більш ефективним є запобігання правопорушенням у цій сфері, застосування корпоративної відповідальності, цивільно-правової, адміністративної відповідальності та ін., а ніж застосування кримінальної відповідальності [272].

Потрібно також зазначити, що ми у своїх працях запропонували наше бачення удосконалення законодавства України у сфері охорони комерційної таємниці [273;274;275;276;277].

Визначено проблемні аспекти правового регулювання охорони комерційної таємниці, а саме: а) відсутність у трудовому законодавстві правових норм, що регулюють встановлення режиму комерційної таємниці в рамках договірних і трудових відносин; б) прогалини в забезпеченні режиму захисту комерційної таємниці при її передачі правоохоронним і контролюючим органам; в) неврегульованість порядку встановлення та реалізації матеріальної відповідальності за витік, або втрату носіїв з комерційною таємницею. Сформульовано перспективні напрямки поліпшення нормативно-правового забезпечення захисту комерційної таємниці організацій на внутрішньовідомчому (корпоративному) рівні, а саме: а) закріплення у корпоративних управлінських актах права підприємства на володіння та захист комерційної таємниці; б) встановлення керівником підприємства переліку відомостей, які підлягають захисту як комерційна таємниця; в) затвердження типового положення про комерційну таємницю; г) розроблення інструкції з організації роботи з документами, що

містять комерційну таємницю; д) врахування в типовому трудовому договорі (контракті) умов щодо нерозголошення комерційної таємниці працівником. Виокремлено особливість законодавчого забезпечення захисту комерційної таємниці, яка полягає у концентрації зазначених норм переважно у кодифікованих правових актах. На цій підставі автором сформульовано пропозиції, зміст яких стосується: 1) закріплення у Кодексі законів про працю України: а) юридично оформленого обов'язку працівника щодо нерозголошення комерційної таємниці, що належить роботодавцю, без спеціального дозволу; б) встановлення в трудовому договорі чітко визначеного терміну, впродовж якого працівник не матиме права працювати в організаціях-конкурентах попереднього роботодавця за умови, якщо працівник мав доступ до комерційної таємниці; 2) закріплення в Господарському кодексі України норм, що регулюють порядок укладання угод про конфіденційність і нерозголошення комерційної таємниці; 3) закріплення в Цивільному кодексі України норм, що регулюють порядок зберігання комерційної таємниці у договірних відносинах.

Висновки до розділу 3

На підставі аналізу нормативно-правових актів, які встановлюють юридичну відповідальність за порушення законодавства про захист комерційної таємниці в зарубіжних країнах, зроблено висновок про його яскраво виражену кримінально-правову спрямованість, що, на думку автора, є неприйнятним для національного законодавства, оскільки: а) посилення кримінальної відповідальності не сприяє підвищенню ефективності захисту комерційної таємниці; б) визначальна роль у застосуванні заходів щодо захисту комерційної таємниці належить профілактиці правопорушень в окресленій сфері суспільних відносин; в) найбільш дієвий та ефективний спосіб захисту комерційної таємниці полягає у застосуванні нового для національної правової системи різновиду відповідальності – корпоративної.

У проекті Закону України «Про комерційну таємницю», який ми розробили, пропонуємо таке удосконалене визначення комерційної таємниці, а саме комерційна таємниця - це інформація технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тієї, яка відповідно до закону не може бути віднесена до комерційної таємниці, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми

особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник комерційної таємниці вживає належних заходів до охорони її конфіденційності [131, с.11]. І визначення Інформації, що складає комерційну таємницю – це науково-технічна, технологічна, виробнича, фінансово-економічна чи інша інформація (в тому числі складова секретів виробництва (ноу-хау)), яка має дійсну або потенційну комерційну цінність в силу невідомості її третім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі й у відношенні якої власником такої інформації введений режим комерційної таємниці (КТ) [131, с.12], а також іншу термінологію.

Потрібно зауважити, що у вказаному проекті закону України ми намагалися вирішити нормативно-правові проблеми стосовно правової охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання, які існують в нашій державі [131, с.10-18].

Визначено проблемні аспекти правового регулювання захисту комерційної таємниці, а саме: а) відсутність у трудовому законодавстві правових норм, що регулюють встановлення режиму комерційної таємниці в рамках договірних і трудових відносин; б) прогалини в забезпеченні режиму захисту комерційної таємниці при її передачі правоохоронним і контролюючим органам; в) неврегульованість порядку встановлення та реалізації матеріальної відповідальності за витік, або втрату носіїв з комерційною таємницею. Сформульовано перспективні напрямки поліпшення нормативно-правового забезпечення захисту комерційної таємниці організацій на внутрішньовідомчому (корпоративному) рівні, а саме: а) закріплення у корпоративних управлінських актах права підприємства на володіння та захист комерційної таємниці; б) встановлення керівником підприємства переліку відомостей, які підлягають захисту як комерційна таємниця; в) затвердження типового положення про комерційну таємницю; г) розроблення інструкції з організації роботи з документами, що

містять комерційну таємницю; д) врахування в типовому трудовому договорі (контракті) умов щодо нерозголошення комерційної таємниці працівником. Виокремлено особливість законодавчого забезпечення захисту комерційної таємниці, яка полягає у концентрації зазначених норм переважно у кодифікованих правових актах. На цій підставі автором сформульовано пропозиції, зміст яких стосується: 1) закріплення у Кодексі законів про працю України: а) юридично оформленого обов'язку працівника щодо нерозголошення комерційної таємниці, що належить роботодавцю, без спеціального дозволу; б) встановлення в трудовому договорі чітко визначеного терміну, впродовж якого працівник не матиме права працювати в організаціях–конкурентах попереднього роботодавця за умови, якщо працівник мав доступ до комерційної таємниці; 2) закріплення в Господарському кодексі України норм, що регулюють порядок укладання угод про конфіденційність і нерозголошення комерційної таємниці; 3) закріплення в Цивільному кодексі України норм, що регулюють порядок зберігання комерційної таємниці у договірних відносинах.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішено наукове-практичне завдання, що полягає в розробленні теоретичних та правових засад охорони комерційної таємниці в Україні, а також практичних рекомендацій щодо вдосконалення законодавства в цій сфері. У результаті дослідження сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, спрямовані на досягнення поставленої мети. Основні з них такі:

1. Виявлено, що процес формування законодавчої бази і функціонування системи охорони комерційної таємниці в історичному вимірі пройшов чотири етапи, а саме: а) етап виникнення інституту комерційної таємниці від моменту утворення феодальної держави до селянської реформи 1861 року; б) етап становлення інституту комерційної таємниці, який припадає на кінець XIX – початок XX століття; в) етап занепаду інституту комерційної таємниці (радянський етап); г) етап розвитку інституту комерційної таємниці та його нормативно-правового забезпечення.

2. Наголошено на ключовій ролі комерційної таємниці як інституту ринкової економіки, яка полягає в забезпеченні економічної безпеки окремого об'єкта від різноманітних загроз і посягань, у тому числі його конкурентоспроможності, що позначається на загальній безпеці держави, її політичній та економічній незалежності.

3. Розроблено напрями взаємодії правоохоронних органів з комерційними організаціями в районах проведення антитерористичної операції, бойових дій, а також інших спеціальних операцій, які передбачають самостійне визначення власником комерційної таємниці способів, спрямованих на її охорону. У разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю, з органів, які уповноважені здійснювати її охорону при проведенні антитерористичної операції або бойових дій, а також інших спеціальних операцій, збитки відшкодовують винні органи.

4. Доведено, що нормативно-правовими заходами забезпечення комерційної таємниці є визначені законом юридичні інструменти, до яких належать: правова норма у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці, охорона комерційної таємниці самим суб'єктом господарювання, самозахист суб'єкта господарювання, оформлення на підприємстві документів, що забезпечують охорону та захист комерційної таємниці, судовий захист та інші адміністративно-правові заходи: заходи, що здійснюються з метою охорони комерційної таємниці органами державної влади; заходи адміністративної відповідальності та заходи, що здійснюються Антимонопольним комітетом України. З'ясовано, що, незважаючи на доволі розгалужену систему нормативно-правового забезпечення у сфері захисту комерційної таємниці, суттєвою прогалиною законодавчого регулювання у цій сфері є відсутність спеціального Закону України «Про комерційну таємницю», проект якого нами запропоновано (додаток «А»).

5. З'ясовано, що під адміністративною відповідальністю у сфері забезпечення правової охорони комерційної таємниці необхідно розуміти систему заходів впливу, передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку у сфері забезпечення комерційної таємниці, щодо винної особи, яку застосовують із додержанням встановленої процедури відповідні правомочні суб'єкти. Зроблено висновок, що адміністративно-правові відносини у сфері охорони комерційної таємниці –

це суспільні відносини, врегульовані нормами адміністративного права, які виникають між суб'єктами охорони та захисту комерційної таємниці в Україні та винними у вчиненні адміністративного проступку в зазначеній сфері, між фізичними (юридичними) особами, права яких порушено, та суб'єктами публічної адміністрації, а також між органами публічної адміністрації з метою забезпечення прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб у сфері, що пов'язана із здійсненням прав і обов'язків з приводу комерційної таємниці.

6. Визначено, що система суб'єктів правовідносин щодо охорони комерційної таємниці в Україні охоплює такі групи суб'єктів: 1) суб'єкти публічної адміністрації загальної компетенції (Кабінет Міністрів України та Міністерство юстиції України); 2) суб'єкти публічної адміністрації галузевої компетенції (Міністерство освіти і науки України та Міністерство економічного розвитку і торгівлі України); 3) суб'єкти публічної адміністрації функціональної компетенції (підрозділи органів внутрішніх справ, Антимонопольний комітет України, Державна фіскальна служба України); 4) суб'єкти господарювання, суб'єкти підприємницької діяльності, фізичні особи, що є суб'єктами права на комерційну таємницю, які самостійно здійснюють охорону та захист комерційної таємниці, використовуючи різноманітні законні заходи на свій власний розсуд залежно від фінансових можливостей.

7. На підставі аналізу нормативно-правових актів, які встановлюють юридичну відповідальність за порушення законодавства про охорону комерційної таємниці в зарубіжних країнах, зроблено висновок про його яскраво виражену кримінально-правову спрямованість, що, на думку автора, є неприйнятним для національного законодавства, оскільки: а) посилення кримінальної відповідальності не сприяє підвищенню ефективності захисту комерційної таємниці; б) визначальна роль у застосуванні заходів щодо захисту комерційної таємниці належить профілактиці правопорушень в окресленій сфері суспільних відносин; в) найбільш дієвий та ефективний

спосіб охорони комерційної таємниці полягає в застосуванні нового для національної правової системи різновиду відповідальності – корпоративної.

8. Визначено проблемні аспекти правового регулювання охорони комерційної таємниці, а саме: а) відсутність у трудовому законодавстві правових норм, що регулюють встановлення режиму комерційної таємниці в межах договірних і трудових відносин; б) прогалини в забезпеченні режиму захисту комерційної таємниці при її передачі правоохоронним і контролюючим органам; в) неврегульованість порядку встановлення та реалізації матеріальної відповідальності за витік комерційної таємниці або втрату носіїв із нею. Сформульовано перспективні напрями поліпшення нормативно-правового забезпечення захисту комерційної таємниці організацій на внутрішньовідомчому (корпоративному) рівні, а саме: а) закріплення в корпоративних управлінських актах права підприємства на володіння та захист комерційної таємниці; б) встановлення керівником підприємства переліку відомостей, які підлягають захисту як комерційна таємниця; в) затвердження типового положення про комерційну таємницю; г) розроблення інструкції з організації роботи з документами, що містять комерційну таємницю; д) врахування в типовому трудовому договорі (контракті) умов щодо нерозголошення комерційної таємниці працівником. Виокремлено особливість законодавчого забезпечення захисту комерційної таємниці, яка полягає в концентрації зазначених норм переважно в кодифікованих правових актах. На цій підставі автором сформульовано пропозиції, зміст яких стосується: 1) закріплення в Кодексі законів про працю України: а) юридично оформленого обов'язку працівника щодо нерозголошення комерційної таємниці, що належить роботодавцю, без спеціального дозволу; б) права на встановлення в трудовому договорі чітко визначеного терміну, впродовж якого працівник не матиме права працювати в організаціях-конкурентах попереднього роботодавця за умови, що працівник мав доступ до комерційної таємниці; 2) закріплення в Господарському кодексі України норм, що регулюють порядок укладання

угод про конфіденційність і нерозголошення комерційної таємниці;
3) закріплення в Цивільному кодексі України норм, що регулюють порядок зберігання комерційної таємниці в договірних відносинах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Організаційно-правові основи охорони комерційної таємниці / укладачі В. І. Журавель, Т. Ю. Ткачук ; за заг. ред. О. Д. Довганя. Київ : НА СБ України, 2013. 321 с.
2. Про підприємства в СРСР : Закон СРСР від 04.06.1990 № 1529-І. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v1529400-90> (дата звернення: 13.02.2015).
3. Про підприємства в Україні : Закон України від 27.03.1991 № 887-ХІІ. *Все про бухгалтерський облік*. 1999. № 29. С. 8–17.
4. Юшков С. В. Руська Правда (тексти на основі 7 списків та 5 редакцій). Київ, 1935. 196 с.
5. Городов О. А. Основы информационного права России : учеб. пособие. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2003. 304 с.
6. Городов О. А. Информация как объект гражданских прав. *Правоведение*. 2001. № 5. С. 72–83.
7. Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов и др. СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. 789 с.
8. Калятин В. О. Интеллектуальная собственность (Исключительные права) : учеб. для вузов. Москва : Норма – Инфра-М, 2000. 480 с.
9. Копылов В. А. Информационное право: вопросы теории и практики. Москва : Юрист, 2003. 623 с.

10. Фатьянов А. А. Правовое обеспечение безопасности информации в Российской Федерации : учеб. пособие. Москва : Юрист, 2001. 412 с.

11. Кохановская Е. В. Проблемы гармонизации гражданско-правового регулирования информационных отношений в условиях информационного общества. *Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы* / под общ. ред. Е. Б. Кубко, В. В. Цветкова. Киев : Юринком Интер, 2003. С. 539–557.

12. Кулініч О. О. Загальні положення про інформацію з обмеженим доступом в цивільному праві : моногр. Одеса : видавець Букаєв Вадим Вікторович, 2008. 243 с.

13. Афанасьев В. Г. Социальная информация. Москва : Наука, 1994. 199 с.

14. Бачило И. Л. Информация – объект права. *НТИ. Сер. 1 : Орг. и методика информ. работ.* 1999. № 8. С. 26–33.

15. Дозорцев В. А. Понятие исключительного права. *Проблемы современного гражданского права* : сб. статей. 2000. С. 303–309.

16. Советский энциклопедический словарь / под. ред. А. М. Прохорова. 4-е изд. Москва : Сов. энциклопедия, 1987. 1600 с.

17. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / за ред. В. В. Яременко, О. М. Сліпущко. Київ : Аконіт, 2006. 926 с.

18. Копылов В. А. Информация как объект правоотношений в системах частного и публичного права. *Научно-техническая информация.* 1997. Сер. 1. № 9. С. 9–14.

19. Конституція України. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.12.2014).

20. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС, TRIPS). *Верховна Рада України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 11.01.2015).

- 21.Кравченко О. М. Актуальні проблеми захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2016. № 1 (20). С. 69–82.
- 22.Про інформацію : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: [//zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12) (дата звернення: 23.12.2014).
- 23.Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 № 1956-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 10. 139 с.
- 24.Хавронюк Н. Шпионаж обыкновенный и предпринимательский. *Служба безопасности*. 2008. № 7–8. С. 12–14.
- 25.Андрушко П. П. Злочини, що посягають на право інтелектуальної власності (ст. 176, 177, 229, 231 та 232 КК України). *Законодавство України*. 2003. № 9. С. 17–67.
- 26.Северин В. А. Правовое регулирование информационных отношений. *Юрист*. 2001. № 7. С. 2–9.
- 27.Елютина Е. В. Правовая регламентация сохранения тайны. *Государство и право*. 2002. № 8. С. 16–23.
- 28.Ткачук Т. Ю. Актуальні питання визначення та захисту комерційної таємниці на підприємстві. *Бизнес и безопасность*. 2008. № 2. С. 123–125.
- 29.Андрущук Г. А., Крайнев П. П. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : моногр. Киев : Изд. дом «Ин Юре», 2000. 400 с.
- 30.Задихайло Д. В. Стратегія держави в системі законодавчого регулювання економічних відносин. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 1 (44). С. 129–138.
- 31.Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні : моногр. Київ : КНТ, 2007. 240 с.
- 32.Підпригора О. Проблеми системи законодавства України про інтелектуальну власність. *Інтелектуальна власність*. 2000. № 3. С. 13–21.
- 33.Шершеневич Г. Ф. Курс торгового права. Т. 2 : Товар. Торговые сделки. Москва : Статут, 2003. 480 с.

- 34.Северин В. А. Услуги информационного характера, обеспечивающие коммерческую деятельность. *Законодательство*. 2000. № 1. С. 32–39.
- 35.Дозорцев В. А. Информация как объект исключительного права. *Дело и право*. 1996. № 4. С. 27–38.
- 36.Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Москва : Проспект, 2001. 751 с.
- 37.Куликов А. О коммерческой и служебной тайне. *Хозяйство и право*. 1996. № 11. 99–103 с.
- 38.Отнюкова Г. Коммерческая тайна. *Закон*. 1998. № 2. С. 55–59.
- 39.Алексенцев А. И. О составе защищаемой информации. *Безопасность информационных технологий*. 1999. № 2. С. 3–7.
- 40.Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page> (дата звернення: 11.01.2015).
- 41.Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran2312#n2312> (дата звернення: 10.01.2015).
- 42.Лопатин В. Н. Правовая охрана и защита права на тайну. *Юридический мир*. 1999. № 4. С. 32–36 ; № 5–6. С. 42–50 ; № 7. С. 34–42.
- 43.Чумарин И. Г. Тайна предприятия: что и как защищать. СПб. : Изд-во ДНК, 2001. 160 с.
- 44.Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.08.1993. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/611-93-п> (дата звернення: 11.11.2014).
- 45.Про цінні папери і фондову біржу : Закон України від 18.06.1991 № 1201-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст. 508. (Закон утратив чинність на підставі Закону «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.2006 № 3480-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 31. С. 268).
- 46.Денчик Н. Право на коммерческую тайну. *Хозяйство и право*. 1993. № 9. С. 90–98.

47.Кравчук О. Забезпечення доступу до інформації та технологій як напрями політики сталого розвитку. *Розвиток національної системи нормативно-правової інформації: комунікаційний та правовий аспекти (в контексті децентралізації влади в Україні)* : матеріали наук.-практ. конф. 26.05.2017 р., Київ. / упоряд. : В. М. Фурашев, С. Ю. Петряєв. Київ : Нац. техн. ун-ту України «Київський політехн. ін-т імені Ігоря Сікорського» ; Політехніка, 2017.

48.Беляков К. І. Соціальне управління: інформаціологічний підхід. *Митна безпека*. 2011. № 1–2. С. 12–18.

49.Баранов О. А. Напрями перспективних досліджень у галузі інформаційного права. *Інформація і право*. 2016. № 2 (17). С. 15–31.

50.Золотар О. О. Правове регулювання знищення інформації. *Правова інформатика*. 2012. № 2 (34). С. 39–44.

51.Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2006. 19 с.

52.Мовчан А. В. Захист комерційної таємниці суб'єктами господарювання в умовах економічної конкуренції. *Європейські перспективи*. 2016. № 1. С. 134–138.

53.Конкурентная разведка в компьютерных сетях / А. Г. Додонов, Д. В. Ландэ, В. В. Прищепа, В. Г. Путятин. Киев : ИПРИ НАН Украины, 2013. 250 с.

54.Гордієнко С. Г. Теорія та практика протидії загрозам інноваційній діяльності та інтелектуальній власності в Україні : курс лекцій. 2018. 348 с.

55.Світличний О. П. Адміністративна відповідальність посадових осіб і фізичних осіб-підприємців за незаконне використання об'єктів права інтелектуальної власності. *Інтернаука*. 2017. № 1 (1). С. 45–49.

56.Кузьмин А. Э. Правовая защита коммерческой тайны. *Правоведение*. 1992. № 5. С. 45–53.

57.Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15.12.1993 № 3687-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12> (дата звернення: 23.03.2015).

58.Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (дата звернення: 23.03.2015).

59.Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15.12.1993 № 3688-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3688-12> (дата звернення: 23.03.2015).

60.Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15.12.1993 № 3689-XII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12> (дата звернення: 23.03.2015).

61.Сляднєва Г. О. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та його захист : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2005. 16 с.

62.Плаксин В. А., Макогон Ю. В. Коммерческая тайна: правовые проблемы. *Государство и право*. 1992. № 8. С. 73–80.

63.Даллес А. Искусство разведки / пер. с англ. с сокращен. Москва : Межд. отношения. 1992. 288 с.

64.Технічний захист інформації / В. В. Поповський, О. В. Лемешко, В. К. Ковальчук та ін. *Телекомунікаційні системи та мережі. Структура й основні функції*. Т. 1. URL: <http://www.znanius.com/3853.html?&L=> (дата звернення: 22.08.2017).

65.Торокин А. А. Основы инженерно-технической защиты информации. Москва : Ось-89, 1998. 336 с.

66.Крижанівський О. Положення про конфіденційну інформацію (комерційну таємницю) базовий документ економічної безпеки фірми. *Інтелектуальна власність*. 2006. № 3. С. 33–35.

67.Разработка системы технической защиты информации / В. И. Аверченко, М. Ю. Рытов, А. В. Кувыкин, Т. Р. Гайнулин. Брянск : БГТУ, 2008. 187 с.

68.Надання послуг в області технічного захисту інформації. *Сайт компанії «УЛІС Системс»*. URL: <http://www.ulyssys.com/i/Ing.ua/page.security> (дата звернення: 22.08.2017).

69.Сайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: http://www.dsszzi.gov.ua/dsszzi/control/uk/publish/article;jsessionid=2B2C88197E5366F05CE8E2CD3C62ED3E.app2?art_id=252756&cat_id=39181 (дата звернення: 22.08.2017).

70.Іванюта Т. М., Заїнчковський А. О. Економічна безпека підприємства. Київ : ЦУЛ, 2009. 254 с.

71.Юдін О. К., Богущ В. М. Інформаційна безпека держави. Харків : Консум, 2004. 508 с.

72.Довгань О. Д., Солодка О. М., Шепета О. В. Сучасні проблеми протидії кіберзлочинності в Україні. *ІТБ*. 2015. С. 71–75.

73.Євтушевський В. А. Основи корпоративного управління : навч. посіб. Київ : Знання-Прес, 2002. 317 с.

74.Кравченко О. М. Системний підхід у дослідженні комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2017. № 2 (22). С. 43–51.

75.Жилинский С. Э. Правовая основа предпринимательской деятельности (предпринимательское право) : курс лекций. Москва : Норма – Инфра-М, 1998. 672 с.

76.Бубенко П. Т., Величко В. В., Глухарев С. М. Інтелектуальна власність : навч. посіб. Харків : ХНАМГ, 2011. 215 с.

77.Дмитришин В. С. Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності в Україні : навч. посіб. Київ : Ін-т інтел. власн. і права, 2008. 248 с.

78.Томберг И. Топ 7 энергетических инноваций. *Периодический бюллетень Ин-та общ. проектирования*. 2011. № 5. С. 6–7.

79.Право інтелектуальної власності : акад. курс : підруч. для студ. вищих навч. закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андрощук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2007. 696 с.

80.Давидюк О. М. Технологія як об'єкт господарсько-правового регулювання : моногр. Харків : ФІНН, 2010. 176 с.

81.Кравченко О. М. Охорона комерційної таємниці підприємств, установ та організацій від комерційного шпигунства. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. № 4/2018. С. 152–156.

82.Кравченко О. М. Правові проблеми впровадження технології інтернету речей. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24.10.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 70–72.

83.Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи : навч. посіб. Київ : Кондор, 2004. 384 с.

84.Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 № 996-XIV (із змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14/ed20100607> (дата звернення: 19.11.2017).

85.Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика : моногр. Київ : Юрид. практика, 2003. 924 с.

86.Кибенко Е. Р. Научно-практический комментарий Закона Украины «О хозяйственных обществах». Харьков : Эспада, 2000. 436 с.

87.Гаврилов Э. К вопросу об охране коммерческой, служебной и личной тайны. Гражданско-правовые аспекты. *Хозяйство и право*. 2003. № 5. С. 28–34.

88.Світличний О. П. Комерційна таємниця як об'єкт права інтелектуальної власності та міжгалузевий інститут в системі права та законодавства України. *Публічне право*. 2014. № 1 (13). С. 188–194.

89.Кравченко О. М. Промислове шпигунство. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави : матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19.05.2017) / уклад. І. П. Голосніченко, Т. О. Чепульченко, В. Ю. Пряміцин. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 128–129.

90.Зеркалов Д. В. Безопасность бизнеса. Контрразведка и шпионаж / Киев : Наук. світ, 2008. С. 64–66.

91.Березин І. Промислове шпигунство, конкурентна розвідка, бенчмаркінг й етика цивілізованого бізнесу / Практичний маркетинг. 2005. 22 липня. № 101. С. 34–38.

92.Кравченко О. М. Нові парадигми сучасних загроз комерційній таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 3 (19). С. 111–121.

93.Маслоу А. Мотивація і особистість. СПб., 2002. 512 с.

94.Кравченко О. М. Сучасні загрози комерційній таємниці в Україні. *Право як регулятор суспільних відносин: історія, теорія, практика* : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 2016). С. 78–80.

95.Кравченко О. М. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та її захист в Україні. Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави : зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 28.02.2018). Київ : Центр учбової літератури, 2018. С. 58–61.

96.Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю. Система інформаційної безпеки України: онтологічні виміри. *Інформація і право*. 2018. № 1 (24). С. 89–103.

97.Довгань О. Д., Ткачук Т. Ю. Правове забезпечення інформаційної безпеки держави як підгалузь інформаційного права: теоретичний дискурс. *Інформація і право*. 2018. № 2 (25). С. 62–75.

98.Гуляева Н. С. Регулирование вопросов охраны коммерческой тайны в праве Европейского Союза : материалы семинара «Преподавание права

Европейского Союза в российских вузах – II». Москва : Статут, 2001. С. 191–194.

99.Кравченко О. М. Охорона комерційної таємниці суб'єктів господарювання від актів недобросовісної конкуренції, комерційного, промислового, економічного шпигунства. *Jurnalul juridic national: teorie si practica*. 2019. № 1 (35). С. 91–93.

100.Кравченко О. М. Проблеми адаптації вітчизняного законодавства про комерційну таємницю до стандартів ЄС. Модернізація українського суспільства у світлі угоди про асоціацію з ЄС : зб. тез (Київ, 02–03.04.2015). Київ : Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2015. С. 107.

101.Кравченко О. М. Правові механізми протидії корупції як 16 ціль у забезпеченні сталого розвитку. Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку : матеріали IX Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24.11.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 226–227.

102.Кравченко О. М. Охорона комерційної таємниці від сучасних загроз. Юридична практика в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Арад, Румунія, 25–26.01.2019). Арад : вид-во Західного ун-ту ім. Васіле Голдеш, 2019. С. 373–376.

103.Кравченко О. М. Необхідність критичного мислення в правових науках. Критичне мислення у вільному суспільстві: теоретико-методологічний, конституційно- та міжнародно-правовий потенціал : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 17.04.2019). Київ : Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2019. С. 120–124.

104.Кравченко О. М. Удосконалення законодавства України в сфері охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Євроінтеграція: польський досвід і українські перспективи : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 29.04.2019). Одеса : Міжн. гуманітарний ун-т, 2019. С. 54–59.

105.Кравченко О. М. Засади реформування правоохоронних органів України. Стан та перспективи реформування сектору безпеки та оборони

України : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 24.11.2017) : у 2-х т. Т. 2. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017.– С. 73–75.

106. Кравченко О.М. Економічне шпигунство. *Публічне право*. 2017. № 4 (28). С. 224–228.

107. Кравченко О. М. Охорона комерційної таємниці суб'єктами господарювання в Україні. Стан та перспективи реформування сектору безпеки та оборони України : матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 30.11.2018). Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 300–301.

108. Баранов А. А., Брыжко В. М., Базанов Ю. К. Права человека и защита персональных данных. Киев : Гос. комитет связи и информатизации Украины, 2000. 280 с.

109. Арістова І. В. Інформаційна розвідка як напрямок удосконалення державного управління інформаційною сферою. *Право і безпека*. 2005. № 1. С. 11–13.

110. Про розвідувальні органи України : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2331-14> (дата звернення: 21.07.2015).

111. Андрощук Г. О. Захист комерційної таємниці в США: протидія економічному шпигунству. *Наука та інновації*. 2013. Т. 9. № 1. С. 80–95.

112. Про Службу безпеки України : Закон України № 2229-XII від 25.03.1992. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2229-12> (дата звернення: 07.12.2014).

113. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1698-18> (дата звернення: 01.03.2016).

114. Про банки і банківську діяльність : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення: 01.03.2016).

115.Про Державне бюро розслідувань : Закон України.*Верховна Рада України*.URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/794-19> (дата звернення: 21.07.2016).

116.Скулиш Є. Проблемні питання створення державного бюро розслідувань. *Вісник Нац. акад. прокуратури України*. 2013. № 4. С. 205–215.

117.Про державну статистику : Закон України від 17.09.1992 № 2614-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 43. Ст. 608. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2614-12> (дата звернення: 23.12.2014).

118.Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04.12.1990 № 509-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 15. Ст. 84. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-12> (дата звернення: 24.12.2014).

119.Про прокуратуру : Закон України від 05.11.1991 № 1789-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 53. Ст. 793. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1789-12> (дата звернення: 25.12.2014).

120.Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 13. Ст. 110. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12> (дата звернення: 23.12.2014).

121.Про ціни і ціноутворення : Закон України від 21.06.2012 № 5006-VI. URL: <http://www.rada.gov.ua> (дата звернення: 23.12.2014).

122.Про природні монополії : Закон України від 20.04.2000 № 1682-III.*Верховна Рада України*.URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-14> (дата звернення: 23.12.2014).

123.Про міліцію : Закон України від 20.12.1990 № 565-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 4. Ст. 20.17. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12> (дата звернення: 20.12.2014).

124.Нікіфоров Г. К.,НікіфоровС. С.Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці : навч.-практ. посіб. для вищих навч. закл. Київ : Олан. 2001. 208 с.

125.Про Національну поліцію : Закон України від 2.07.2015 №580-VIII
URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/58019/page?text=%EF%F0%E0%—E2%EE%ED%E0> (дата звернення: 01.05.2016).

126.Концепція проекту Закону України «Про охорону прав на комерційну таємницю» від 5.11.2008. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-2008-p> (дата звернення: 30.11.2014).

127.Про Антимонопольний комітет України : Закон України від 26.11.1993 № 3659-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (дата звернення: 23.12.2015).

128.Про захист економічної конкуренції : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2210-14> (дата звернення: 23.11.2015).

129.Кравченко О. М. Взаємодія правоохоронних органів з підприємствами, установами та організаціями в охороні комерційної таємниці. *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2016. № 3–4. С. 29–34.

130.Кравченко О. М. Право Служби безпеки України та Національного антикорупційного бюро України на доступ до комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2018. № 1 (23). С. 130–136.

131.Кравченко О. М., Ткачук Т. Ю. Яким має бути Закон «Про комерційну таємницю»? *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2017. № 2. С. 10–18.

132. Дані Державної служби статистики України. URL: ukrstat.gov.ua (дата звернення: 01.12.2016).

133.Небоевые потери: во что обходится АТО. URL: <http://forbes.ua/ua/magazine/forbes/1387462-nebojovi-vtrati-u-shcho-obhoditsya-ato> (дата звернення: 01.12.2016).

134.Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованої території. 18 січня, 4

березня та 15 квітня 2015 року. URL: <http://www.mns.gov.ua/news/34232.html> (дата звернення: 01.12.2016).

135. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 01.12.2016).

136. Кравченко О. М. Стан охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення АТО. Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19.04.2017) / упор. Я. В. Журавель, О. С. Хопун ; заг. ред. Т. В. Семигіної. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2017. С. 36–39.

137. Кравченко О. М. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні. *Recht der Osteuropäischen Staaten*. № 1/2019. С. 82–89.

138. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

139. Горшенев В. М. Понятие метода правового регулирования и его разновидности. *Ученые труды Свердловского юрид. института*. 1966. Вып. 5. 458 с.

140. Словник української мови : академ. тлумачний слов. (1970–1980). URL: <http://sum.in.ua/s/zasib> (дата звернення: 22.08.2017).

141. Юркова Є. В. Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2011. 204 с.

142. Алексеев С. С. Правові засоби: постановка проблеми, поняття, класифікація. *Советское государство и право*. 1987. № 6. С. 13–16.

143. Теорія держави і права : навч. посіб. / С. К. Бостан та ін. Київ : Академія, 2013. 346 с.

144. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. Москва : Юристъ, 1999. 672 с.
145. Якимець Ю. В. Публічне адміністрування сферою культури : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Ю. В. Якимець ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. 20 с.
146. Волинка К. Г. Теорія держави і права : навч. посіб. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
147. Ульяновська О. Адміністративно-правові засоби реалізації конституційного права на судовий захист: теоретичний аналіз. *Віче*. 2013. № 6. С. 30–32 URL: <http://veche.kiev.ua/journal/3581/>. (дата звернення: 19.07.2017).
148. Тихомиров Ю. А. Правовое регулирование: Теория и практика : моногр. Москва : Формула права, 2008. 400 с.
149. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. 260 с.
150. Скакун О. Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебник. Харьков : Эспада, 2007. 839 с.
151. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами, внесеними згідно із Законом України № 2222-IV від 8.12.2004). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. 141 с.
152. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/para3896#n3896> (дата звернення: 10.11.2014).
153. Васильчак С. В. Захист комерційної таємниці в Україні. *Науковий вісник Львівського держ. ун-ту внутрішніх справ*. Серія економічна. 2011. № 2. С. 321–328.
154. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Проспект, 1999. 752 с.

155.Носік Ю. В. Права на комерційну таємницю в Україні : моногр. Київ : КНТ, 2007. 240 с.

156.Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС, TRIPS) / Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (дата звернення: 22.08.2017).

157.Комзюк А. Т. Заходи адміністративного примусу в правоохоронній діяльності міліції: поняття, види та організаційно правові питання реалізації : моногр. / за ред. О. М. Бандурки. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

158. Леонідова О. О. Зміст та особливості адміністративно-правових засобів протидії правопорушенням у сфері телекомунікацій.*Актуальні проблеми держ. управління.* 2008. № 2. С. 446–451. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_60 (дата звернення: 20.07.2017).

159.Гостєв В. В. Деякі питання застосування міліцією адміністративно-правових засобів забезпечення громадської безпеки.*RUSNAUKA.2013.* URL: http://www.rusnauka.com/31_NNM_2013/Pravo/2_147199.doc.htm (дата звернення: 20.07.2017).

160.Адміністративне право України : словник-довідник / укладачі В. К. Шкарупа, Ю. А. Ведерніков, В. П. Підчибій. Дніпропетровськ : вид-во Юрид. акад. МВС України, 2001. 194 с.

161.Рогульський С. С. Адміністративно-правові заходи боротьби з корупцією в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2005. 19 с.

162.Коломоець Т. О. Адміністративна відповідальність : навч. посіб. Київ : Істина, 2011. 177 с.

163.Курс адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух, В. Д. Сущенко та ін. ; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 808 с.

164.Адміністративне право : навч. посіб. / О. І. Остапенко, З. Р. Кісіль, М. В. Ковалів, Р. В. Кісіль. Київ : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 536 с.

165.Адміністративне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищих навч. закл. освіти / Ю. П. Битяк, В. В. Богуцький, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко, В. В. Зуй ; за ред. Ю. П. Битяк ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2000. 520 с.

166.Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 205 с.

167.Про захист від недобросовісної конкуренції : Закон України від 07.06.1996 № 236/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236/96%D0%B2%D1%80?nreg=236%2F96-%E2%F0&find=1&text=%F2%E0%BA%EC%ED%E8%F6&x=0&y=0> (дата звернення: 11.12.2014).

168.Адміністративне право : підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін. ; за заг. ред. Ю. П. Битяка, В. М. Гаращука, В. В. Зуй. Харків : Право, 2010. 624 с.

169.Якуба О. М. Административная ответственность. Москва : Юрид. лит., 1972. 152 с.

170.Адміністративне право України : навч. посіб. : у 2 т. / В. В. Галунько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін. ; за заг. ред. В. В. Галунька. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

171.Бахрах Д. Н. Административное право. Часть общая : учебник. Москва : БЕК, 2002. 368 с.

172.Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. Київ : Істина, 2010. 219 с.

173.Кравченко О. М. Структура правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 3. С. 137–145.

174.Фузік Г. В. Суб'єкти права на комерційну таємницю. *Молодий вчений*. 2015. № 3 (18). С. 172–176.

175.Адміністративне право України : посіб. для підготовки до іспитів / Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, В. О. Терещук, В. К. Шкарупа. Київ : видавець А. А. Паливода, 2002. 384 с.

176.Бевзенко В. М. Суб'єкти владних повноважень в адміністративному судочинстві України : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2010. 463 с.

177.Петров Г. М. Советское административное право: часть общая. Ленінград, 1961. 364 с.

178.Козлов Ю. М. Предмет советского административного права. Москва, 1967. 160 с.

179.Адміністративне право України : навч. посіб. : у 2 т. / В. В. Галуцько, В. І. Олефір, М. П. Пихтінта ін. ; за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон : ХМТ, 2011. Т. 1 : Загальне адміністративне право. 320 с.

180.Елистратов А. И. Административное право :лекции. Москва : Типографія т-ва И. Д. Сытина, 1911. 235 с.

181.Глухарева Л. И.Субъективные права, основные права, права человека: единство и различия. *Вестник РГГУ*. 2009. № 11.С. 50–51.

182.Зуев И. Объективное и субъективное в познании и практической деятельности. Москва, 1989.

183.Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2001. 776 с.

184.Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : моногр. / за заг. ред. В. В. Галуцька. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с.

185. Кузьменко О. О. Правові засади надання адміністративних послуг органами державної податкової служби України. *Наше право*. 2008. № 4. Ч. 1. С. 71–74.

186. Кравцова Т. М., Солонар А. В. Поняття та принципи діяльності публічної адміністрації. *Форум права*. 2010. № 4. С. 522–525. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10ktmdpa.pdf> (дата звернення: 20.08.2017).

187. Білозерська Т. О. Адміністративно-правові засади співробітництва України та Європейського Союзу в сучасних умовах : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2009. 24 с.

188. Адміністративне право України в сучасних умовах (виклики початку ХХІ століття) : моногр. / В. В. Еалунько, В. І. Олефір, М. П. Пихтін та ін. ; за заг. ред. В. В. Еалунька. Херсон : Херсонська міська друкарня, 2010. 378 с.

189. Енидюк Н. А. Визначення поняття публічної адміністрації в *acquis communautaire*. *Законодавство України: науково-практичні коментарі*. 2006. № 10. С. 74–77.

190. Загальне адміністративне право : підручник / І. С. Ериценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька та ін. ; за заг. ред. І. С. Ериценка. Київ : Юрінком Інтер, 2015. 568 с.

191. Кравченко О. М. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні. *Органи публічної влади в Україні: теорія та практика* : колект. моногр. Київ : МОН України ; НУ «Одеська юридична академія», 2019. С. 133–156.

192. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.

193. Запорожець І. Г. Адміністративно-правові засади управління у сфері охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2006. 18 с.

194. Чомахашвілі О. Ш. Адміністративно-правове регулювання охорони прав на промислові зразки в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ірпінь, 2008. 19 с.

195. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/card/794-18> (дата звернення: 20.07.2017).

196. Про затвердження положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України від 2.07.2014 № 228. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF?nreg=228-2014-%EF&find=1&text=%B3%ED%F2%E5%EB&x=0&y=0> (дата звернення: 20.07.2017).

197. Про затвердження Положення про Міністерство освіти і науки України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 № 630 URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF> (дата звернення: 12.05.2017).

198. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 № 459. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF/paran10?nreg=459-2014-%EF&find=1&text=%B3%ED%F2%E5%EB&x=0&y=0#n10> (дата звернення: 22.08.2017).

199. Положення про Державну фіскальну службу України, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 № 236 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF> (дата звернення: 12.02.2017).

200. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20.03.1883 (переглянута у Брюсселі 14.12.1900, у Вашингтоні 2.06.1911, у Гаазі 6.11.1925, у Лондоні 2.06.1934, у Лісабоні 31.10.1958, у Стокгольмі 14.07.1967, змінена 2.10.1979. Набуття чинності для України: 25.12.1991). *Зібрання чинних міжн. договорів України*. 1990. № 1. 320 с.

201.Ганич І. М. Захист комерційної таємниці – передумова ефективної підприємницької діяльності. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/31349/1/ganuch.pdf> (дата звернення: 11.12.2015).

202.Кравченко О. М. Досвід зарубіжних країн в правовій охороні комерційної таємниці. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2015. № 1 (17). С. 91–98.

203.Власова О. Законодательство Великобритании: охрана коммерческой тайны и другой конфиденциальной информации. *Хозяйство и право*. 2008. № 8. С. 111–116.

204.Uniform Trade Secrets Act. URL: <http://delcode.delaware.gov/title6/c020/> (дата звернення: 11.01.2015).

205.Defend Trade Secrets Act of 2016. URL: <https://www.congress.gov/bill/114th-congress/senate-bill/1890/text> (дата звернення: 21.07.2016).

206.Кравченко О. М. Комерційне шпигунство. *Вісник Південного регіонального центру Нац. акад. правових наук України*. 2017. № 11. С. 41–48.

207.Бондар О. В. Становлення та еволюція концепцій ситуаційного менеджменту в період опанування інноваційної моделі розвитку економіки України та євроінтеграції. *Науковий вісник ПУСКУ*. Серія «Економічні науки». 2008. № 4 (31). С. 61–66.

208.Economic Espionage. URL: <http://www.fbi.gov/about-us/investigate/counterintelligence/economic-espionage> (дата звернення: 23.04.2016).

209.Гордієнко С. Г. Забезпечення інтересів України у сфері захисту інтелектуальної власності: нормативно-правове регулювання : моногр. – Київ : Вид. дім «Скіф» ; КНТ, 2008. 248 с.

210.Журнал «Форбс» : офіційний сайт. URL: <http://www.forbes.com> (дата звернення: 01.12.2016).

211.Про доступ до публічної інформації : Закон України. *Верховна Рада України*. URL: <http://rada.gov.ua/documents/dostpubinfo/> (дата звернення: 23.12.2016).

212.Хозяйственное право : учебник / под ред. В. К. Мамутова. Киев : Юринком Интер, 2002. 912 с.

213.Бондарчук Ю. В., Марущак А. І. Безпека бізнесу: організаційно-правові основи. Київ : Вид. дім «Скіф» ; КНТ, 2008. 372 с.

214.Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року «Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)» : Указ Президента України № 133/2017. *Офіційний сайт Президента України*. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/all?snum=133%2F2017&contain-rule=contains&s-text=&date-from=22-08-2016&dateto=25-06-2017&order=desc&> (дата звернення: 22.08.2017).

215.Кравчук О. О. Право як інструмент забезпечення сталого розвитку.*Актуальні питання реформування правової системи* : зб. матеріалів XIV Міжн. наук.-практ. конф. (Луцьк, 16–17.06.2017) / уклад. Л. М. Джурак. Луцьк : Вежа-Друк, 2017. С. 44–45.

216.Світличний О. П. До питання юридичної відповідальності юридичних осіб за порушення об'єктів права інтелектуальної власності. *Науковий вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 196–203.

217.Кравченко О. М. Вдосконалення законодавства України щодо комерційної таємниці суб'єктів господарювання. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 13–19.

218.Общая теория права и государства : учебник / под ред. В. В. Лазарева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Юристъ, 2000. 20 с.

219.Общая теория государства и права: Академический курс : в 2 т. / под ред. проф. М. Н. Марченко. Т. 2. : Теория права. Москва : Зерцало, 1998. 640 с.

- 220.Лащук Є. Інформація з обмеженим доступом як предмет злочину. *Право України*. 2001. № 3. С. 75–78.
- 221.Радутний О. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання або розголошення комерційної таємниці. *Право України*. 2002. № 3. С. 110–113.
- 222.Кравченко О. М. Правове регулювання комерційної таємниці в Україні. Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 05–06.04.2017) / за заг. ред. Т. В. Семигіної. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2017. С. 201–204.
- 223.Радутний А. Е. Примушування особи як спосіб збирання комерційної таємниці. *Злочини проти особистої волі людини* : міжн. наук.-практ. семінар. Харків, 2002. С. 138–141.
- 224.Демський Е. Ф. Адміністративне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 496 с.
- 225.Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации. Москва : Теис, 1996. 812 с.
- 226.Марущак А. І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом : курс лекцій. Київ : КНТ, 2007. 208 с.
- 227.Пугинский Б. И. Гражданско-правовой договор. *Вестн. Моск. ун-та*. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2005. Серия 11 : Право. № 2. С. 38–57.
- 228.Пугинский Б. И. Коммерческое право России : учебник. 2-е изд. Москва : Зерцало, 2005. 316 с.
- 229.Гражданское право : учебник / под ред. Е. А. Суханова. Москва, 1999. Т. 2. Полутом 1. 574–580 с.
- 230.Измайлова Е. В. Правовое регулирование маркетинга : учеб. пособие. Москва : Зерцало, 2002. 152 с.
- 231.Protecting Trade Secrets, Patents, Trademarks and Copyrights. 74–75 p.
- 232.Шерстобитов А. Е. Гражданско-правовое регулирование обязательств по передаче информации : дис. ... канд. юр. наук: 12.00.03. СССР, 1980. 25 с.

233.Цивільне право України: Академічний курс : підручник : у 2 т. / за заг. ред. Я. М. Шевченко. 2-ге вид. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2006. Т. 2. : Особлива частина. 520 с.

234.Северин В. А. Коммерческая тайна в России. Москва : ИКД «Зерцало-М», 2007. 615 с.

235.Актуальні проблеми цивільного права і цивільного процесу в Україні / Я. М. Шевченко, Ю. Л. Бошицький, А. Ю. Бабаскін та ін. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2005. 456 с.

236.Дахно І. І. Право інтелектуальної власності : навч. посіб. Київ : Либідь, 2002. 200 с.

237.Луць В. В. Контракти в підприємницькій діяльності : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 576 с.

238.Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации / части второй / постатейный / О. Н. Садиков, Г. Е. Авилов, М. И. Брагинский и др. 3-е изд. Москва : Контракт, 1998. 799 с.

239.Підпригора О. А., Підпригора О. О. Право інтелектуальної власності в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 334 с.

240.Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на знаки для товарів і послуг : оглядовий лист Вищого Господарського суду України № 01-8/24 від 22.01.2007 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v8_24600-07&p=1244279086842590 (дата звернення: 20.11.2016).

241.Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. Изд. 2-е, перераб. и доп. Москва : Проспект, 1999. 752 с.

242.Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Кн. 3 : Договоры о выполнении работ и оказании услуг. Москва : Статут, 2007. 1055 с.

243.Петровский С. В. Интернет-услуги в правовом поле России : анализ действующего законодательства. Тексты нормативно-правовых актов.

Тематическая библиография. Ростов-на-Дону : Изд. сервис ; Феникс, 2003. 272 с.

244.Современные бизнес-технологии : учеб. пособие / В. М. Попов, С. И. Ляпунов, В. В. Филиппов, Г. В. Медведев. Москва : Кнорус, 2006. 382 с.

245.Олійник О. В. Організаційно-правові засади захисту інформаційних ресурсів України : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 8 с.

246.Капіца Ю. Захист комерційної таємниці в європейських країнах та Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2006. № 11. С. 16–20.

247.Хавронюк М. Підприємницьке шпигунство: розголошення комерційної таємниці, юридичний аналіз складів злочинів, питання удосконалення відповідальності. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1999. № 9. С. 4–17.

248.Новицкая-Колодина А. Конфиденциальность в бизнесе. *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1996. № 4. С. 24–26.

249.Хавронюк Н. Коммерческая тайна и конфиденциальная информация торгового предприятия. *Бизнес. Бухгалтерия*. 1997. № 1. С. 6–8.

250.Янина Е. В. Актуальные вопросы информационной безопасности: защита коммерческой тайны хозяйствующего субъекта в рамках локального нормативного акта. *Актуальные проблемы современной науки*. 2003. № 2. С. 109–111.

251.Спасибо И. В., Глушко И. Г. Научно-практический комментарий Закона «О предприятиях в Украине». Харьков : СЭНКО, 1997. 67 с.

252.Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины : учеб. пособие. Харьков : Эспада, 1999. 480 с.

253.Кашанина Т. В. Корпоративное право. Москва : Норма – Инфра-М, 1999. 802 с.

254.Щербина О. В. Правове становище акціонерів за законодавством України. Київ : Юрінком Інтер, 2001. 160 с.

255.Радутний О. Е. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання та розголошення відомостей, що становлять комерційну

таємницю (аналіз складів злочинів) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 21 с.

256.Прокопович Г. А. Ответственность за нарушение коммерческой и налоговой тайны. *Закон и право*. 2002. № 6. С. 35–36.

257.Сажин Д. Государственная поддержка развития промышленности и технологий в США. *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 12. С. 12–16.

258.Олефір А. О. Правове регулювання інтелектуальної власності та інноваційних відносин в Угоді про асоціацію України та ЄС. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 5. С. 79–94.

259.Lundvall B. A. National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London : Pinter Publishers, 1992. 320 p.

260.Олефір А. О. Особливості правового регулювання ексклюзивності даних на сучасному етапі. *Аптека*. 2014. URL: <http://www.pda.apteka.ua/article/311599>.

261.Ладиченко В. В. Проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства. *Публічне право*. 2014. №. 4 (24). С. 18–25.

262.Гумега О. Захист прав інтелектуальної власності в Україні: пошук шляхів удосконалення. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2014. № 6. С. 118–125.

263.Орлюк О. П. Захист прав інтелектуальної власності: проблеми правозастосування. *Інтелектуальна власність*. 2007. № 2. С. 24–29.

264.Кравченко О. М. Захист комерційної таємниці в Україні. Україна в сучасному світі: виклики і можливості : зб. тез наук. конф. викладачів, аспірантів і студентів (Київ, 13–14.04.2016) : у 2-х т. Т. 1. Секція 1. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2016. С. 88–90.

265.Коссак В. М., Якубівський І. Є. Право інтелектуальної власності. Київ : Істина, 2007. 206 с.

266.Кравченко О. М. Потреба України в Законі «Про комерційну таємницю». *Публічне право*. 2017. № 3 (27). С. 196–202.

267.Івченко Т. В. Цивільно-правова охорона комерційної таємниці як об'єкта права інтелектуальної власності в Україні. *Держава і право*. 2008. Вип. 42. С. 401–408.

268.Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків, 2008. 21 с.

269.Васильченко Т. В. Господарсько-правове регулювання охорони комерційної таємниці в умовах інноваційної економіки України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2011. 20 с.

270.Топалова Л. Д. Правовий режим комерційної таємниці : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2006. 20 с.

271.Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці. New challenges of legal science in Ukraine and EU countries : international scientific and practical conference (Miskolc, Hungary, 04.19–20.2019). Miskolc : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. С. 229–232.

272.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.12.2014).

273.Кравченко О. М. Правове регулювання комерційної таємниці в Україні (інформаційно-правові аспекти). Правове регулювання суспільних відносин на шляху до сталого розвитку : матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 15–20.05.2018). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2018. С. 236–237.

274.Кравченко О. М. Проблеми правової природи комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації в Україні. *Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму*. 2015. № 1–2. С. 59–65.

275.Кравченко О. М. Перспективи адаптації законодавства України до міжнародних стандартів охорони комерційної таємниці. *Право України*. 2016. № 2. С. 175–181.

276.Кравченко О. М. Впровадження інноваційних напрямів правового забезпечення охорони комерційної таємниці. *Публічне право*. 2016. № 1 (21). С. 353–360.

277.Кравченко О. М. Ways of adaptation of Ukraine to international standards of legal protection of trade secret. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2018. № 5. С. 75–79.

ДОДАТКИ

Додаток А

Кравченко Олександр Миколайович

аспірант АПСВТ

Ткачук Тарас Юрійович

к.ю.н.,доцент

Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки

НА СБ України

Проект Закону України

«ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ»

Розділ 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні:

Комерційна таємниця = це інформація технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тієї, яка відповідно до закону не може бути віднесена до комерційної таємниці, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник комерційної таємниці вживає належних заходів до охорони її конфіденційності;

Віднесення інформації до комерційної таємниці (КТ) = процедура прийняття (професіоналом в цій сфері) рішення про віднесення категорії відомостей або окремих відомостей до комерційної таємниці з установленням ступеня їх секретності шляхом обґрунтування та визначення можливої шкоди підприємству, установі чи організації у разі розголошення цих відомостей, включенням цієї інформації до зводу відомостей, що становлять комерційну таємницю;

Звід відомостей, що становлять комерційну таємницю = акт, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями професіонала в цій сфері становлять комерційну таємницю у визначених цим Законом сферах;

Засекречування матеріальних носіїв з комерційною таємницею = введення у встановленому законодавством порядку обмежень на поширення та доступ до конкретної комерційної таємниці, шляхом надання відповідного грифу секретності документам (КТ), виробам або іншим матеріальним носіям цієї інформації;

Матеріальні носії комерційної таємниці (КТ) = матеріальні об'єкти, в тому числі фізичні поля, в яких відомості, що становлять комерційну таємницю, відображені у вигляді текстів, знаків, символів, образів, сигналів, технічних рішень, процесів тощо;

Інформація, що складає комерційну таємницю = науково-технічна, технологічна, виробнича, фінансово-економічна чи інша інформація (в тому числі складова секретів виробництва (ноу-хау), яка має дійсну або потенційну комерційну цінність в силу невідомості її третім особам, до якої немає вільного доступу на законній підставі й у відношенні якої власником такої інформації введений режим комерційної таємниці (КТ);

Режим комерційної таємниці (КТ) = правові, організаційні, технічні та інші прийняті власником інформації, що складає комерційну таємницю заходи з охорони її конфіденційності;

Власник комерційної таємниці = особа, яка володіє інформацією, що складає комерційну таємницю, на законній підставі, обмежила доступ до цієї інформації і встановила щодо неї режим комерційної таємниці (КТ);

Доступ до комерційної таємниці = ознайомлення певних осіб з інформацією, що складає комерційну таємницю (КТ), за згодою її власника або на інших законних підставах за умови збереження конфіденційності цієї інформації;

Надання інформації, що складає комерційну таємницю = передача інформації, що складає комерційну таємницю і зафіксованої на матеріальному носії, її власником інформацію органам державної влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування з метою виконання їх функцій;

Розголошення інформації, що складає комерційну таємницю = дія або бездіяльність, внаслідок яких інформація, що складає комерційну таємницю, у будь-якій можливій формі (усній, письмовій, інший формі, у тому числі з використанням технічних засобів) стає відомою третім особам без згоди власника такої інформації або всупереч трудовому або цивільно-правовим договорам.

Органи державної влади, юридичні та фізичні особи, які при виконанні своїх функцій, визначених законом, або наданні послуг підприємству, установі чи організації безпосередньо чи опосередковано отримали в

установленому законом порядку інформацію, що містить комерційну таємницю, зобов'язані забезпечити збереження такої інформації, не розголошувати цю інформацію і не використовувати її на свою користь чи на користь третіх осіб. У разі заподіяння підприємству, установі чи організації збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з контролюючих або правоохоронних органів, збитки відшкодовуються винним органом в повному обсязі.

Стаття 2. Сфера дії цього закону

1. Цей закон регулює відносини, пов'язані з віднесенням інформації з обмеженим доступом до комерційної таємниці, передачею такої інформації, охороною її конфіденційності в цілях забезпечення балансу інтересів власників інформації, що складає комерційну таємницю, та інших учасників відносин, в тому числі держави, на ринку товарів, робіт, послуг і попередження недобросовісної конкуренції, а також визначає відомості, які не можуть становити комерційну таємницю.

2. Положення цього закону поширюються на інформацію, що складає комерційну таємницю, незалежно від виду носія, на якому вона зафіксована.

3. Положення цього закону не поширюються на відомості, віднесені в установленому законом порядку до державної таємниці та іншої таємної інформації.

Стаття 3. Законодавство України про комерційну таємницю

Законодавство України у сфері охорони комерційної таємниці складається з Конституції України, Цивільного та Господарського кодексів України, Закону України „Про інформацію”, цього Закону та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері охорони комерційної таємниці, та міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 4. Віднесення інформації до комерційної таємниці, та способи одержання такої інформації

1. Право на віднесення інформації до комерційної таємниці, і на визначення переліку і складу такої інформації належить власникові такої інформації.

2. Інформація, самостійно отримана особою при здійсненні досліджень, систематичних спостережень або іншої діяльності, вважається отриманою законним способом незважаючи на те, що зміст зазначеної інформації може збігатися зі змістом інформації, що складає комерційну таємницю, власником якої є інша особа.

3. Комерційна таємниця, отримана від її власника на підставі договору або на іншій законній підставі, вважається отриманою законним способом.

4. Комерційна таємниця, власником якої є інша особа, вважається отриманою незаконно, якщо її отримання здійснювалося з умисним подоланням прийнятих власником інформації, що складає комерційну таємницю, заходів щодо охорони конфіденційності цієї інформації, а також якщо отримуючи цю інформацію особа знала або мала достатні підстави вважати, що ця інформація становить комерційну таємницю, власником якої є інша особа, що здійснює передачу цієї інформації особа не має на передачу цієї інформації законної підстави.

Стаття 5. Надання комерційної таємниці державним органам та органам місцевого самоврядування, контролюючим і правоохоронним органам

1. Власник комерційної таємниці, за вмотивованою вимогою органу державної влади, іншого державного органу, органу місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів надає їм на безоплатній основі інформацію, що складає комерційну таємницю. Вимога повинна бути підписана уповноваженою посадовою особою, містити вказівку

мети і правової підстави витребування комерційної таємниці, і строк надання цієї інформації, якщо інше не встановлено законодавством України.

2. У разі відмови власника комерційної таємниці, надати її до органу державної влади, іншого державного органу, органу місцевого самоврядування дані органи мають право витребувати цю інформацію в судовому порядку.

3. Власник комерційної таємниці, а також органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, контролюючі та правоохоронні органи, які отримали комерційну таємницю згідно з частиною 1 цієї статті, зобов'язані надати цю інформацію за запитом судів, органів прокуратури, органів попереднього слідства, органів дізнання по справах, що перебувають у їх провадженні, в порядку та на підставах, які передбачені законодавством України.

4. На документах, що надаються зазначеним у частинах 1 і 3 цієї статті органам і містять комерційну таємницю, повинен бути нанесений гриф "КТ" із зазначенням її власника (для юридичних осіб - повне найменування і місце знаходження, для фізичних осіб підприємців - прізвище, ім'я, по батькові громадянина, що є фізичною особою підприємцем, і місце проживання).

Стаття 6. Нерозголошення інформації, що становить комерційну таємницю державними та органами місцевого самоврядування, контролюючими і правоохоронними органами

1. Органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, контролюючі та правоохоронні органи відповідно до законодавства України в цій сфері, зобов'язані створити умови, що забезпечують охорону конфіденційності інформації, що становить комерційну таємницю, надану їм підприємствами, установами чи організаціями у зв'язку з виконаннями ними своїх службових обов'язків.

2. Посадові особи органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів, службовці зазначених органів без згоди власника інформації, що становить комерційну таємницю, не вправі розголошувати або передавати іншим особам, органам державної влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування, контролюючим та правоохоронним органам, що стала відомою їм у зв'язку з виконанням посадових (службових) обов'язків інформацію, що становить комерційну таємницю, за винятком випадків, передбачених законодавством, а також не мають право використовувати цю інформацію в корисливих або інших особистих цілях.

3. У разі порушення конфіденційності інформації, що становить комерційну таємницю посадовими особами органів державної влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, контролюючими або правоохоронними органами, ці органи відшкодовують збитки завданні суб'єкту господарювання в повному обсязі, якщо витік комерційної таємниці відбувся з вини цих органів, та іншу відповідальність згідно до законодавства України за рішенням суду.

Стаття 7. Відповідальність за неподання органам державної влади, іншим державним органам, органам місцевого самоврядування, контролюючим та правоохоронним органам інформації, що становить комерційну таємницю

Невиконання власником комерційної таємниці, законних вимог органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів в наданні їм інформації, що становить комерційну таємницю, а так само перешкоджання отриманню посадовими особами цих органів зазначеної інформації тягне за собою відповідальність згідно до законодавства України.

Розділ 2

КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ В РАМКАХ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Стаття 8. Комерційна таємниця отримана в рамках трудових відносин

1. Власник комерційної таємниці, отриманої в рамках трудових відносин, є роботодавець.

2. У разі отримання працівником у зв'язку з виконанням своїх трудових обов'язків або конкретного завдання роботодавця результату, здатного до правової охорони як винаходи, корисної моделі, промислового зразка, топології інтегральної мікросхеми, програми для електронних обчислювальних машин або бази даних, відносини між працівником і працедавцем регулюються у відповідності з законодавством України про інтелектуальну власність.

Стаття 9. Договірні відносини щодо захисту комерційної таємниці

1. Відносини між власником комерційної таємниці, і його контрагентом в частині, що стосується захисту комерційної таємниці, регулюються законом та договором.

2. У договорі мають бути визначені умови охорони комерційної таємниці, у тому числі у разі реорганізації або ліквідації однієї із сторін договору у відповідності з цивільним законодавством, а також обов'язок контрагента по відшкодуванню збитків при розголошенні ним комерційної таємниці всупереч договору.

3. У разі, якщо інше не встановлено договором між власником комерційної таємниці, і контрагентом, контрагент згідно із законодавством України самостійно визначає способи захисту комерційної таємниці, переданої йому за договором.

4. Контрагент зобов'язаний негайно повідомити власника комерційної таємниці, про допущене контрагентом або став йому відомий факт

розголошення або загрози розголошення, незаконному отриманні або незаконне використання інформації, що становить комерційну таємницю, третіми особами. Та зобов'язаний зберігати комерційну таємницю й після закінчення договору між власником комерційної таємниці та контрагентом, якщо не встановлене договором інше.

5. Сторона, яка не забезпечила у відповідності з умовами договору охорону комерційної таємниці, переданої за договором, зобов'язана відшкодувати іншій стороні збитки, якщо інше не передбачено договором.

Стаття 10. Охорона комерційної таємниці в рамках трудових відносин

1. В цілях охорони конфіденційності інформації роботодавець зобов'язаний:

1) ознайомити під розписку працівника, доступ якого до комерційної таємниці, необхідний для виконання ним своїх трудових обов'язків, з переліком інформації, що складає комерційну таємницю, власниками якої є роботодавець;

2) ознайомити під розписку працівника до встановленого роботодавцем режиму комерційної таємниці і з заходами відповідальності за його порушення;

3) створити працівнику необхідні умови для дотримання ним встановленого роботодавцем режиму комерційної таємниці.

2. В цілях охорони комерційної таємниці працівник зобов'язаний:

1) виконувати встановлений роботодавцем режим комерційної таємниці;

2) не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю, власником якої є роботодавець, і не використовувати цю інформацію в особистих цілях;

3) не розголошувати інформацію, що становить комерційну таємницю, власниками якої є роботодавець, після припинення трудового договору протягом терміну, передбаченого угодою між працівником і роботодавцем,

укладених в період терміну дії трудового договору, або протягом трьох років після припинення трудового договору, якщо зазначена угода не укладалася;

4) відшкодувати заподіяну роботодавцеві шкоду, якщо працівник винен у розголошенні інформації, що становить комерційну таємницю, що стала йому відомою у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків;

5) передати роботодавцю при припиненні чи розірванні трудового договору наявні в користуванні працівника матеріальні носії інформації, що містять комерційну таємницю.

3. Роботодавець вправі вимагати відшкодування завданих збитків особою, що припинила з ним трудові відносини, у разі, якщо ця особа винна у розголошенні комерційної таємниці, доступ до якої ця особа одержала в зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків, якщо розголошення такої інформації відбулося протягом строку, встановленого згідно з пунктом 2 частини 3 цієї статті.

4. Завдані збитки не відшкодовуються працівником роботодавцю, якщо розголошення комерційної таємниці, стало наслідком непереборної сили, крайньої необхідності або невиконання роботодавцем обов'язку щодо забезпечення режиму комерційної таємниці.

5. Трудовим договором з керівником підприємства, установи чи організації повинні передбачатися його зобов'язання по забезпеченню охорони комерційної таємниці, власником якої є підприємство, установа чи організація, і відповідальність за забезпечення охорони її конфіденційності.

6. Керівник підприємства, установи чи організації відшкодовує збитки, заподіяні його винними діями у зв'язку з порушенням законодавства України про комерційну таємницю.

7. Працівник має право оскаржити в судовому порядку незаконне встановлення режиму комерційної таємниці щодо інформації, до якої він отримав доступ у зв'язку з виконанням ним трудових обов'язків.

Стаття 11. Права власника комерційної таємниці

1. Права власника інформації, що складає комерційну таємницю, виникають з моменту встановлення ним відносно такої інформації режиму комерційної таємниці (КТ) відповідно до статті 10 цього закону.

2. Власник комерційної таємниці, має право:

1) встановлювати, змінювати і скасовувати в письмовій формі режим комерційної таємниці (КТ) відповідно до законодавства України і цивільно-правовим договорам;

2) використовувати комерційну таємницю, для власних потреб у порядку, що не суперечить законодавству України;

3) дозволяти або забороняти доступ до комерційної таємниці, визначати порядок і умови доступу до цієї інформації;

4) вводити в цивільний обіг комерційну таємницю, на підставі договорів, що передбачають включення в них умов про охорону конфіденційності цієї інформації;

5) вимагати від юридичних і фізичних осіб, що одержали доступ до комерційної таємниці, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, яким надана інформація, що складає комерційну таємницю, дотримання обов'язків щодо охорони її конфіденційності, а у разі розголошення, втрати або витоку комерційної таємниці з вини органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, а також юридичних і фізичних осіб винні відшкодовують збитки в повному обсязі;

6) вимагати від осіб, які отримали доступ до комерційної таємниці, внаслідок дій, здійснених випадково або помилково, охорони конфіденційності цієї інформації;

7) захищати в установленому законом порядку свої права у разі розголошення, незаконного отримання або незаконного використання третіми особами інформації, що складає комерційну таємницю, в тому числі вимагати відшкодування збитків, заподіяних у зв'язку з порушенням його прав.

Розділ 3

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ

Стаття 12. Заходи з охорони комерційної таємниці

1. Заходи з охорони конфіденційності інформації, що приймаються її власником, повинні включати в себе:

1) визначення переліку інформації, що складає комерційну таємницю;
2) обмеження доступу до комерційної таємниці, шляхом встановлення порядку поводження з цією інформацією і контролю за дотриманням такого порядку;

3) облік осіб, які отримали доступ до комерційної таємниці, і (або) осіб, яким така інформація була надана або передана;

4) регулювання відносин щодо комерційної таємниці, працівниками на підставі трудових договорів та контрагентами на підставі цивільно-правових договорів;

5) нанесення на матеріальні носії (документи), що містять інформацію, що складає комерційну таємницю, грифа "КТ" із зазначенням власника цієї інформації (для юридичних осіб - повне найменування і місце знаходження, для фізичних осіб підприємців - прізвище, ім'я, по батькові громадянина, що є підприємцем, і місце проживання).

2. Режим комерційної таємниці вважається встановленим після прийняття власником комерційної таємниці, заходів, зазначених у частині 1 цієї статті.

3. Фізична особа підприємець, який є власником комерційної таємниці, і не має працівників, з якими укладено трудові договори, приймає заходи щодо охорони конфіденційності інформації, зазначені в частині 1 цієї статті, за винятком пунктів 1 і 2, а також положень пункту 4, які стосуються регулювання трудових відносин.

4. Поряд із заходами, зазначеними у частині 1 цієї статті, власник комерційної таємниці, вправі застосовувати при необхідності засоби і методи технічного захисту щодо комерційної таємниці.

5. Заходи з охорони комерційної таємниці визнаються розумно достатніми, якщо:

1) виключається доступ до інформації, що складає комерційну таємницю, будь-яких осіб без згоди її власника;

2) забезпечується можливість використання комерційної таємниці, працівниками і передачі її контрагентам без порушення режиму «КТ».

6. Режим комерційної таємниці не може бути використаний в цілях, що суперечать вимогам захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни і безпеки держави.

Стаття 13. Захист комерційної таємниці при надзвичайних ситуаціях та стихійних лихах

1. Охорона комерційної таємниці при надзвичайних ситуаціях та стихійних лихах для будівель, де розміщуються технічні засоби обробки інформації, що становить комерційну таємницю, розташованих в долинах річок або на узбережжі, досить імовірною загрозою є затоплення. У цих випадках апаратні засоби не повинні встановлюватися на нижніх поверхах будівель і повинні прийматися інші запобіжні заходи.

2. Нанесення збитку ресурсам систем обробки даних з комерційною таємницею, може також бути викликане землетрусами, ураганами, вибухами газу і т.д. Збиток може бути нанесений при технічних аваріях, наприклад, при раптовому відключенні електроживлення і т.д., в таких випадках потрібно планувати систему захисту комерційної таємниці з урахуванням цих обставин.

Стаття 14. Порядок встановлення режиму комерційної таємниці при виконанні державного контракту для державних потреб

Державним контрактом на виконання науково-дослідних, дослідно-конструкторських, технологічних або інших робіт для державних потреб має бути визначений обсяг відомостей, що становить комерційну таємницю, а також мають бути врегульовані питання, що стосуються встановлення щодо отриманої інформації режиму комерційної таємниці (КТ).

Стаття 15. Дії щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях

1. При проведенні АТО або бойових діях, а також під час інших спеціальних операціях, власник комерційної таємниці на власний розсуд, але в межах законодавства України вирішує, які дії потрібно проводити щодо охорони комерційної таємниці. Обов'язок у сприянні суб'єктам господарювання, щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях, а також інших спеціальних операціях покладається на Службу безпеки України та інші правоохоронні органи України.

2. У разі заподіяння суб'єкту господарювання збитків шляхом витоку інформації, що становить комерційну таємницю з органів, які уповноважені здійснювати певні дії, щодо охорони комерційної таємниці при проведенні АТО або бойових діях, а також інших спеціальних операціях збитки відшкодовуються винними органами.

Стаття 16. Відомості, які не можуть становити комерційну таємницю

Режим комерційної таємниці не може бути встановлений особами, які здійснюють підприємницьку діяльність, щодо наступних відомостей:

1) що містяться в установчих документах юридичної особи, документах, що підтверджують факт внесення записів про юридичних осіб та про індивідуальних підприємців у відповідні державні реєстри;

2) містяться в документах, що дають право на здійснення підприємницької діяльності;

3) про склад майна державного або комунального підприємства, державної установи та про використання ними коштів відповідних бюджетів;

4) про забруднення навколишнього середовища, стан протипожежної безпеки, санітарно-епідеміологічної та радіаційної обстановки, безпеки харчових продуктів та інших факторах, що роблять негативний вплив на забезпечення безпечного функціонування виробничих об'єктів, безпеки кожного громадянина та безпеки населення в цілому;

5) про чисельність, про склад працівників, про систему оплати праці, про умови праці, у тому числі про охорону праці, про показники виробничого травматизму і професійної захворюваності, про наявність вільних робочих місць;

6) про заборгованість роботодавців з виплати заробітної плати та інших соціальних виплат;

7) про порушення законодавства України і факти притягнення до відповідальності за вчинення цих порушень;

8) про умови конкурсів або аукціонів по приватизації об'єктів державної або муніципальної власності;

9) про розміри і доходи некомерційних організацій, про розміри та склад їх майна, про їх витрати, про чисельність та оплату праці їх працівників;

10) про перелік осіб, які мають право діяти без довіреності від імені юридичної особи;

11) обов'язковість розкриття яких або неприпустимість обмеження доступу до яких встановлена іншими нормативно-правовими актами України.

Стаття 17. Відповідальність за порушення цього закону

1. Порушення цього закону тягне за собою дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну або кримінальну відповідальність, відповідно до законодавства України.

2. Працівник, який у зв'язку з виконанням трудових обов'язків, отримав доступ до комерційної таємниці, власниками якої є роботодавець і його контрагенти, у разі ненавмисного або необережного розголошення цієї інформації за відсутності в діях такого працівника складу злочину несе дисциплінарну відповідальність згідно до законодавства України.

Відповідно до Цивільного законодавства України працівник, який розголосив комерційну таємницю всупереч трудовому договору, зобов'язаний відшкодувати завдані збитки підприємству, установі чи організації.

3. Органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, контролюючі та правоохоронні органи, які отримали доступ до комерційної таємниці, несуть перед власником інформації, що становить комерційну таємницю, матеріальну відповідальність у повному обсязі за розголошення або незаконне використання цієї інформації державними службовцями, або посадовими особами зазначених органів, яким вона стала відома у зв'язку з виконанням ними посадових (службових) обов'язків.

4. Особа, що використала комерційну таємницю, і не мала достатніх підстав вважати використання даної інформації незаконним, у тому числі отримала доступ до неї внаслідок випадку або помилки, не може відповідно до закону бути притягнуто до відповідальності.

5. На вимогу власника комерційної таємниці, особа, зазначена у частині 4 цієї статті, зобов'язана вжити заходів щодо охорони конфіденційності інформації. При відмові такої особи прийняти зазначені заходи власник

комерційної таємниці, вправі вимагати в судовому порядку захисту своїх прав.

Стаття 18. Прикінцеві та перехідні положення

Грифи секретності «КТ», нанесені до набрання чинності цього закону на матеріальні носії і вказують на вміст в них інформації, що становить комерційну таємницю, зберігають свою дію за умови, якщо заходи з охорони конфіденційності зазначеної інформації будуть приведені у відповідність із вимогами цього закону.

Додаток Б

РЕЦЕНЗІЯ

на проект Закону України "ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ"
розроблений аспірантом АПСВТ Кравченко О.М.
та науковим керівником к.ю.н., доцентом Ткачуком Т.Ю.

Відсутність повноцінного правового регулювання питань, пов'язаних з правом осіб на інформацію, яка відноситься до комерційної таємниці, фактично створює умови для поширення комерційного шпигунства, безперешкодного використання окремими особами незаконно отриманих наукоємних технологій, програмних продуктів, ноу-хау та іншої інформації або відомостей, які відносяться до комерційної таємниці.

Запропонований проект Закону в разі його прийняття надасть можливості щодо обмеження можливості безпідставного віднесення до комерційної таємниці інформації, яка не може бути визнана такою, унеможливить виникнення необґрунтованих вимог щодо захисту права інтелектуальної власності на комерційну таємницю та буде сприяти об'єктивному судовому розгляду цивільних справ відповідної категорії.

Прийняття проекту Закону України „Про комерційну таємницю” буде сприяти розвитку та виробничому впровадженню високих наукоємних конкурентоспроможних технологій. Реальна можливість реалізації законодавчого захисту комерційної таємниці активізує інтерес підприємств до розвитку науково-інформаційної діяльності та до створення науково-технічної інформації як об'єкту права інтелектуальної власності та, як наслідок, сприятиме розширенню науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої діяльності в різних галузях економіки.

Завідувач кафедри національної безпеки
Національної академії СБ України,
доктор економічних наук, професор
« 29 » травня 2017 року

М. Чеховська

Підпис доктора економічних наук, професора Чеховської М.М. засвідчую.

Учений секретар
Національної академії Служби безпеки України

« 29 » травня 2017 року

О. Бутенко

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор ПП "АВІ" Аннілогова В.І.

Підпис

Протокол № 2

від " 25 " 02 2016р.

Введено в дію наказом № 7 від 25.02 2016р.

*Акт впровадження**Положення про комерційну таємницю підприємства та правила
її збереження**Підстава:*

Положення визначає основи збереження комерційної таємниці та відповідальність за неправомірні дії щодо комерційної таємниці підприємства. Спрямоване на недопущення можливої економічної шкоди як самого підприємства, партнерів, клієнтів та ін.

Були впроваджені результати кандидатського дисертаційного дослідження Кравченка Олександри Миколайовича на тему: "Правове регулювання комерційної таємниці в Україні (інформаційно-правові аспекти) ".

ЗАТВЕРДЖЕНО

Директор Аннілогора В.І.

"ПП" "АВІ"

Вис

Протокол № 2

від " 25 " 02 2016 р.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ ПІДПРИЄМСТВА
ТА ПРАВИЛА ЇЇ ЗБЕРЕЖЕННЯ

Розробив:

Кравченко Олександр

Миколайович

Підпис

Київ-2016

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Це Положення регулює порядок одержання, зберігання, використання, поширення та захисту комерційної таємниці (далі КТ) на ПП "АВГ" (надалі — ПІДПРИЄМСТВО), а також відповідальність осіб за порушення встановлених правил користування КТ.

2. КОМЕРЦІЙНА ТАЄМНИЦЯ

2.1. **Комерційна таємниця** = це інформація технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тієї, яка відповідно до закону не може бути віднесена до комерційної таємниці, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами, за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона невідома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник комерційної таємниці вживає належних заходів до охорони її конфіденційності.

2.2. Перелік відомостей, що є КТ, а також перелік осіб, що мають доступ до КТ, встановлюється керівництвом ПІДПРИЄМСТВА.

2.3. КТ надається за рішенням керівництва ПІДПРИЄМСТВА та за умови письмового попередження таких осіб про обов'язок збереження КТ.

2.4. Посадові особи ПІДПРИЄМСТВА зобов'язані не допускати розголошення підприємствами, установами, організаціями — діловими партнерами ПІДПРИЄМСТВА, а також працівниками ПІДПРИЄМСТВА, особами, що закінчили трудові відносини та претендентами на роботу у ПІДПРИЄМСТВІ КТ, що стала їм відома під час переговорів, співбесід, сумісної або трудової діяльності.

2.5. Керівництво персонально відповідає за своєчасне письмове попередження зазначених у п. 2.4. цього Положення осіб про обов'язок нерозголошення КТ та отримання від них відповідного письмового зобов'язання.

2.6. Інформації, що є КТ, надається на підставі чинного законодавства України, рішення керівництва ПІДПРИЄМСТВА чи запиту зацікавленої особи (заявника).

2.7. Запит про надання КТ розглядається керівництвом або уповноваженою ним посадовою особою протягом трьох днів з дати його надходження до ПІДПРИЄМСТВА.

2.8. Не пізніше ніж через 10 днів з моменту надходження заяви керівництво зобов'язане надати заявникові інформацію, зазначену у запиті, або мотивовану письмову відмову у її наданні.

2.9. При отриманні КТ особа, що її отримує, повинна підписати відповідне зобов'язання про нерозголошення КТ, яке засвідчується директором або уповноваженою ним посадовою особою та зберігається на ПІДПРИЄМСТВІ.

2.10. Надання КТ передбаченим чинним законодавством державним органам, що контролюють діяльність підприємств, здійснюється безоплатно, з відшкодуванням витрат на виготовлення копій документів та пересилку їх поштою.

2.11. Надання КТ особам, що не є учасниками, працівниками ПІДПРИЄМСТВА, здійснюється за плату, розмір якої визначає керівництво ПІДПРИЄМСТВА.

2.12. Інформація не вважається КТ, якщо вона:

- є загальновідомою;
- стала загальновідомою не з вини особи, якій вона надана;
- стала відомою з будь-яких інших джерел до або після надання її особі;
- згідно з чинним законодавством не може бути віднесена до КТ.

2.13. Комерційна таємниця ПІДПРИЄМСТВА – це відомості, пов'язані з методикою роботи, інформація про партнерів, клієнтів, бази даних, управлінням, фінансами та іншою діяльністю ПІДПРИЄМСТВА, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам ПІДПРИЄМСТВА.

2.14. Перелік відомостей, що складають комерційну таємницю ПІДПРИЄМСТВА, встановлює керівництво та зберігається у нього.

2.15. Доступ до КТ мають лише посадові особи та працівники ПІДПРИЄМСТВА, зазначені у відповідному переліку, що затверджуються ДИРЕКТОРОМ.

2.16. Порядок розробки, зберігання, розповсюдження, використання, знищення та розмноження інформації, що є КТ регулюється спеціальними внутрішніми нормативними актами, що затверджуються ДИРЕКТОРОМ.

3. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

3.1. Посадові особи несуть передбачену чинним законодавством та внутрішніми нормативними актами ПІДПРИЄМСТВА, відповідальність за немотивовану відмову від надання або за несвочасне надання КТ.

3.2. Посадові особи, що відповідають за зберігання КТ несуть матеріальну, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за розголошення КТ, якщо воно сталося з їхньої вини та завдало матеріальної та іншої шкоди ПІДПРИЄМСТВУ.

3.3. Органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, контролюючі та правоохоронні органи, які отримали доступ до комерційної таємниці, несуть перед власником інформації (ПІДПРИЄМСТВОМ), що становить комерційну таємницю, матеріальну відповідальність у повному обсязі за розголошення або незаконне використання цієї інформації державними службовцями, або посадовими особами зазначених органів, яким вона стала відома у зв'язку з виконанням ними посадових (службових) обов'язків.

3.4. ПІДПРИЄМСТВО має право публічно назвати осіб, винних в розголошенні КТ, через засоби масової інформації: пресу, телебачення, радіо, а також подати позов до зазначених осіб про відшкодування збитків, недодержаних прибутків та моральної шкоди.

3.5 Щодо кожного випадку розголошення КТ посадовими особами, повинно бути проведено внутрішнє розслідування згідно з чинним законодавством України, Статуту та внутрішніх нормативних документів ПІДПРИЄМСТВА.

Були впроваджені результати кандидатського дисертаційного дослідження Кравченка Олександра Миколайовича на тему: "ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ (ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)".

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Академії праці, соціальних відносин і туризму

В.В. Буяненко

14 жовтня 2018 року

АКТ

про проведення у навчальний процес Академії праці, соціальних відносин і туризму результатів дисертаційного дослідження Кравченка Олександра Миколайовича на тему "Адміністративно-правові засади охорони комерційної таємниці в Україні" на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі: голова – в.о. декана юридичного факультету, кандидат юридичних наук, доцент Журавель Я.В., члени комісії – завідувач кафедри кримінального права, процесу та криміналістики, кандидат юридичних наук Ховпун О.С., завідувач кафедри конституційного, адміністративного та господарського права, доктор юридичних наук, доцент Овіншук Ю.В., завідувач кафедри цивільного та трудового права, кандидат юридичних наук, доцент Кравченко О.С. склали цей акт про те, що аспірант кафедри конституційного, адміністративного та господарського права Академії праці, соціальних відносин і туризму Кравченко Олександр Миколайович підготував дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право на тему "Адміністративно-правові засади охорони комерційної таємниці в Україні", результати якого були використані при підготовці навчально-методичного забезпечення з дисципліни "Адміністративне право".

Голова комісії

В.о. декана юридичного факультету
кандидат юридичних наук, доцент

Я.В. Журавель

Члени комісії

Завідувач кафедри
кримінального права, процесу та криміналістики
кандидат юридичних наук

О.С. Ховпун

Завідувач кафедри
конституційного, адміністративного
та господарського права
доктор юридичних наук, доцент

Ю.В. Овіншук

Завідувач кафедри
цивільного та трудового права
кандидат юридичних наук, доцент

О.С. Кравченко

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Кравченко О.М. Суб'єкти та їх повноваження щодо охорони комерційної таємниці в Україні. Органи публічної влади в Україні: теорія та практика: колект. моногр. Київ : МОН України ; НУ «Одеська юридична академія», 2019. С. 133–156.

2. Кравченко О.М. Ways of adaptation of Ukraine to international standards of legal protection of trade secret. Visegrad Journal on Human Rights. 2018. № 5. С. 75–79.

3. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці підприємств, установ та організацій від комерційного шпигунства. Recht der Osteuropäischen Staaten. № 4/2018. С. 152–156.

4. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці суб'єктів господарювання від актів недобросовісної конкуренції, комерційного, промислового, економічного шпигунства. Jurnalul juridic national: teorie si practica. 2019. № 1 (35). С. 91–93.

5. Кравченко О.М. Нормативно-правові заходи забезпечення комерційної таємниці в Україні. Recht der Osteuropäischen Staaten. № 1/2019. С. 82–89.

6. Кравченко О.М. Структура правовідносин у сфері охорони комерційної таємниці в Україні. Visegrad Journal on Human Rights. 2019. № 3. С. 137–145.

7. Кравченко О.М. Проблеми правової природи комерційної таємниці як окремого виду таємної інформації в Україні. Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму. 2015. № 1–2. С. 59–65.

8. Кравченко О.М. Досвід зарубіжних країн в правовій охороні

комерційної таємниці. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2015. № 1 (17). С. 91–98.

9. Кравченко О.М. Нові парадигми сучасних загроз комерційній таємниці. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2015. № 3 (19). С. 111–121.

10. Кравченко О.М. Перспективи адаптації законодавства України до міжнародних стандартів охорони комерційної таємниці. Право України. 2016. № 2. С. 175–181.

11. Кравченко О.М. Впровадження інноваційних напрямів правового забезпечення охорони комерційної таємниці. Публічне право. 2016. № 1 (21). С. 353–360.

12. Кравченко О.М. Взаємодія правоохоронних органів з підприємствами, установами та організаціями в охороні комерційної таємниці. Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму. 2016. № 3–4. С. 29–34.

13. Кравченко О.М. Актуальні проблеми захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2016. № 1 (20). С. 69–82.

14. Кравченко О.М. Потреба України в Законі «Про комерційну таємницю». Публічне право. 2017. № 3 (27). С. 196–202.

15. Кравченко О.М. Економічне шпигунство. Публічне право. 2017. № 4 (28). С. 224–228.

16. Кравченко О.М., Ткачук Т.Ю. Яким має бути Закон «Про комерційну таємницю»? Вісник Акад. праці, соц. відносин і туризму. 2017. № 2. С. 10–18.

17. Кравченко О.М. Комерційне шпигунство. Вісник Південного регіонального центру Нац. акад. правових наук України. 2017. № 11. С. 41–48.

18. Кравченко О.М. Вдосконалення законодавства України щодо комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Інформація і право. 2017. № 2 (21). С. 13–19.

19. Кравченко О.М. Системний підхід у дослідженні комерційної

таємниці як окремого виду таємної інформації. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2017. № 2 (22). С. 43–51.

20. Кравченко О.М. Право Служби безпеки України та Національного антикорупційного бюро України на доступ до комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2018. № 1 (23). С. 130–136.

21. Кравченко О.М. Стан захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення АТО. Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. 2018. № 2 (24). С. 117–124.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

22. Кравченко О.М. Комерційна таємниця як елемент інформації з обмеженим доступом в секторі інформаційної безпеки України. Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 19.03.2015). Київ : Центр навч., наук. та період. видань НА СБ України, 2015. – С. 435–436.

23. Кравченко О.М. Проблеми адаптації вітчизняного законодавства про комерційну таємницю до стандартів ЄС. Модернізація українського суспільства у світлі угоди про асоціацію з ЄС : зб. тез (Київ, 02–03.04.2015). Київ : Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2015. С. 107.

24. Кравченко О.М. Захист комерційної таємниці в Україні. Україна в сучасному світі: виклики і можливості : зб. тез наук. конф. викладачів, аспірантів і студентів (Київ, 13–14.04.2016) : у 2-х т. Т. 1. Секція 1. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2016. С. 88–90.

25. Кравченко О.М. Сучасні загрози комерційній таємниці в Україні. Право як регулятор суспільних відносин: історія, теорія, практика : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 2016). Київ : ВГО «Майбутнє України» ; журнал «Публічне право». С. 78–80.

26. Кравченко О.М. Правове регулювання комерційної таємниці в Україні. Цілі сталого розвитку: глобальні та національні виміри : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 05–06.04.2017) / за заг. ред. Т. В. Семигіної. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2017. С. 201–204.

27. Кравченко О.М. Стан охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання на тимчасово окупованих територіях України та в зоні проведення АТО. Актуальні проблеми соціально-правового статусу осіб, постраждалих під час проведення АТО : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19.04.2017) / упор. Я. В. Журавель, О. С. Хопун ; заг. ред. Т. В. Семигіної. Київ : Акад. праці, соц. відносин і туризму, 2017. С. 36–39.

28. Кравченко О.М. Промислове шпигунство. Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави : матеріали VII Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 18–19.05.2017) / уклад. І. П. Голосніченко, Т. О. Чепульченко, В. Ю. Пряміцин. Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 128–129.

29. Кравченко О.М. Вдосконалення законодавства України у сфері захисту комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Розвиток Національної системи нормативно-правової інформації: комунікаційний та правовий аспекти (у контексті децентралізації влади в Україні) : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 26.05.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 113–115.

30. Кравченко О.М. Правові проблеми впровадження технології інтернету речей. Інтернет речей: проблеми правового регулювання та впровадження : матеріали наук.-практ. конф. (Київ, 24.10.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 70–72.

31. Кравченко О.М. Правові механізми протидії корупції як 16 ціль у забезпеченні сталого розвитку. Сучасні проблеми управління: імперативи забезпечення сталого розвитку : матеріали IX Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24.11.2017). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2017. С. 226–227.

32. Кравченко О.М. Засади реформування правоохоронних органів

України. Стан та перспективи реформування сектору безпеки та оборони України : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 24.11.2017) : у 2-х т. Т. 2. Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2017.– С. 73–75.

33. Кравченко О.М. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та її захист в Україні. Правова реальність у трансформаційних умовах розвитку сучасної держави : зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 28.02.2018). Київ : Центр учбової літератури, 2018. С. 58–61.

34. Кравченко О.М. Правове регулювання комерційної таємниці в Україні (інформаційно-правові аспекти). Правове регулювання суспільних відносин на шляху до сталого розвитку : матеріали VIII Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 15–20.05.2018). Київ : НТУУ «КПІ ім. Ігоря Сікорського», 2018. С. 236–237.

35. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці суб'єктами господарювання в Україні. Стан та перспективи реформування сектору безпеки та оборони України : матеріали II Міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 30.11.2018). Київ : ФОП Кандиба Т. П., 2018. С. 300–301.

36. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці від сучасних загроз. Юридична практика в країнах ЄС та в Україні на сучасному етапі : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (м. Арад, Румунія, 25–26.01.2019). Арад : вид-во Західного ун-ту ім. Васіле Голдеш, 2019. С. 373–376.

37. Кравченко О.М. Необхідність критичного мислення в правових науках. Критичне мислення у вільному суспільстві: теоретико-методологічний, конституційно- та міжнародно-правовий потенціал : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Київ, 17.04.2019). Київ : Тавр. нац. ун-т ім. В. І. Вернадського, 2019. С. 120–124.

38. Кравченко О.М. Удосконалення законодавства України в сфері охорони комерційної таємниці суб'єктів господарювання. Євроінтеграція: польський досвід і українські перспективи : матеріали міжн. наук.-практ. конф. (Одеса, 29.04.2019). Одеса : Міжн. гуманітарний ун-т, 2019. С. 54–59.

39. Кравченко О.М. Охорона комерційної таємниці. New challenges of legal science in Ukraine and EU countries : international scientific and practical conference (Miskolc, Hungary, 04.19–20.2019). Miskolc : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. С. 229–232.